

KÜLTÜREL MİRAS ARAŞTIRMALARI

e-ISSN: 2757-9662

KÜLMİRA

YAYINCI: MERSİN ÜNİVERSİTESİ

Cilt/Volume: 3
Sayı/Issue: 2
Aralık/December
2022

Dergi Hakkında

Amaç & Kapsam

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi bilim ve teknolojiadaki gelişmelere paralel olarak kültürel miras araştırmaları ile ilgili yapılan çalışmaları yayınlayan ve Uluslararası İndeks ve Veri tabanlarında taranan bir dergidir.

Kültürel Miras Araştırmaları,

- ✦ Kültürel Miras Araştırmaları ile ilgili kuramsal ve uygulamalı araştırma, tarama-inceleme, bildiri, vaka çalışması, kısa rapor ve editöre mektup niteliklerinden birine uygun eserler hakem değerlendirmesinden yayınlanabilir olduğuna dair karar verildikten sonra yayımlanır. Yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan eser, dergi editörlüğünce değerlendirme için hakemlere gönderilir.
- ✦ Konu ile doğrudan veya dolaylı etkinliklerde bulunan bilim insanları, araştırmacılar, arkeologlar, turizmciler, mimarlar ve mühendisler başta olmak üzere ve diğer uygulayıcılar arasındaki bilgi ve deneyim paylaşımını güçlendirecek ve hızlandıracak, kolay erişilebilen, geniş katılımlı bir tartışma ortamı sağlamak ve bunları yayma olanağı yaratmak,
- ✦ Türkiye'nin teknolojik ve ekonomik kalkınmasında rol oynayabilecek kültürel miras araştırmaları alanında gelişmelere ilişkin sorunların daha etkin bir şekilde çözüme kavuşturulması açısından büyük önem taşıyan kurumlar arası işbirliğinin başlatılmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmak,
- ✦ Kültürel Miras Araştırmaları dergisinde KÖR HAKEMLİK uygulaması mevcuttur. Yayımlanmasına, hakemlerin görüşü doğrultusunda Dergi Editör ve Yayın Kurulu karar verir. Gönderilen makaleler yayımlansın veya yayınlanmasın iade edilmez. Dergimizde yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu (bilimsel, mesleki, hukuki, etik v.b.) yazarlara aittir. Yayımlanan yazıların telif hakkı dergiye aittir ve referans gösterilmeden aktarılamaz. Araştırmacılar arasındaki bilimsel iletişimi oluşturmak amacıyla aşağıda nitelikleri açıklanan, başka bir yerde yayımlanmamış makaleler Türkçe olarak kabul edilmekte ancak özetinin İngilizce de basılması zorunluluğu vardır.
- ✦ Temel amaç, Kültürel Miras konu olabilecek durumunun titiz ve bilimsel temelli incelenmesi için yararlı olan mevcut kaynaklara genel bir bakış sağlamak ve bu alandaki son teknoloji ürünü yeni araştırmaları sunmaktır. Dergi, inceleme makaleleri, araştırma makaleleri ve ayrıntılı vaka çalışmaları yayınlacaktır. Disiplinlerarası katkılar çok takdir edilecektir.

Kültürel Miras Araştırmaları dergisinin kapsamı;

Kültürel Miras Araştırmaları İle İlgili Yapılan;

✓ Tarihi ve geleneksel yapı teknikleri	✓ Deneysel sonuçlar ve laboratuvar testleri
✓ Ölçüm teknikleri	✓ Analitik ve sayısal yaklaşımlar
✓ Tahribatsız muayene, inceleme ve izleme	✓ Onarım ve restorasyon için yenilikçi ve geleneksel malzemeler
✓ Onarım ve restorasyon için yenilikçi stratejiler ve teknikler	✓ Sismik davranış ve güçlendirme
✓ Genel iyileştirici önlemler	✓ Gerçekten yeni gelişmeler de dâhil olmak üzere ayrıntılı ve son teknoloji örnek olay incelemeleri
✓ Yapıların onarımı ve güçlendirilmesi	✓ Kültürel Miras ve Turizm
✓ Kültürel miras için yersel fotogrametri uygulamaları,	✓ Kültürel miras için Uzaktan Algılama uygulamaları
✓ Kültürel miras için lazer tarama uygulamaları,	✓ Arkeolojik çalışmalar
✓ Kültürel miras için 3 boyutlu modelleme uygulamaları,	✓ Mimarlık ve İnşaat çalışmaları
✓ Kültürel miras için İHA fotogrametri uygulamaları	✓ Sanat Tarihi çalışmaları
✓ Kültürel miras için su altı fotogrametri uygulamaları	✓ Kültürel mirasın anlaşılmasına yardımcı olabilecek yeni teknolojilerin tanımı.
✓ Kültürel miras için Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik uygulamaları	✓ Kültürel açıdan önemli nesnelerin daha iyi anlaşılması için veri analizi için istatistiksel yöntemlerin ve algoritmaların geliştirilmesi ve uygulanması.
✓ Kültürel miras alanında bilgisayar bilimleri	✓ İHA ile Coğrafi Bilgi Sistemleri Uygulamaları,
✓ Temel İnsansız Hava Araçları Uygulamaları,	✓ İHA ile Endüstriyel ölçmeler,
✓ İHA Fotogrametrisi ve İHA ile uzaktan algılama,	✓ İHA ile deformasyon ölçmeleri,
✓ İHA Lidar ve uygulamaları,	✓ İHA ile madencilik ölçmeleri,
✓ İHA ile Şehircilik ve ulaşım planları çalışmaları,	✓ İHA ile yapılan tüm multidisipliner çalışmalar,
✓ İHA ile hassas tarım uygulamaları,	

Yayınlanma Sıklığı
İletişim

Yılda 2 sayı (Haziran-Aralık)
kulmira@mersin.edu.tr

WEB <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
Yayıncı Mersin Üniversitesi

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi
Journal of Cultural Heritage Research

EDİTÖR

Prof. Dr. Murat YKAR

Mersin Üniversitesi, FBE / Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri – Mersin/Türkiye
myakar@mersin.edu.tr

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr. Öğr. Üyesi Ali ULVİ

Mersin Üniversitesi, FBE / Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri – Mersin/Türkiye
aliulvi@mersin.edu.tr

DR. Öğr. Üyesi Fatih VAROL,

fvarol@selcuk.edu.tr,

Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü – Konya/Türkiye

EDİTÖR KURULU

- PROF. DR. Luo XIN,**
luoxinpk@gmail.com
Harvard Üniversitesi
- PROF. DR. Cengiz ALYILMAZ,**
calyilmaz@uludag.edu.tr
Uludağ Üniversitesi
- PROF. DR. Semra ALYILMAZ,**
semraalyilmaz@uludag.edu.tr
Uludağ Üniversitesi
- PROF. DR. Ertekin Mustafa DOKSANALTI,**
ertekin96@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi
- PROF. DR. Metin EKİCİ,**
metin.ekici@ede.edu.tr
Ege Üniversitesi
- PROF. DR. Esmâ ŞİMŞEK,**
esimsek@firat.edu.tr
Fırat Üniversitesi
- PROF. DR. Mustafa ŞAHİN,**
mustafasahin@uludag.edu.tr
Uludağ Üniversitesi
- PROF. DR. Cumaali ŞABANOV,**
- PROF. DR. Mehmet TEZCAN**
- PROF. DR. Erden KAZHYBEK,**
- PROF. DR. Kadırali KONKOBAYEV,**
- DOÇ. DR. Ümit AYDINOĞLU,**
uaydinoglu@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DOÇ. DR. Deniz KAPLAN,**
denizkaplan@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DOÇ. DR. Meltem UÇAR,**
mucar@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DOÇ. DR. Çilem UYGUN,**
cilemuygun@gmail.com
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
- DOÇ. DR. Figen ÇEVİRİCİ,**
figen.coskun@dpu.edu.tr
Dumlupınar Üniversitesi
- DOÇ. DR. Nurullah ŞAHİN,**
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
- DOÇ. DR. Onur ER,**
Düzce Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Halil SÖZLÜ,**
halilsozlu@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Alaattin BAŞODA,**
academy.absd@gmail.com
Selçuk Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Nizar POLAT,**
nizarpolat@harran.edu.tr
Harran Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi İsmail ÇOBAN,**
ismailcoban@artvin.edu.tr
Artvin Çoruh Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Fahri VALEHOĞLU,**

Danışma KURULU

Prof. Dr. Orhan ALTAN, Honorary Member of ISPRS, ICSU EB Member, Türkiye

Prof. Dr. Hacı Murat YILMAZ, Aksaray Üniversitesi, Türkiye

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi Dil Editörleri

DOÇ. DR. Savaş ŞAHİN,

savassahin@akdeniz.edu.tr,

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Dergi Sekreteri

Seda Nur Gamze HAMAL

sedanurgamzehamal@gmail.com

Mizanpaj / Son Kontrol

Seda Nur Gamze HAMAL

sedanurgamzehamal@gmail.com

Arş. Gör. Abdurrahman Yasin YİĞİT

ayasinyigit@mersin.edu.tr

Mersin Üniversitesi, Harita Müh. Bölümü /Mersin

İçindekiler

Contents

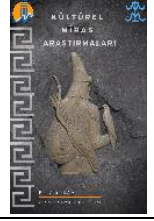
Makaleler;

Araştırma Makaleleri*;

S. No	Makale Adı (Tr./En.) ve Yazar Adı
44-49*	<p><i>Türklerde Dağ Kültü Örneğinde: Sivas Şarkışla Ziraat Baba Dağı</i> (<i>In The Sample of Cult of Mountain in Turks: Sivas Şarkışla the Ziraat Baba Mountain</i>)</p> <p>İbrahim KARACA</p>
50-55*	<p><i>Malazgirt Savaş Alanının Tespiti Kapsamında Elektrik Özdirenç Tomografi Çalışmaları</i> (<i>Electrical Resistivity Tomography Studies within the Scope of Detection of Malazgirt Battlefield</i>)</p> <p>Yunus Levent EKİNCİ, Adnan ÇEVİK, İskender DÖLEK</p>
56-64*	<p><i>Koramaz Vadisi'nin Kültür Turizmi Açısından Değerlendirilmesi</i> (<i>Evaluation of Koramaz Valley in Terms of Cultural Tourism</i>)</p> <p>Emrah AKKAŞ, Şenay GÜNGÖR</p>
65-77*	<p><i>Bursa'da Kültür ve Sanat Etkinliklerinin Gelişim Süreci</i> (<i>The Process of Development of Cultural and Art Activities in Bursa</i>)</p> <p>Emel UZUNER, Mehmet Emin KAHRAMAN</p>
78-86	<p><i>Mardin'de Kültürel Miras Yapılarında Restorasyon Sırasında Yapılan Hatalı Onarımlar, Restorasyon Sonrası Süreçte Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri</i> (<i>Faulty Repairs During the Restoration of Cultural Heritage Buildings and Problems Observed in the Post-Restoration Process in Mardin</i>)</p> <p>Lale KARATAŞ</p>

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
e-ISSN 2687-6094

Türklerde Dağ Kültü Örneğinde: Sivas Şarkışla Ziraat Baba Dağı

İbrahim Karaca*¹

¹Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, Kayseri, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Türk Kültür Tarihi,
Dağ Kültü,
Atalar Kültü,
Alevilik-Bektaşılık,
Mit.

ÖZ

Araştırma, Alevi ve Sünni inanç sistemine mensup iki farklı topluluğun aynı ziyaret yeriyle ilgili inanış ve uygulamalarını kendisine konu edinmiştir. Bu çalışma, Geleneksel Türk inancı içerisinde önemli bir yeri olan ve yer-su olarak geçen Dağ kültürü, Şarkışla ilçesine bağlı Çekem ve Sultan köyleri inanışlarında önemli bir yeri olan Ziraat Baba dağı ziyareti çerçevesinde açıklamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla iki köy için ortak kutsallığa sahip olan Ziraat Baba Dağı ve inanışları araştırmanın merkezinde yer almaktadır. Bu çalışma, nitel yöntemlere göre; Sivas-Şarkışla'nın Çekem ve Sultan köylerinde yapılmıştır. Bu köylerde yapılmış olduğumuz alan araştırmasının verileri esas alınmış, veriler katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmelerde elde edilmiştir.

In The Sample of Cult of Mountain in Turks: Sivas Şarkışla the Ziraat Baba Mountain

Keywords

Turkish Cultural History,
Mountain Cult,
The Cult Of Ancestor,
Alevism Bektashism,
Myth.

ABSTRACT

Research Alevi and Sunni belief systems belonging to two different communities pilgrimage the same place on beliefs and practices are subject to their own. This study has an important place in traditional Turkish religious and Yer-Su referred to as the cult of the mountain, Şarkışla/ Çekem-Sultan village has an important place in the belief Ziraat Baba aims to explain in the framework of his pilgrimage to the mountains. For this purpose, common to two villages in the mountains of holiness and belief having Ziraat Baba is located in the center of research. This work by qualitative methods; Çekem and the Sultan of Sivas-Şarkışla was conducted in the villages. In this village we have made based on the data of field research, in-depth interviews and participant observation data was obtained.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

*(ibrahimkaraca@erciyes.edu.tr) ORCID ID 0000-0003-1563-7584

Kaynak Göster (APA) / Cite this;

Karaca, İ. (2022). Türklerde Dağ Kültü Örneğinde: Sivas Şarkışla Ziraat Baba Dağı. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 44-49.

1. GİRİŞ

Araştırma, Alevi ve Sünni inanç sistemine mensup iki farklı topluluğun aynı ziyaret yeriyile ilgili inanış ve uygulamalarını kendisine konu edinmiştir. Güngör tarafından kavramsallaştırılan Geleneksel Türk dini kavramı, Türklerin İslam öncesinde inandıkları dini tanımlamaktadır. Bu yüzden çalışmada kullanılan ve atıfta bulunulan Geleneksel Türk inancı, Türklerin Gök Tanrı temelinde yazılı bir kaynağa dayanmaksızın kendi iç kültürel dinamiklerinden doğan ve kuşaklar boyu aktararak günümüze kadar ulaşan gelenek ve göreneklerle şekillenmiş inanç ve pratikler bütününe karşılık gelmektedir (Güngör, 2012). Bu çalışma, Geleneksel Türk inancı içerisinde önemli bir yeri olan ve “kutsal ıdk yer-sub”ların içinde geçen Dağ kültürünü, Şarkışla Çekem-Sultan köyleri inanışlarında, önemli bir yeri olan Ziraat Baba dağı ziyareti çerçevesinde açıklamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla iki köy için ortak kutsallığa sahip olan Ziraat Baba dağı ve inanışları araştırmamızın merkezinde yer almaktadır.

Anadolu'nun, Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Horasan Erenlerinin rolü oldukça önemlidir. Çünkü Anadolu bu kişiler ile beraber yurt haline gelmiştir. Anadolu halkı, bu yurdu kendilerine armağan edenleri unutmamış ve onlara; yatır, kümbet, türbe, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi adlarla anılan makamlar yapmışlardır (Günay, 1996). Çeşitli adlarla anılan ve çoğunlukla kendilerine; veli, evliya, eren, ermiş, baba, dede, pir adları verilen kişilere, manevi güç ve meziyetler vererek, bunları; belli hacet, dilek, istek ve muratlar için ziyaret etmeye başlamışlardır (Günay, 1996). Araştırmaya konu olan Ziraat Baba ziyareti, bunlardan birisidir. Farklı inanç topluluğu olan iki köydeki uygulamalarla, ziyaret, dağ kültü gibi fenomenler Türk kültürü bağlamında ele alınmıştır.

2. ZİRAAT BABANIN BİRLEŞTİRDİĞİ İKİ KÖY

2.1. Çekem Köyü

Sivas'a 60 km, Şarkışla'ya 20 km uzaklıkta bulunan Çekem Köyü, Sivas- Kayseri karayoluna 2 km uzaklıktadır. Çekem Köyü'nün; doğusunda Hanlı köyü, kuzeyinde Sultan köyü, batısında Güçük köyü bulunmaktadır. Çekem Köyü, çoğunluğu Şarkışla'da olan “Emlek Yöresi'nin” bir köyüdür. 2011 yılı genel nüfus sayımına göre, köyün nüfusu 30 kişidir. Özellikle son 40 yıl içerisinde köyden kente ve yurt dışına iş, geçim sıkıntısı nedenleriyle göç olmuştur. Köyden göçler Ankara, İstanbul, İzmir ve Antalya gibi şehirlere olmuştur. Ayrıca Avrupa'da da Çekem Köyü'nden göç eden haneler bulunmaktadır. Çekem Köyü'nü dışardan tanınması için halk arasında; “sizin köyün ortasından bir öz geçer mi? içinde bir Sünni hane var mı? Varsa sen Çekemlisin (K.K-1) diye bir tabir kullanılmaktadır. Köyde çoğunlukla yaşlı insanlar yaşamaktadır. Bu kişilerin yaş ortalaması, 60 ve üzeridir. Köylüler, genel olarak ilkökul mezunu ve okur-yazar kategorisinde değerlendirilebileceğimiz kişilerden oluşmaktadır. Yaşam standartları ve

ekonomik durumları düşük olan Çekem Köylülerinin başlıca geçim kaynakları, tarım ve hayvancılıktır. Ayrıca, mevsimlik işçi olarak ya şehir merkezine ve ya da başka şehirlere çalışmaya gitmektedirler. Şiddetli karasal iklimin yaşandığı köyde, nüfus yaz aylarıyla beraber artmaktadır. Köyün eski yerleşkesi, heyelan tehlikesi sebebi ile boşaltılmıştır. Buna rağmen iki hane eski yerleşim yerinde kalmaktadır. Yeni yerleşke, Sultan Köyü yolu kenarında 11 hane şeklinde devlet tarafından yapılmış olup, bu haneler de sürekli olarak 5 hane bulunmaktadır. Köyde; cami, okul, cemevi bulunmamaktadır. Okula giden öğrenciler taşımali eğitim ile Şarkışla'ya gitmektedir. Köyde kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Ancak yeni yerleşkede su şebekesi mevcuttur. Köyün kuzeyi dağlık olup, köyün içerisinde bir dere geçmektedir. Çekem köylüleri, kendilerini “Türkmen Alevi-Bektaşî'si” (K.K-1) olarak tanımlayan kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca kendilerini Sarı Tekke Köyü merkezli, Muhtar Abdal Ocağına bağlamaktadırlar. Köyde; Aşıroğulları, Çekemoğulları, Eymürlüler (Zara'ya bağlı bir köy), İlyas Hacılılar ve Malatya'dan gelen iki aile vardır. Bunun haricinde 1954 yılında, köye gelip yerleşen bir de, Sünni aile bulunmaktadır. Köyde cemevi yoktur. Cem törenleri, genel olarak yılda bir defa olmak üzere Düzova Köyü cemevinde yapılmaktadır. Köyde eskiden kalma on iki mum sekili bir oda vardır. Ancak uzun zamandır kullanılmamaktadır. Çekem Köyü, kültürel yapısı ve geleneklerini yaşatmaktadır. Çekem Köyü için değinmemiz gereken bir husus da, köyde yaşamış ve köyün son dedesi olan Arzumanlı Halil Dede'dir. Arzumanlı Halil Dede ölene kadar; ziyaretler, kurban ve niyazlar Ziraat Baba'ya yapılmaktaydı. Ölümünden sonra, kutsallık Arzumanlı Halil Dede'de ortaya çıkmıştır. Edindiğimiz verilerde anlatılanlar, ikisi arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır. Her iki yer aynı günlerde ziyaret edilmekte, kurban ve niyazlar aynı şekilde adanmaktadır.

2.2. Sultan Köyü

Sultan Köyü; Sivas ilinin, Şarkışla ilçesine bağlı bir köydür. Sultan Köyü, Şarkışla'ya 25 km mesafede ve Sivas'a 65 km uzaklıkta bulunmaktadır. Sultan Köyü'nün; kuzeyinde Büyük Yüreğil, güneyinde Çekem, doğusunda Kızılöz ve batısında Kazancık Köyü bulunmaktadır. Köyün tamamını Sünni Müslümanlar oluşturmaktadır. Köy nüfusu 2011 genel nüfus sayımına göre 46'dır. Köy nüfusu, özellikle son 50 yıl içerisinde büyük oranda göçler sebebiyle azalma göstermiştir. Geçim sıkıntısı nedeniyle göçler genellikle yurt dışına ve yurtiçinde özellikle Kayseri'ye olmuştur. Köy nüfusunun genel yaş ortalaması yaklaşık olarak 55-60 civarındadır. Köylüler, genel olarak ilkökul mezunu ve okur-yazar kategorisinde değerlendirilebileceğimiz kişilerden oluşmaktadır. Yaşam standartları ve ekonomik durumları düşük olan Sultan köylülerinin başlıca geçim kaynakları; tarım ve hayvancılıktır. Ayrıca, mevsimlik işçi olarak da şehir merkezine ve başka şehirlerde çalışmaktadırlar. Şiddetli karasal iklimin

yaşandığı köyde, nüfus yaz aylarıyla beraber artmaktadır. Köyde cami bulunmaktadır. Gelenek ve göreneklerine bağlı olan Sultan Köyü'nde Türk kültür öğeleri yaşatılmaktadır. Tamamı Sünni olan Sultan köylüleri, İslam'ın Hanefi mezhebine mensupturlar.

Birbiri ile komşu olan, farklı inançlara mensup Sultan ve Çekem Köyleri arasında samimi ilişkiler bulunmaktadır. Genel olarak birbirlerini tanıyan, düğün ve cenaze gibi toplu merasimlere karşılıklı olarak katılmaktadırlar. Köyler arasında yardımlaşma söz konusudur. Ayrıca, köyler arasında işçi olarak çalışmak gibi bir durum vardır. Bu gibi dostane ilişkilere rağmen, köyler arasında herhangi bir evlilik şu ana kadar görülmemiştir.

3. ZİRAAT BABA ZİYARETİ ETRAFINDA ORTAYA ÇIKAN KÜLTÜLER

Edindiğimiz veriler bizi; Ziraat Baba Ziyareti'nde, Geleneksel Türk inancı içerisinde bulunan kahraman atalar kültü ve dağ kültürüne götürmektedir. Bu kültürler ise, ziyaret fenomeni içerisinde kodlanarak toplulukların değerler sisteminde varlıklarını sürdürmektedir. Halkın nazarında, mevzu bahis olan coğrafyada, engin maviliklere ulaşan tepeler, kutsal mekân olarak değerlendirilmesi anlaşılması güç bir şey olmasa gerektir. Kült, yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma anlamına gelen bir kavramdır (Artun, 2020). Hem Alevi hem de Sünni değerler sistemi içerisinde Türklerin İslam öncesinde inandıkları dinden izler bulmak mümkündür.

3.1. Kahraman Atalar Kültü

Ölmüş büyüklere tazim, atalara saygı gibi fonksiyonlara sahip olan kahraman atalar kültü, Geleneksel Türk inancı içerisinde önemli bir yer oluşturmaktadır. Atalar kültü, kültürel hayatın sembolik yapılarından birisidir (Selçuk, 2004). Ölen ataların kişilere iyilik veya kötülükleri dokunacağı inancı, onlara duyulan vefa duygusu atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır (Kafesoğlu, 1980). Buradan da anlaşılacağı üzere ölen her kişiye değil sadece, saygıdeğer veya başka bir ifade ile yalnızca kahramanlaştırılan atalara tazim edilmesi söz konusudur (Güngör, 2012). Eski Türklerdeki büyük ve kahraman ataların ruhlarının takdisi, Müslüman Türklerde göreceğimiz gibi, evliyanın mezar ve türbelerini ziyaret, oralara dua, adak ve dilekte bulunma şeklinde varlığını sürdürmüştür (Güngör, 2012). Toplumsal değerler sisteminin kahramanlara atfettiği kutsallık ise kültleşmeyi beraberinde getirmiştir (Selçuk, 2010). Selçuk, bu konu hakkında; "...Türk kültüründe merkezi bir değer olan ve bireylere karizmatik bir otorite ve güç kazandıran "kahramanlığın" kültleştiği ve atalar kültürünün zamanla kahraman atalar kültüne dönüştüğünü söyleyebiliriz", (Selçuk, 2010) demektedir. Bu kültür ise, ziyaret fenomeni içerisinde ortaya çıkmaktadır. Ziraat Baba ziyareti, atalar kültü etrafında, dağ kültürünü bünyesinde barındırmaktadır. Ziraat Baba

Dağı'nın zirvesindeki mezarın sonradan oluşturulması, esasında orada herhangi bir mezar olmadığını göstermektedir. Bu durum, Geleneksel Türk inancındaki ata ruhunun dağa gitmesi, dağ mekân tutması inancının devamı niteliğindedir (Selçuk, 2010). Sonradan oraya mezar yapılarak ata ruhunun mekânı; ona tapınmak ve kurban sunmak için yerin belli olması sağlanmıştır. Aynı zamanda dağ, dağın zirvesinde yattığına inanılan kişinin ruhunu temsil etmektedir. Her iki köyde de Ziraat Baba'nın, köyü koruduğu inancının olması bizi doğrudan atalar kültüne götürmektedir. Ayrıca köyün kurucusu şeklinde meydana gelen bir inanç da söz konusudur. Bu ziyaretlerde evliyanın, insanlara iyilik ve kötülük yapacağı düşüncesi bulunmaktadır.

3.2. Dağ Kültü

Türkler, dini tarihleri boyunca çok eski tarihlerden itibaren tabiatla bir takım güçlerin bulunduğuna inanıyor ve onları kutsallaştırıyorlardı (Günay, 1996). Bu inançlar, Göktürk kitabelerinde "Iduk Yer-Sub" diye tabir edilen ve Durkheim'in "manevi varlıklar" (Durkheim, 2005) dediği, bir takım doğaüstü varlıkları meydana getirmiştir. Konumuzun amacını teşkil eden kutsal dağ anlayışı ise; Yer-Su'lar içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Geleneksel Türk inancı içerisinde, Yer-Su'ların en önemli temsilcileri dağlardır (Günay, 1996). Dağların kutsal oluşu Tanrıya en yakın mekânlar olmasından kaynaklanmaktadır (Artun, 2020) Etnografya ve folklor araştırmalarından elde edilen bilgiler neticesinde yaklaşık on asırdan beri Müslüman olan Türklerin, halk tabakası içinde dağ kültürünün derin izlerine rastlanılmaktadır (İnan, 1998). Araştırmacılar genel olarak dağ kültürünü, Gök-Tanrı inancına bağlamaktadırlar (Güngör, 1997). Kuşkusuz bunun sebebi; Geleneksel Türk inancı merkezinde yer alan Gök-Tanrının deus otiosus durumunda yani pasif olması ve zamanla işlev kaybına uğramasıdır. Bu işlev kaybı, "Yer" ile "Gök" ün birleştiği, engin maviliği olan kudretli dağların kutsallaştırılması ile sonuçlanmıştır. Kutsallık izafe edilen nesneye mutlaka bir sebep bulunabilir, ancak; çalışmamız gereken şey, sosyal sebepler değil kutsalın bizzat kendisidir. Bu tür bir soruşturmanın nihai amacı, dünyayı ve insani varoluşun insanlara nasıl anlamlı gözüktüğünü anlaşılır kılmaktır (Güngör, 1997). Geleneksel Türk inancı içerisinde dağ; dua edilip kurbanların kesildiği bir mabet, kabilenin koruyucu ruhu, hayatın bereketin kaynağı, soyun türediği yer, gerçek dünya ile öteki dünyanın birleştiği yer gibi fonksiyonlara sahiptir (Potapov, 2012; Baş, 2013; Ögel, 1995). Türk halklarının hemen hemen hepsinde görülen dağ kültü, Türk kültüründe taş ve oba kültürüyle sentez halinde bir durumu sergilemektedir (Artun, 2020). Bu konu ile ilgili olarak Altay Türk efsanelerine dağ kültü fazlasıyla işlenmiştir (Ergun, 1996). Konumuzu teşkil eden Ziraat Baba ve her iki köyde de anlatılan hikâyelerdeki kardeşleri, yaşadıkları süre içinde dağlar vasıtasıyla görüşmeleri, güçlü bir dağ kültü inancının mevcut olduğunu göstermektedir. Ziraat

Baba Dağı, bitki örtüsünden yoksun, çıplak bir dağ görünümündedir. Bu durum, Tanrı'nın sadeliğini ve kutsalın özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Ziraat Baba; soyun türediği yer, kurban kesilen yer, herhangi bir sıkıntı karşısında isteklerin ve şifaların istenildiği yer olarak Geleneksel Türk inancı içerisinde yer alan dağ kültürünün yaşatıldığını göstermektedir. Kuşkusuz bu fonksiyonlara; dağın dünyanın merkezi sayılması inancı, üzerinde manevi varlıkların yaşaması inancı, dağın canlı bir ruh gibi sayılması inancı, dağa göklere ulaşan zirvesiyle Tanrıya yakın kabul edilmesi, insanın büyüklük ve azamete mavileşen enginlik karşısında hayranlık duyması (Tanyu, 1973) gibi etmenler sebep olmuştur. Anadolu'da özellikle Bektaşî ve Alevî toplumlarında dağ kültürüne dair örnek oluşturabilecek çok sayıda ziyaret bulunmaktadır (Artun, 2020). Bunlardan bir tanesi Giresun sınırları içerisinde bulunan Hal Baba Dağı ziyaretidir (Özdemir, 2013).

4. İKİ AYRI İNANÇ VE ORTAK BİR UYGULAMA: ZİRAAT BABA DAĞI ZİYARETİ

Ziraat Baba Dağı, Sultan Köyü sınırları içerisinde bulunan ve Çekem Köyü'ne 2-3 km uzaklıkta bulunmaktadır. Bölgeye hâkim bir tepe olup, yaklaşık olarak rakımı 1300 m'dir. Dağ ismini; zirvesinde bulunan, üst üste dizilmiş taşlardan meydana gelen, Ziraat Baba'nın mezarından almıştır. Ziraat Baba ziyaretindeki ritüelleri göz önüne aldığımızda kutsalın tezahürüne şahit olmaktayız. Ancak; kutsal kendini dağ ile göstermektedir. Dağa ismini veren Ziraat Baba; Anadolu da fetihlerde bulunan Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilen bir kişi olup, her iki köyde de kendi değerler sistemi içerisinde kodlanmıştır. Ziraat Baba için Çekem köylüleri; Horasan'dan Anadolu'ya gelen "7 evliya" kardeşten biri olduğunu söylemektedirler. Bu kardeşlerin, Şarkışla'da her biri ayrı bir köyün tepesinde yattığına inanılmaktadır. Sağlıklarında, tepeler vasıtasıyla haberleştikleri anlatılmaktadır. Bu kardeşler öldükten sonra her biri adlarıyla anılan tepelere gömülmüşlerdir. Çekem köylülerine göre bu yedi kardeş şunlardır; Arap Dede (Kaleköy), Küre Baba (Can Abdal), Kara Donlu Can Baba, Davullu Baba (Karalar Köyü), Coğ Baba (Alaman), Kazancığın Kara Baba (Kazancık), Koyun Baba (Cemel Köyü) ve Ziraat Baba'dır. Bu inanış ile beraber dağlar kişileştirilmektedir. Ayrıca anlatılan başka bir rivayete göre; Ziraat Baba mezarı, ismi konusunda netlik kazanmayan 12 imam içerisinde yer alan birinin, bir savaş sırasında kanının akmasıyla bu mezar yapılmıştır (K.K-2). Bu kan ile kutsallık, Ziraat Baba Dağı'nda ortaya çıkmıştır. Ziraat Baba için Sultan köylüleri; Horasan'dan Anadolu'ya gelen 4 evliya kardeşten biri olduğunu söylemektedirler. Bu kardeşler; Abdal Baba (Abdallı Köyü), Gül Ali Baba (Akdağ Madeni), Kara Baba (Yunus Eren) ve Ziraat Baba'dır. Bu kardeşler her biri, mezarları olan köylerin kurucuları olduğu inancı mevcuttur. Bu sebeple, Sultan Köyü'nün kurucusu Horasan'dan gelen Ziraat Baba'dır. Yine Sultan köylülerince

anlatılan ikinci rivayete göre ise; Anadolu fetihleri sırasında, peygamber soyundan gelen bir seyyid, burada yaralanmış ve kanı buraya akmıştır. Köylüler bu kanın aktığı yeri mezar şeklinde yapmışlardır (K.K-3). Her iki köyde de, burada mezar olmayıp kutsal bir kişinin kanının aktığı yer olduğu inancı mevcuttur. Bu inanışlara ek olarak; her iki köyde de dağ ve yatacın yöreyi koruduğu inancı mevcuttur. Bu konuda Çekem köylülerince anlatılan bir hikâye dikkati çekmektedir. Bu hikâye ye göre; "I. Dünya savaşı sırasında, Ruslar Erzurum'u işgal etmişler ve Anadolu'yu tehdit etmişlerdir. Bu endişe ve kaygı içerisinde, Hacı Bektaş' da bulunan Hacı Bektaş-ı Veli mezarından kalkarak ona bağlı olan evliyalari da beraberinde alarak Erzurum'a doğru yürümüşlerdir. Burada bu orduya Ziraat Baba ve kardeşleri de dağlarından inerek katılmışlardır" (K.K-1). Bu durum, bize yöreyi tehdit eden bir durumda, ziyaretin yöreyi korunmasına yardımcı olduğunu göstermektedir. Sultan Köyü'nde ise; daha çok Ziraat Baba kuraklığı önlediği inancı vardır. Köylüler yağmur dualarını burada yaparlar. Her iki köy kendi değerler sistemi ve Geleneksel Türk inancı içerisinde önemli bir yeri olan dağ ve atalar kültürünü, Ziraat Baba ziyareti ile gündelik hayatlarına kodlamışlardır. Bu kodlama, Türk kültürü ve Türk halk dindarlığını işaret etmektedir. Bu bağlamda Ziraat Baba'ya dair edindiğimiz kanılardan biri; Ziraat Baba'nın, Anadolu fetihlerinde yer alan Horasan kökenli bir zat olduğudur. Her iki köyde de bu zatın mezarının, burada olduğu inancı yoktur. Her iki köyde buna işaret etmektedir. Kendi değerler sisteminde içerisinde köyler de anlatılan hikayelerde; birinde 12 imamlardan biri, diğerinde Peygamber soyundan gelen bir seyyid şeklinde olması, halkın Ziraat Baba'yı kahramanlaştırmasının bir sonucudur. İki köyde de farklı bir şekilde yer alan inançlardan, 7 evliya ve 4 evliya kardeş inancı, bize bunların gerçekten kardeş olarak mı? Geldikleri sorusunu sordurmaktadır. Ancak; bu durum edindiğimiz kanıya göre, halk nazarında kendi civarlarında bulunan "baba" veya "evliya" olarak tanımladıkları şahısları yakınlaştırma çabasının bir sonucu olarak görülmektedir.

Çekem köylülerince anlatılan hikâyeye göre; "köyümüzün son dedesi olan Arzumanlı Halil Dede burada yaşamış ve göçmüştür. Göçtükten sonra mezarında niyaz yapmaya başladık. Ne zaman göçtüğünü ben hatırlamıyorum, ancak 1975 yılında benim dayımın oğlu mezarını yaptırdı. Halil Dede kerametleri çok olan bir evliyadır. Bir zamanlar, köyümüze iki Ermeni aile yerleşmiş. Bunlar, bizim inançlarımızla sürekli olarak alay ederlermiş. Köyümüzde topluca yaptığımız bir niyaz sırasında, herkes sırayla Halil Dede'nin toprağını öpüp, para ve niyazını attığı sırada, bu Ermeni ailelerinden biri yerden bir hayvan pislisi alıp, Halil Dede al bunu ye diyerek mezarına atmış. Bu olay akşamına Arzumanlı Halil Dede'nin mezarından bir yılın çıkıp bu Ermeni'nin peşine düşmüş. Ermeni yılından kurtulmaya çalışıp durmuş. Af dilemiş, yalvarmış yakarmış. Bizim dedelerimizden yardım istemiş, fakat çare olmamış. Ermeni, Davullu'nun tepede yılan

orada, Ermeni Çavlu'da yılan orada, Ermeni Kazancı'nın tepede yılan orada, en son adam yorulup takatsiz kalınca yılan onu Yüreğir köyünde yakalayıp, orada öldürmüş (K.K-1). Buradan hareketle ziyaret, hem isteklerin gerçekleştiği yer, hem de yapılan bir saygısızlıkta ceza veren kutsalın çift yönlü niteliğini taşımaktadır. Aynı durum, Sultan Köyü içinde geçerlidir. Ayrıca Sultan Köyü'nde Ziraat Baba Dağı'nda, Çekem Köyü'nde Arzumanlı Halil Dede Tekkesi'nden Perşembe günleri, ışık yayıldığına dair bir inanç söz konudur. Aslında bu durum Türkmen Aleviliği içerisinde kutsalın yer değiştirmesini, don be dona işaret etmektedir. Günümüzde Çekem köylüleri, Ziraat Baba Dağı'nı topluca ziyaret edemedikleri için Arzumanlı Halil Dede'ye, kutsalı yani Ziraat Baba Dağı ziyaretindeki anlamları yüklemişlerdir. Ziraat Baba Dağı çevresinde meydana gelen ve yapılan ritüeller, ismi geçen köyler arasında kendi değerler sistemi içerisinde uygulanmaktadır. Çekem köylüleri Alevi değerler sistemi içerisinde, Sultan köylüleri Sünni değerler sistemi içerisinde pratikler yapmaktadırlar. Ziraat Baba Dağı'nda yapılan ritüellere geçmeden önce, bu ritüellerin yapılmasını gerektiren sebeplere değinelim. Maddi ya da manevi ihtiyaçları için kutsal güçlere başvurma fikri, tarih boyunca çeşitli davranış biçimleri ve inançların oluşmasında önemli bir rolü vardır. Bu nedenle, önce kutsal dağ ve daha sonraları Ziraat Baba'nın mezarının kültleşmesinin en büyük sebebi, halkın ihtiyaçları dolayısıyla kutsal bir aracı araması fikridir. Biraz sonra değineceğimiz üzere, sıkıntılardan kurtulmak için ziyaret edilen ve bir takım pratikler yapılan Ziraat Baba Dağı, kutsalın bir tezahürü boyutundadır. Ayrıca, yapılan ziyaretler ve yapılan pratiklerde insanlar samimidirler. Çünkü dilek ve isteklerinin bu samimiyet ile gerçekleşeceğini düşünmektedirler. Olumlu sonucu alanlar ve dileği gerçekleşenler, Ziraat Baba Dağı'nı başkalarına tavsiye ederek inancın yaygınlaşmasına sebep olmuşlardır. Bu amaçla, yörede bulunan diğer ziyaret yerleri farklı amaçlarla ziyaret edilmektedir. Biz burada Ziraat Baba ziyaretini günümüzdeki şekli ile ziyaret edilmesi sebepleri açıklayacağız. Ayrıca, bu köyler arasında inanç şekillerine göre, kimi yerde benzer, kimi yerde farklılıklar göstermektedir. Bu durum görüldüğü üzere farklı inançlarda ortak sembollerin oluşmasına sebep olmuştur. Ancak, bu semboller aynı içerik değeri ifade etmemektedir. Ziraat Baba Dağı'nı, genel olarak halk arasında; ölü doğum yapan kadınlar, çocuk sahibi olmak isteyenler ve yağmur duasını yapmak isteyenler ziyaret ederler. Bu amaçlarla Ziraat Baba Dağı ziyareti, yörede diğer ziyaret yerlerinden ayrılmaktadır. Sultan köylülerinden bir kişi "üst üste 4 ölü doğum yaptığını, Ziraat Baba'yı ziyareti sonrasında normal doğum yaptığını anlatmaktadır" (K.K-4). Hem Çekem köylüleri hem de Sultan köylüleri ve diğer köylerden gelen insanlar için bu amaçlar ortaktır. Sultan Köyü'nün kendine has evliyası olduğu için; Sultan Köyü'nden askere gidecekler, yeni evlenen çiftler ve herhangi bir isteği olanlarda ziyarete bulunmaktadırlar. Sultan köylüleri ve diğer Sünni olan köylerden gelenler burada namaz

kılmaktadırlar. Ayrıca, mezarın etrafında dönerek dua etmektedirler. Burada bulunan taşlara niyaz etmektedirler. Sünni inanış çerçevesinde, burada yatan evliya için Fatiha Suresi okunur ve "Ziraat Baba'nın yüzü suyu hürmetine" denilerek dua edilir. Sultan köylüleri burayı perşembe günleri, arife günlerinde ziyaret etmektedirler. Sultan Köyü halkı içerisinde, buranın perşembe günleri geceleri ışık saçtığı inancı mevcuttur. Ayrıca, Sultan Köyü'nde bahar da yağmurların başlaması ve gök gürlemesinin duyulmasından sonra bireysel veya toplu olarak ziyaret yapılmakta ve bereketli bir sene olması için dua edilmektedir. Çekem köylüleri için ise; burası bir ibadet mekânı olarak kullanılmaktadır. Çekem köylüleri burada; hidrellezlerini yaparlar, kurban keserler, niyazlarını ve cemlerini yapmaktadırlar. Bu durumda günümüzde bir kayma söz konusu olmuştur. Günümüzde Çekem Köyü'nde; cemevi olmayışı ve ortak cemlerin yapılmayışı, köy nüfusunun azalması sebebiyle artık burada hidrellez, kurban kesme ve cem gibi ritüeller bırakılmıştır. Ziraat Baba Dağı yerine artık köy mezarlığında bulunan Arzumanlı Halil Dede Tekkesi'nde, bu ritüeller yapılmaya başlanmıştır. Edindiğimiz veriler neticesinde, aynı ritüeller Arzumanlı Halil Dede Tekkesi'nde sürdürülmeye devam etmiştir. Bununla birlikte; Arzumanlı Halil Dede üzerine yemin edilmesi, Arzumanlı Halil Dede'ye niyaz edilmesi, perşembe günleri mezarının ziyaret edilmesi, hidrellez yapılması, kurban kesilmesi gibi ritüeller burada yapılmaktadır. Köyde askere gidecekler, evlenecekler, adağı olanlar Arzumanlı Halil Dede'yi ziyaret etmektedirler. Yaptığımız istişareler de bu ritüellerin eskiden Ziraat Baba için yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Günümüzdeki şekliyle, geçim sıkıntısı çekenler, ölü doğum yapan kadınlar, çocuk sahibi olmak isteyenler Ziraat Baba'yı ziyaret etmektedirler. Dualar genellikle, "Ziraat Baba duamı kabul eyle" ve "Arzumanlı Halil Dede niyazım sana" şeklindedir. Arzumanlı Halil Dede için, bir takım inanışlarda Ziraat Baba ile benzerlik göstermektedir. Ayrı ayrı olarak köylerin ritüellerine değindikten sonra, şimdi burada yapılan bazı ritüellerin yapılaş şekillerine değineceğiz. İki köyde de, Ziraat Baba için "adak" mevcuttur. Sultan köylülerince bu adak genelde koç kurbanı şeklinde icra edilmektedir. Kurban köyde kesilmekte ve eti dağıtılmaktadır. Sünni kaidelere göre kesilen kurban Ziraat Baba'ya dua edildikten sonra, gerçekleşen bir isteğin sonucudur. Aynı durum, Çekem köylüleri içinde geçerlidir. Çekem köylüleri, günümüzde niyazı ve adağı, Arzumanlı Halil Dede'den istemektedirler. Çekem köylüleri, adağı Arzumanlı Halil Dede'de kesip orada yerler. Kalan etler ise; gömülmeyip getirilerek sonra yenir. Kurbanın kemikleri eskiden gömülmüş. Fakat şimdi bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Ayrıca, Çekem Köyü'nde "Abdal Musa adağı" adı altında kurban mevcuttur. Bunun haricinde, hayır olması için, Arzumanlı Halil Dede'ye para atılmaktadır. Çekem köylüleri, Ziraat Baba'yı ve Arzumanlı Halil Dede'yi ziyaret etiklerinde "Ya Allah! ,Ya Muhammed! Ya Ali! " diyerek yatırın başucu taşına niyaz ederler. Ayrıca, niyaz sırasında

yaşça büyük olanların önde olması gibi bir hiyerarşi söz konusudur. Ardından dileklerini isteyip arkalarını dönmeden geriye üç adım atarlar. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, dileğin bizzat Ziraat Baba'dan istenilmesidir. Zira bu durum Sultan Köyü'ndeki uygulamadan ayrılmaktadır. Burada, kutsalla arada bir vasıta durumundadır. Bunun haricinde, iki köy de yağmur duası hariç, yapılan ritüeller bireyseldir.

5. SONUÇLAR

Araştırma alanımızdan elde ettiğimiz veriler, daha açık bir ifade ile Ziraat Baba Ziyareti kapsamındaki inanış ve uygulamalar Geleneksel Türk inancı içerisinde bulunan atalar kültürüne ve dağ kültürüne işaret etmektedir. Bu kültürler, Ziraat Baba Ziyareti içerisinde kodlanarak bize sunulmaktadır. Her iki köyde de anlatılan, evliya kardeşlerin sağlıklarında bu dağlar vasıtasıyla haberleşmeleri ve ölümlerinden sonra perşembe günleri burada buluşmaları, bize dağ kültürünün haberini vermektedir. Halkın nazarında, mevzu bahis olan coğrafyada, engin maviliklere ulaşan tepeler, kutsal mekân olarak değerlendirilmesi anlaşılması güç bir şey olmasa gerektir. İki ayrı inanç topluluğu aynı menşeden beslenmesi sebebi ile iki ayrı inanca sahip olsa da Ziraat Baba Ziyareti örneğinde benzer inanç ve uygulamaları göstermektedir. Bu uygulamalar sırasında oluşan semboller her ne kadar aynı olsa da içerik yönünden farklılıklar göstermektedir. Bunun sonucunda; Ziraat Baba Sultan köylüleri için kutsalın bir vasıtası, Çekem köylüleri için isteğin kendisinden istenilen kutsalın bir tezahürüdür. Sonuç olarak, Geleneksel Türk inancı içerisinde yer alan atalar ve dağ kültürü inancı, günümüz de her ne kadar farklı inançlara sahip iki topluluk olsalar da Türk kültürü bağlamında Sünni-Sultan ve Alevi-Çekem köylerinde, Ziraat Baba Ziyareti etrafında varlığını sürdürmektedir.

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada tüm katkı yazara aittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Beyanı Tek yazarlıdır

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Beyanı Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Bilgilendirme

Bu Çalışma 2017 Yılında Tahran'da

© Author(s) 2022.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

gerçekleştirilen, "International Congress Of Young

Archaeologists" adlı sempozyumda" In The Sample Of The Ziraat Baba Mountain Cult Of Mountain İn Turks" adıyla sunulan bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

KAYNAKÇA

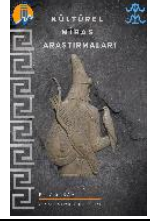
- Artun, E. (2020). Türk Halkbilimi. On Yedinci baskı, Adana: Karahan Kitabevi.
- Baş, M. (2013). Dinlerde ve geleneksel Türk inanışlarında dağ kültürü. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 13(1), 165-179.
- Durkheim, E. (2005). Dini Hayatın İlk Biçimleri. Çeviren: Faruk Ay-din), İstanbul: Ataç Yayınları.
- Ergun, M. (1996). Dağlarla İlgili Altay-Türk Efsaneleri. Milli Folklor, C, 4, 66-71.
- Eriksen, T. H., (2012). Küçük Yerler Büyük Meseleler Sosyal ve Kültürel Antropoloji, (Çev. Erkan Koca), Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Günay, Ü. (1996). Kayseri ve çevresinde ziyaret ve ziyaret yerleri. Önder Matbaacılık.
- Güngör, H. (1997). Türk Budun Bilim Araştırmaları, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Güngör, H. (2012). Türk Din Etnolojisi, İstanbul: IQ Yayıncılık.
- İnan, A. (1998). Makaleler ve İncelemeler II. Cilt, 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kafesoğlu, İ. (1980). Eski Türk Dini, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1995). Türk Mitolojisi II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özdemir, M. (2013). Türk Kültüründe Dağ Kültü ve Bir YüceDağ: Halbaba, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 1-15.
- Potapov, L. P. (2012). Altay Şamanizmi, (Çev. Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.
- Selçuk, A. (2004). İki Ayrı Topluluk Ve Ortak Bir Ata: Paşa Türbesi Ziyareti Ayaş Sünnileri ve Erdemli-Tömük Tahtacıları Örneği, Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi, s.10, s.196-214.
- Selçuk, A. (2010). Horasanda Eren Anadolu'da Evliya: Acısu Sıraç Köyü Örneğinde Kahraman Atalar Kültü, Milli Folklor, Sayı 87, s.136-147.
- Selçuk, A. (2010). Dede Mezarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, Sayı 56, s.61-72.
- Tanyu, H. (1973). Dinler Tarihi Araştırmaları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

KAYNAK KİŞİLER

- K.K.-1. M. A. Ö., 1940, İlkokul Mezunu, Çekem Köyü.
- K.K.-2. A.A. Ö., 1942, İlkokul Mezunu, Çekem Köyü.
- K.K.-3. İ. Ş., 1958, İlkokul Mezunu, Sultan Köyü.
- K.K.-4 E.K., 1936, Okur-Yazar, Sultan Köyü.
- K.K.-5. H. Ş, 1959, Okur-Yazar, Sultan Köyü

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
e-ISSN 2687-6094

Malazgirt Savaş Alanının Tespiti Kapsamında Elektrik Özdirenç Tomografi Çalışmaları

Yunus Levent Ekinci *¹, Adnan Çevik², İskender Dölek³

¹Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bitlis, Türkiye

²Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla, Türkiye

³Muş Alparslan Üniversitesi, Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Muş, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Malazgirt,
Jeofizik,
Elektrik Özdirenç Tomografi.

ÖZ

Türk tarihi için oldukça önemli bir yere sahip olan Malazgirt Savaşının gerçekleştiği alanın tespitine yönelik başlatılan proje kapsamında gömülü mezar alanlarının belirlenebilmesi amacıyla jeofizik çalışmalar yapılmıştır. Sığ amaçlı jeofizik araştırmalarda sıklıkla kullanılan elektrik özdirenç tomografi tekniği ile gerçekleştirilen çalışmalarda ilk olarak günümüzde Afşin mahallesi olarak bilinen ve birçok Müslüman mezarının bulunduğu eski bir Hıristiyan köyünde deneme ölçümleri alınmıştır. Yüzeyle gözlemlenebilen izleri dik kesecek şekilde alınan elektrik özdirenç tomografi profili ile yöntemin bu alandaki başarısı sınanmıştır. 2B ters çözüm tekniği ile ölçülen görünür özdirenç değerleri gerçek özdirenç değerlerine dönüştürülmüş ve yer elektrik kesit elde edilmiştir. Kesitteki yer altı özdirenç dağılımı ile mezar yerlerinin başarılı bir şekilde belirlenebildiği gözlenmiştir. Ardından, birçok mezar yapısının olduğuna inanılan Ziyarettepe veya Alparslan türbesi olarak anılan 1750 m yükseklikte volkanik bir tepe üzerinde elektrik özdirenç ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen yer elektrik kesitlerde önemli özdirenç belirtileri belirlenmiş ve bu alanlar önümüzdeki dönem kazı çalışmaları için önerilmiştir.

Electrical Resistivity Tomography Studies within the Scope of Detection of Malazgirt Battlefield

Keywords

Malazgirt,
Geophysics,
Electrical Resistivity
Tomography.

ABSTRACT

Within the scope of the project initiated to determine the area where the Battle of Malazgirt took place, which has a very important place in Turkish history, geophysical studies have been carried out in order to determine the buried graves. In the studies carried out with the electrical resistivity tomography technique, which is frequently used in shallow geophysical surveys, test measurements have been first taken in an old Christian village known as Afşin district today and where there are many Muslim graves. The success of the method in this field has been tested with the electrical resistivity tomography profile taken that cuts the traces vertically that can be observed on the surface. The measured apparent resistivity values have been converted to real resistivity values by the 2D inversion technique and the inverse model resistivity section has been obtained. It has been observed that the burial graves can be successfully determined by the subsurface resistivity distribution in the section. Then, electrical resistivity measurements have been carried out on a volcanic hill at an altitude of 1750 m, known as Ziyarettepe or Alparslan tomb, which is believed to have many burial graves. Significant resistivity anomalies have been determined in the inverse model resistivity sections and these areas have been suggested for the next period excavation works.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Kaynak Göster (APA) / Cite this;

*(ylekinci@yahoo.com) ORCID ID 0000-0003-4966-1208
(cadnan@mu.edu.tr) ORCID ID 0000-0001-8119-8351
(i.dolek@alparslan.edu.tr) ORCID ID 0000-0002-5922-8515

Ekinci Y. L., Çevik, A. ve Dölek, İ. (2022). Malazgirt Savaş Alanının Tespiti Kapsamında Elektrik Özdirenç Tomografi Çalışmaları. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 50-55.

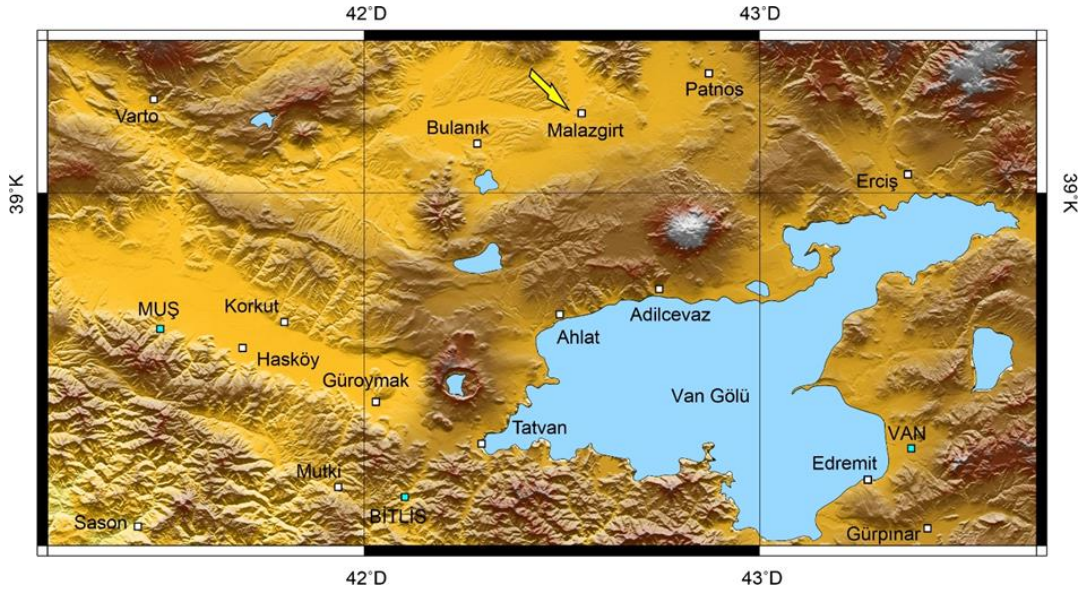
1. GİRİŞ

Muş iline bağlı Malazgirt ilçesinin (Şekil 1) güneydoğusunda bulunan platoda, Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes'in (1068-1071) komuta ettiği Bizans ordusu ile Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın (1063-1072) komuta ettiği Selçuklu ordusu arasında gerçekleşen Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071) Selçukluların zaferi ile sonuçlanmıştır. Malazgirt Savaşı, "Anadolu'nun kapılarını Türklere açan savaş" olarak tarihte yerini almaktadır.

Malazgirt savaşı hakkında bugüne kadar yerli ve yabancı pek çok araştırma yayınlanmışsa da bunlar daha çok savaşın siyasi boyutunu ele alan çalışmalar olup, özellikle savaşın oluş şekli ve tam olarak nerede gerçekleştiği gibi konular araştırmacılar arasında hala tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bunun en önemli sebebi ise, bu önemli savaşın geçtiği düşünülen alanda bugüne kadar bilimsel herhangi bir arkeolojik araştırmanın yapılmış olmasıdır. Bu gerekçeyle, 2020 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün desteği ile Ahlat Müze Müdürlüğü'nün başkanlığında Prof. Dr. Adnan Çevik'in bilimsel danışmanı olduğu "Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması" adıyla bir proje başlatılmıştır. Bu projeye, Anadolu'nun Türkiye

oluşu sürecini başlatan Malazgirt savaşının gerçekleştiği alanın, disiplinler arası bir bakış açısıyla, çağdaş teknolojik imkânlar kullanılarak olabildiğince kesin sınırlarla yerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda 2020 yılı haziranında başlayan ve 2021 yılında da devam eden çalışmalar üç etap şeklinde, birbiriyle bağlantılı üç farklı bölgede yoğunlaşmıştır. Bunlardan ilki; savaşın asıl sebebi konumundaki Malazgirt şehrinin tarihi kimliğinin görünür kılınması için şehir surlarının tespiti, ikincisi savaşın geçtiği düşünülen alanın tarihi veriler ışığında coğrafyaya uyarlanması ile belirlenen alanlarda sondaj kazılarıyla savaşa ait objelere ulaşmak ve üçüncü olarak da savaşın insan kayıplarını özellikle de Selçuklu şehitliğini tespit etmektir. Yüzey araştırmalarındaki rotalar belirlenirken, coğrafya ile ilgili olarak tarihi kaynaklardaki savaş anlatılarından elde edilen detaylar belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra tarihi orta fotolar, uydu fotoğrafları ve yerelden alınan bilgiler de güzergâhların belirlenmesinde etkili olmuştur. Yüzey araştırmalarından elde edilen bulguların koordinatları CBS (coğrafi bilgi sistemleri) programlarına işlenerek jeofizik çalışmalar ve ardından gerçekleştirilecek kazılar için öncelikli yerler belirlenmiştir.

Şekil 1. Malazgirt'in harita düzlemi üzerinde gösterimi

Bu çerçevede savaşın insan kayıplarıyla ilgili olarak yüzey araştırmalarında keşfedilen önemli mezarlık alanlarından biri Ziyarettepe'dir. Burası Malazgirt platosu ve muhtemel savaş alanına hâkim bir noktada olup Malazgirt ilçe merkezinin 12 km doğusunda yer alan Örenşar köyünün sırtını dayadığı 1750 m yükseklikte volkanik bir tepedir. Yöre halkının Grebido adını verdiği ve Malazgirt savaşında Sultan Alparslan'ın kız kardeşinin ve askerlerinin gömülü olduğuna inandıkları pek çok mezar ve kurgan vari üç türbeyi de ihtiva eden söz konusu tepe, askeri haritalarda Ziyarettepe veya Alparslan türbesi

tepesi olarak geçmektedir. Bu alanda yapılan ilk çalışmalarda, kaçak kazılar ile tahrip edilmiş mezarlar ve etrafa saçılmış kemikler tespit edilmiştir. Savaşın insan kayıplarının tespitine ilişkin olarak çalışma yürütülen ikinci alanı ise, yine tarihi metinlerin anlatıları ve yöre halkından elde edilen bilgiler doğrultusunda yüzey araştırmalarıyla tespit edilen Afşin mahallesindeki şehitlik ve eski mezar alanıdır. Kifri adıyla eski bir Ermeni köyü olan Afşin Mahallesi, Malazgirt ilçe merkezinin 7 km güney doğusunda yer almakta olup muhtemel savaş alanının tam ortasında eski Ahlat ve Patnos yollarına hâkim bir konumdadır.

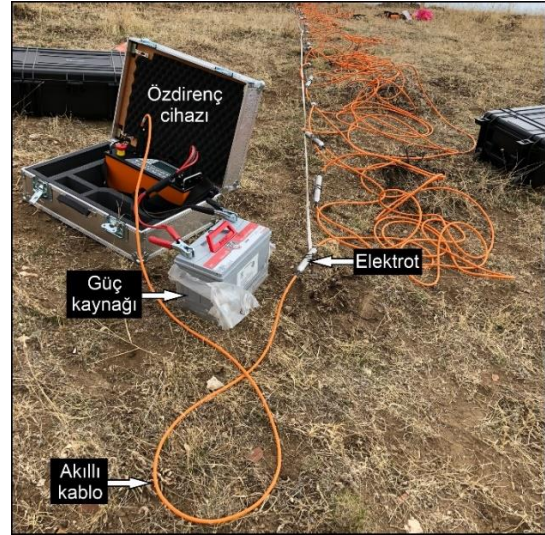
Ayrıca içinden Süphan dağı eteklerinden gelip Malazgirt platosunu yararak Malazgirt'e doğru akan Çivikan dere geçmektedir ki bu derenin, tarihi metinlerde Sultan Alparslan'ın savaş öncesi otağını kurduğu ifade edilen dere olma ihtimali oldukça yüksektir. Son olarak eski bir Hıristiyan köyünde onlarca Müslüman mezarının varlığı, üstelik bu mezar yapılarının muntazam ve aynı anda gömülmüş izlenimi veren görünüşleri bu alanda da çalışma yapmayı zorunlu kılmış ve 2021 yılında alanda arkeojeofizik çalışmalara başlanmıştır. Savaş alanlarında savaşta yaşamını yitirmiş askerlerin defin edildiği yerlerin jeofizik yöntemlere dayalı olarak belirlenmesi için araştırmalar, ülkemizde yakın tarih savaşları için de yapılmıştır. Çanakkale Kara Savaşları şehitlik araştırmaları (Büyüksaraç vd., 2014), Sakarya Meydan Muharebesi şehitlik araştırmaları (Koşaroğlu vd., 2021) bu çalışmalardan bazılarıdır. Dünyada da benzer çalışmalar yapılmıştır (Bevan, 1991; Molina vd., 2016; Barone vd., 2016).

2. YÖNTEM

Elektrik öz direnç yöntemi, paslanmaz çelikten yapılmış iki elektrot (akım elektrotları) ile yeraltına yapay bir elektrik akımı verilmesi ve diğer iki elektrot (gerilim elektrotları) arasında verilen bu akıma karşı oluşan gerilim/potansiyel farkının ölçülerek yeraltının görünür öz direnci olarak adlandırılan parametrenin belirlenmesi ilkesine dayanır. Görünür öz direnç verileri ters çözüm adı verilen matematiksel işlemlerle gerçek öz direnç verilerine dönüştürülüp yer elektrik model ortaya konmaktadır (Balkaya vd., 2012). Yöntemin amacı, yeraltını elektriksel öz direncine göre görsel olarak iki- veya üç-boyutlu olarak sunmaktır. Bu yöntemde akımın etken bir şekilde inebileceği derinlik, elektrotlar arasındaki uzaklığa, jeolojik birimlerin kalınlığına ve geometrisine, aynı elektrot aralığı için akım miktarına ve yerin iletkenliğine bağlı olarak değişir. Bu nedenle elektrik öz direnç yöntemi yeryüzünden birkaç kilometre derinliğe kadar ölçü alabilmeye uygundur. Bu avantaj yöntemin oldukça farklı amaçlı çalışmalarda kullanılmasına neden olmuştur. Bu çalışmalar maden, mineral, jeotermal enerji kaynağı ve karstik alanlarda boşluk aramaları yanında hidrojeolojik, arkeolojik ve jeolojik araştırmalarda olabilmektedir. Bu bakımdan elektrik öz direnç yöntemi hem veri toplama kolaylığı hem de etkili sonuçlar üretmesi bakımından en yaygın kullanılan arama jeofiziği yöntemidir.

Son 15 yıllık süreç boyunca, teknolojik ilerlemelerin getirdiği olanaklarla birlikte, bilgisayar kontrollü çok elektrotlu elektrik öz direnç ölçüm sistemlerinin ve kullanılan iki- veya üç- boyutlu ters çözüm yazılımlarının gelişimi, yapılan çalışmalarda daha kısa sürede daha etkili sonuçlar alınabilmesini ve geniş alanların kolaylıkla araştırılmasını sağlamıştır. Özellikle sığ amaçlı elektrik öz direnç tomografi çalışmalarında yüksek çözünürlüklü iki-veya üç-boyutlu yeraltı öz direnç görüntülerin kolaylıkla elde edilebilmesi yöntemin arkeolojik

amaçlı uygulanmasını oldukça cazip hale getirmiştir (Ekinci, 2007; Ekinci & Kaya, 2007; Ekinci vd., 2012, 2014; Balkaya vd., 2018; Balkaya vd., 2021; Yılmaz vd., 2019; Akca, 2019). Yüzeiden gerçekleştirilen elektrik öz direnç tomografi çalışmaları yeraltında gömülü halde bulunan arkeolojik yapılara veya kalıntılara herhangi bir zarar vermeden yapı veya kalıntının yeri, derinliği ve boyutları hakkında bilgi vererek kazı tasarımına yön verebilmektedir. Bu çalışmada kullanılan çok elektrotlu öz direnç ölçüm cihazı ve ekipmanları Şekil 2' de verilmiştir.

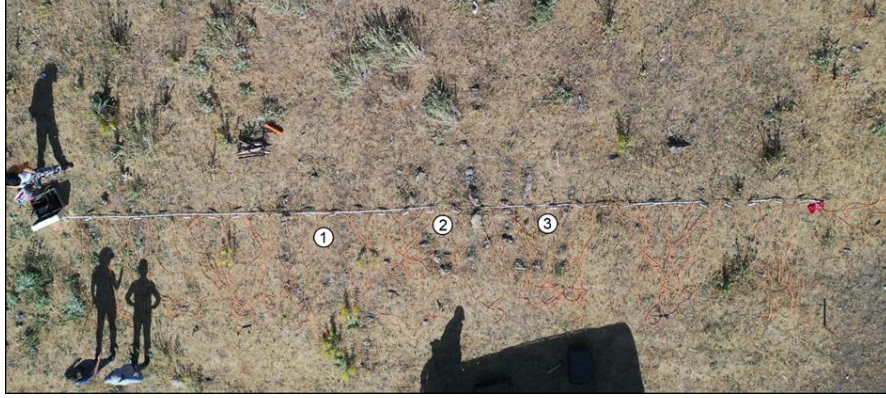
Şekil 2. Çok elektrotlu öz direnç tomografi ölçüm cihazı ve ekipmanları

3. UYGULAMALAR VE BULGULAR

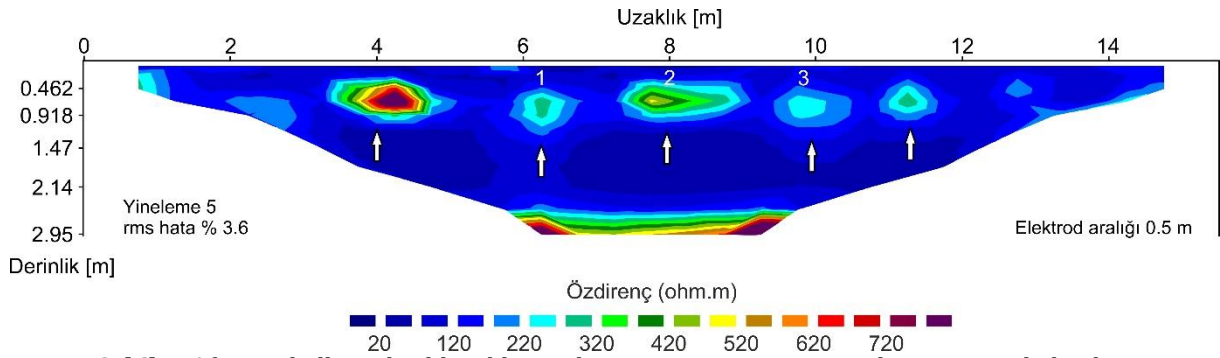
Afşin Mahallesi sınırları içinde bulunan mezarlık alanında yüzeiden de kısmen gözlenebilen izlerin bulunduğu bir bölgede deneme ölçümü alınmıştır. Ölçüm hattı Şekil 3'te verilmiştir. Burada amaç, elektrik öz direnç tomografi tekniği ile alana özgü mezar tiplerinin belirlenebilirliğinin irdelenmesi olmuştur. Veri toplama aşamasında yanal geçişlerin belirlenebilmesinde başarılı sonuçlar verebilen dipole-dipole elektrot dizilimi kullanılmıştır. Dizilimde 0.5 m aralıklarla 32 elektrot kullanılmıştır. Ölçüm aşamasında elektrot aralıkları 0.5, 1.5, 2.5 ve 3.5 m olacak şekilde toplam 29 seviye için veri toplanmıştır. Toplanan 435 adet görünür öz direnç verisi 2B ters çözüm tekniği (Loke ve Barker, 1996) ile değerlendirilmiş ve gerçek öz direnç değerlerini temsil eden yer elektrik kesit oluşturulmuştur. Kullanılan yazılımda yeraltı dörtgen ağlar kullanılarak sonlu sayıda sabit öz dirençlere sahip hücrelere bölünmekte ve yinelemeli olarak gözlenen ve hesaplanan görünür öz direnç değerleri arasındaki fark en küçük oluncaya kadar işlem sürdürülmektedir. Yazılım, düzgünlük kısıtlı en küçük karelere (Sasaki, 1992) dayanan Quasi-Newton optimizasyon tekniğini (Loke ve Barker, 1996) kullanmaktadır. rms hata oranı % 3.6 olan ve 5 yineleme ile elde edilen kesit Şekil 4'te sunulmuştur. Yaklaşık 3 m derinliğe kadar yeraltının öz direnç dağılımı belirlenmiştir. Yer elektrik kesit

incelendiğinde ortamın yer yer kil içeriği zengin kumlu seviyelerden oluştuğu ve özdirenç değerlerinin yaklaşık 150 ohm.m altında kaldığı gözlenmektedir. Bu bilgi arazi gözlemleriyle uyumludur. Şekil 3'te 1, 2 ve 3 rakamlarıyla verilen ve izleri yüzeyden kolaylıkla gözlenebilen mezar yerleri ile yer elektrik kesitte görülen belirtiler oldukça uyumludur. Özdirenç belirtileri yine aynı rakamlarla işaretlenmiştir. Ayrıca yüzeyde herhangi bir izi olmayan mezar belirtileri gözlenmiştir. Bu iki belirti

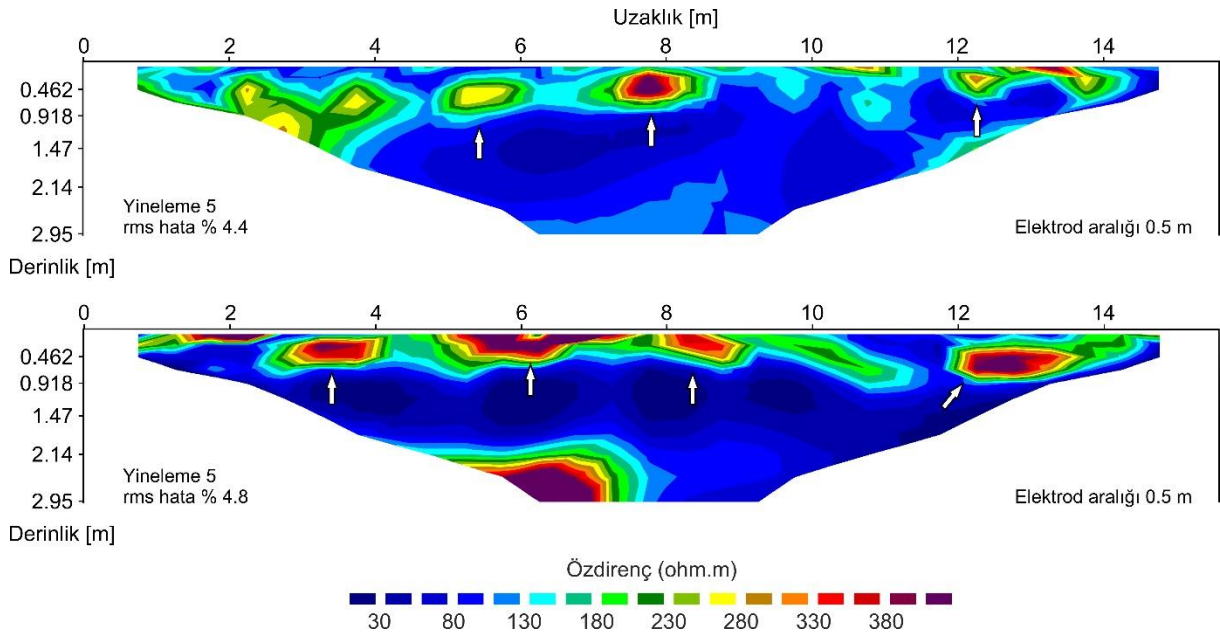
profil başlangıcından yaklaşık 4. m'de ve 11.5. m'de yer almaktadır ve yer elektrik kesitte diğer 3 belirti gibi beyaz oklarla işaretlenmiştir. Yöntemin başarısı belirlendikten sonra Ziyarettepe'de belirlenen alanda ölçümler gerçekleştirilmiş ve yer elektrik kesitler elde edilmiştir (Şekil 5). Afşin Mahallesi'nde elde edilen belirtilere benzer belirtiler işaretlenmiş ve önümüzdeki dönem deneme kazı yerleri olarak önerilmiştir.

Şekil 3. Afşin Mahallesi'nde alınan elektrik özdirenç tomografi profili ve işaretlenen mezarlar

Şekil 4. Afşin Mahallesi'nde elde edilen özdirenç tomogramı ve işaretlenen mezar belirtileri

Şekil 5. Ziyarettepe'de elde edilen özdirenç tomogramları ve işaretlenen olası mezar belirtileri

4. SONUÇLAR

Malazgirt savaş alanının tespiti çalışmaları kapsamında olası mezar yerleri ve şehitlik alanlarının belirlenebilmesi amacıyla elektrik öz direnç tomografi tekniği uygulanmıştır. Tekniğin başarısının tamamen gömülü kalıntılarla onları saran ortamın öz direnç zıtlığına bağlı olmasından dolayı birçok Müslüman mezarının bulunduğu eski bir Hıristiyan köyünde belirlenen bir profil üzerinde deneme ölçümleri yapılmıştır. Profilin doğrultusunun seçiminde yüzeyden de kısmen gözlenebilen izler dikkate alınmıştır. Dipole-dipole elektrot dizilimi kullanımıyla gerçekleştirilen ölçümlerle elde edilen görünür öz direnç verileri iki-boyutlu ters çözüm tekniği ile değerlendirilmiş ve yeraltının gerçek öz direnç dağılımını temsil eden yer elektrik kesit oluşturulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre elektrik öz direnç tomografi tekniğinin bu alanda ortama göre yeterli öz direnç zıtlığına sahip gömülü mezar kalıntılarının yerlerini başarılı bir şekilde belirleyebildiği gözlenmiştir. Yöntemin başarılı olmasında en büyük sebep mezarların etraflarının iri kaya parçalarıyla çevrelenmiş olmaları ve üzerlerinde kapak taşlarının bulunmasıdır. Başarılı deneme ölçümlerinin ardından askeri haritalarda Ziyarettepe veya Alparslan türbesi tepesi olarak adlandırılan alanda ölçümler yapılmıştır. İlk alana göre benzerlik belirtiler yer elektrik kesitlerde belirlenmiş ve kazı çalışmaları için önerilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda önümüzdeki dönem çalışmalarında elektrik öz direnç tomografi tekniğinin yoğun bir şekilde kullanılmasına karar verilmiştir. Ayrıca bu mezar yerlerinde jeoradar çalışmalarının yapılıp başarılı olması durumunda arkeojeofizik araştırmalara dahil edilmesi düşünülmektedir.

Yazarların Katkısı

Arazi çalışmaları ve makalenin yazım aşaması bir bütün olarak ele alındığında yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamışlardır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Akca, İ., Balkaya, Ç., Pülz, A., Alanyalı, H.S. & Kaya, M. A. (2019). Integrated geophysical investigations to reconstruct the archaeological features in the episcopal district of Side (Antalya, Southern Turkey). *Journal of Applied Geophysics*, 163, 22–30.

- Balkaya, Ç., Göktürkler, G., Erhan, Z. & Ekinci, Y. L. (2012). Exploration for a cave by magnetic and electrical resistivity surveys: Ayvacık Sinkhole example, Bozdağ İzmir (Western Turkey). *Geophysics*, 77 (3), B135-B146.
- Balkaya, Ç., Kalyoncuoğlu, Ü. Y., Özhanlı, M., Merter, G., Çakmak, O. & Güven, İ. T. (2018). Ground-penetrating radar and electrical resistivity tomography studies in the Biblical Pisidian Antioch city, SW Anatolia. *Archaeological Prospection*, 25, 285–300.
- Balkaya, Ç., Ekinci, Y. L., Çakmak, O., Blömer, M., Arnkens, J. & Kaya, M. A. (2021). A challenging archaeo-geophysical exploration through GPR and ERT surveys on the Keber Tepe, City Hill of Doliche, Commagene (Gaziantep, SE Turkey). *Journal of Applied Geophysics*, 186, 104272.
- Barone, P. M., Swanger, K. J., Stanley-Price, N. & Thursfield, A. (2016). Finding graves in a cemetery: preliminary forensic GPR investigations in the Non-Catholic Cemetery in Rome (Italy). *Measurement*, 80, 53–57.
- Bevan, B. W. (1991). The search for graves. *Geophysics*, 56(9), 1310–1319.
- Büyüksaraç, A., Yalçiner, C. C., Ekinci, Y. L., Demirci, A. & Yücel, M. A. (2014). Geophysical investigations at Agadere Cemetery, Gallipoli Peninsular, NW Turkey. *Australian Journal of Forensic Sciences*, 46(1), 111–123.
- Ekinci, Y. L. (2007). 3D resistivity imaging in archaeological prospection: an example from ancient site of Parion (Biga-Turkey). *Proceedings of the International Earthquake Symposium, Kocaeli*, 753–757.
- Ekinci, Y. L. & Kaya, M. A. (2007). 3D Resistivity imaging of buried tombs at the Parion Necropolis (NW Turkey). *Journal of the Balkan Geophysical Society*, 10 (2), 1–8.
- Ekinci, Y. L., Kaya, M. A., Başaran, C., Kasapoğlu, H., Demirci, A. & Durgut, C. (2012). Geophysical Imaging Survey in the South Necropolis at the Ancient City of Parion (Kemer-Biga), Northwestern Anatolia, Turkey: Preliminary Results. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 12 (2), 145–157.
- Ekinci, Y. L., Balkaya, Ç., Şeren, A., Kaya, M. A. & Lightfoot, C. (2014). Geomagnetic and Geoelectrical Prospection for Buried Archaeological Remains on the Upper City of Amorium, a Byzantine city in Midwestern Turkey. *Journal of Geophysics and Engineering*, 11 (1), 015012.
- Koşaroğlu, S., Kamacı, Z., Erdoğan, S., Bektaş, Ö. & Büyüksaraç, A. (2021). Determination of historical graves by ground penetrating radar method: Sakarya Field Battle (August 23 – September 13, 1921, Turkey). *Australian Journal of Forensic Sciences*, DOI: 10.1080/00450618.2021.1921270
- Loke, M. H. & Barker, R. D (1996). Rapid least-squares inversion of apparent resistivity pseudosections

using a quasi-Newton method. *Geophysical Prospecting* 44, 131–152.

Molina, C. M., Pringle, J. K., Saumett, M. & Evans, G. T. (2016). Geophysical monitoring of simulated graves with resistivity, magnetic susceptibility, conductivity and GPR in Colombia, South America. *Forensic Science International*, 261, 106–115.

Sasaki, Y. (1992). Resolution of resistivity tomography inferred from numerical simulation. *Geophysical Prospecting* 40, 453–464.

Yılmaz, S., Balkaya, Ç., Çakmak, O. & Oksum, E. (2019). GPR and ERT explorations at the archaeological site of Kılıç Village (Isparta, SW Turkey). *Journal of Applied Geophysics*, 170, 103859.

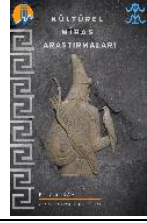

© Author(s) 2022.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
e-ISSN 2687-6094

Koramaz Vadisi'nin Kültür Turizmi Açısından Değerlendirilmesi

Emrah Akkaş *¹, Şenay Güngör²

¹Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE., Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi, Nevşehir, Türkiye

²Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Nevşehir, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Koramaz Vadisi,
Kayseri,
Kültür Turizmi,
Turizm,
Kültür.

ÖZ

Son dönemde gelişen teknolojik faaliyetler ile iletişim araçları sayesinde insanların yeni ve farklı yerleri görme isteği artmaktadır. Bu kapsamda kültürel miras ve kültür turizmi ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Hızla değişen ve kendini yenileyen dünyamızda kültürel mirası korumak, onu yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak önem taşımaktadır. Kültürün, kültürel mirasın turizm ile katma değer sağlaması ve cazibe haline gelmesi olumlu etki yaratmaktadır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Koramaz Vadisi 2020 yılı nisan ayında UNESCO tarafından geçici Kültürel Miras Listesine alınmıştır. Çalışma ile Kayseri ilinde yer alan Koramaz Vadisi'nin Kültür Turizm açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Tarama modeliyle yürütülen bu araştırma, durum çalışması çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma süreçlerinde ilgili literatür taranmış ve çok sayıda resmi doküman ile veri incelenmiştir. Bununla birlikte saha ziyaretleri gerçekleştirilerek görüşme, gözlem ve katılımcı gözlem yoluyla değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda 10 kişi ile görüşme yapılırken yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin işlenmesi betimsel olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Koramaz Vadisi uydü görüntüsü ve vadiye dair çeşitli fotoğraflar ile veriler güçlendirilmiştir. Sonuç olarak ise Koramaz Vadisi'nin kültürel değerlerinin tanıtılması ve turizme açılması ön plana çıkmıştır.

Evaluation of Koramaz Valley in Terms of Cultural Tourism

Keywords

Koramaz Valley,
Kayseri,
Culture Tourism,
Tourism,
Culture.

ABSTRACT

Thanks to the technological activities and communication tools that have developed recently, people's desire to see new and different places is increasing. In this context, the relationship between cultural heritage and cultural tourism comes to the fore. In our rapidly changing and renewing world, it is important to protect cultural heritage, keep it alive and transfer it to future generations. The fact that culture and cultural heritage provide added value and become an attraction through tourism has a positive effect. Koramaz Valley, which is the subject of this study, was included in the temporary Cultural Heritage List by UNESCO in April 2020. The aim of this study is to evaluate the Koramaz Valley, located in the province of Kayseri, in terms of Culture and Tourism. Qualitative research approach was adopted in the study. This research, which was conducted with the scanning model, was handled within the framework of a case study. During the research process, the relevant literature was scanned and a large number of official documents and data were examined. In addition, field visits were made and evaluations were made through interview, observation and participant observation. In this context, a semi-structured interview form was used while interviewing 10 people. The processing of the obtained data was carried out descriptively. In addition, the data of Koramaz Valley satellite image and various photographs of the valley have been strengthened. As a result, the promotion of the cultural values of Koramaz Valley and its opening to tourism came to the fore.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

*(emrah_akkas_58@hotmail.com) ORCID ID 0000-0003-2393-4212
(senaygungor@nevsehir.edu.tr) ORCID ID 0000-0001-5453-5930

Kaynak Göster (APA) / Cite this;

Akkaş E., ve Güngör Ş. (2022). Koramaz Vadisi'nin kültür turizmi açısından değerlendirilmesi. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 56-64.

1. GİRİŞ

1.1. Kavramsal Çerçeve

İnsanlık, tarih boyunca kendi öz yaşam ilkelerini var etmiştir. İnsanlığın bilgi ve birikimi sonucu oluşan değerler bütününe kültür denilmektedir. Kültür, Türkçe Sözlükte ise; “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlar bütünü olarak tanımlanmaktadır” (URL-4). Edward Burnett Taylor tarafından 19. yüzyıl sonlarında kültür geniş içerikli bir tanımla yapılmıştır. Bu tanımda Taylor kültürü; “kişinin, toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, adet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin karmaşık bütünü” olarak ifade etmiştir (Haviland vd., 2008). Sözcük kökü olarak kültür; İngilizce “culture”, Latince ise “colere” sözcüklerinden gelmektedir. Sürmek, ekip-biçmek anlamlarını taşımaktadır (Güvenç, 2020).

UNESCO bağlamında ise kültür en geniş anlamıyla “bir toplumu veya bir sosyal grubu belirleyen maddi ve manevi, entelektüel ve duygusal özelliklerin bütünüdür.” (URL-5). Kültürün bilgi ve birikim sonucu elde edilmesine kültürel miras olarak adlandırılmaktadır. Bu bakımdan kültürel miras Oğuz (2018) tarafından, geçmiş zaman nesillerinin bilgi ve birikimlerini kendilerinden sonraki nesillere dünya ölçütü, genel kabul görmüş değerlere verilmiş bir ad olarak tanımlanmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ise geçmişin izlerinin miras olarak alındığı çeşitli nedenlerle değişerek gelecek nesillere miras olarak aktarılması arzulanan, fiziksel olarak var olan ve insanların çeşitli nedenlerle ürettiği her türlü yapıya, esere ve bir toplum tarafından oluşturulan değerlerin tamamına kültürel miras denilmektedir (URL-3).

Toplumların gelenek ve görenekleri, tarihi süreç içerisinde elde ettikleri bilgi birikimleri, yaşam tarzları, inançları, sanatları, edebiyatı, dili, mimari yapıları, arkeolojik alanlar ile su altı gibi kısaca yaşama dair bütün öğeleri kuşaktan kuşağa aktarılmasına kültürel miras içerisinde yer almaktadır (Acielma & Güngör, 2021; Altınbaş & Etikan, 2021; Gümüşçü, 2018). Ayrıca kültürel miras, bir toplumun üyelerine ortak geçmişlerini anlatan, aralarındaki dayanışma ve birlik duygularını güçlendiren bir hazinedir. İnsanların tarih boyunca biriktirdikleri deneyimlerin ve geleneklerin devamlılığını, geleceğin doğru kurulmasını sağlamaktadır (İSMEP, 2014). Bu kapsamda kültürel miras alanları ekonomik getiri olarak kültür turizmi içerisinde yer almaktadır. Özellikle yerel halka katma değer yaratması bakımından son derece önemli görülmektedir. Alanyazıda alternatif turizm veya kırsal turizm olarak da anlandırılan kültürel turizmi daha çok bilinçli, eğitilmiş ve yeni yerler keşfetme, doğa ve tarihi yerleri görmek isteyen kişiler tarafından tercih edilmektedir (Atasoy vd., 2018; Güngör, 2016). Bu açıdan turizm, kültürel miras kapsamında kendine yeni alanlar yaratmakta ve

bilinen kitle turizminin dışına çıkmaktadır (Meydan Uygur & Baykan, 2007). Tarih boyunca insanlar yaşadıkları bölgelerin dışına, çeşitli nedenlerden dolayı çıkmışlardır. Ticaret, eğitim, sağlık gibi sebeplerin yanında yeni yerler görmek ve eğlenmek amacıyla seyahat etmişlerdir. Bu seyahatler ile hem kendi kültürlerini hem de gittikleri yerlerin kültürlerini tanıma ve tanıtmaya olanağı bulmuşlardır. Günümüzde teknolojinin ve ulaşım imkanlarının gelişmesiyle insanlar farklı coğrafya ve kültürleri görmek, yeme-içme gibi bölgelerin kendine has gelenek ve yapıların farkına varma durumları cazip hale gelmiştir. Bu bakımdan yeni kültürleri tanıma ve kaybolmaya yüz tutmuş tarihsel mekanları görme, doğal ortamın içinde bulunma gibi nedenlerle oluşturulan turizm etkinliklerine kültür turizmi olarak ifade edilmektedir (Kodaş & Sü Ersöz, 2012; Emekli, 2006). Kültürel turizmi, Bandoğlu (2015) tarafından ise insanların kendi kültürlerinden ve başka kültürlerden etkilenmeleri ve tarihi değerlerin yanında eğlence, dinlenme ve yeni şeyler görme, öğrenme amaçlı yapmış oldukları seyahatler olarak tanımlanmaktadır. Kültür turizmini diğer turizm çeşitlerinden ayıran en temel özelliği ise yaşarak öğrenme işlevinin bulunmasıdır (Turhan, 2010). Dolayısıyla insanların turizm faaliyetlerine katılma nedenleri arasında kültür etmeni önemli bir yere sahiptir (Güngör, 2022).

Son zamanlarda değişen yeni yerler görme istek ve merakı neticesinde insanların tutum ve davranış biçimleri değişmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra devletler ve toplumlar tarihlerine ve geleneklerine bağlı kalmak ve bu yapılarını farklı toplumlar ile paylaşmak gereği duymuşlardır (Richards, 2019).

Bu kapsamda Birleşmiş Milletler bünyesinde 4 Kasım 1946 tarihinde kurulan Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) kurulmuştur. Türkiye'nin de üyesi olduğu UNESCO, toplumların kültür, tarih, doğa ve eğitimlerine yönelik çalışmalar yürütülmektedir (Oğuz, 2018). Hem ulusal hem de uluslararası boyutta kültürel değerlerin ön plana çıkması insanların doğa, tarih ve kültür katmanlarını yerinde görme ilgisi neticesinde kültür ve turizm gibi kavramlar birlikte kullanılmaktadır (Güngör, 2018). Bu kapsam neticesinde Koramaz Vadisi kültürel turizm boyutları kapsamında değerlendirilmiştir.

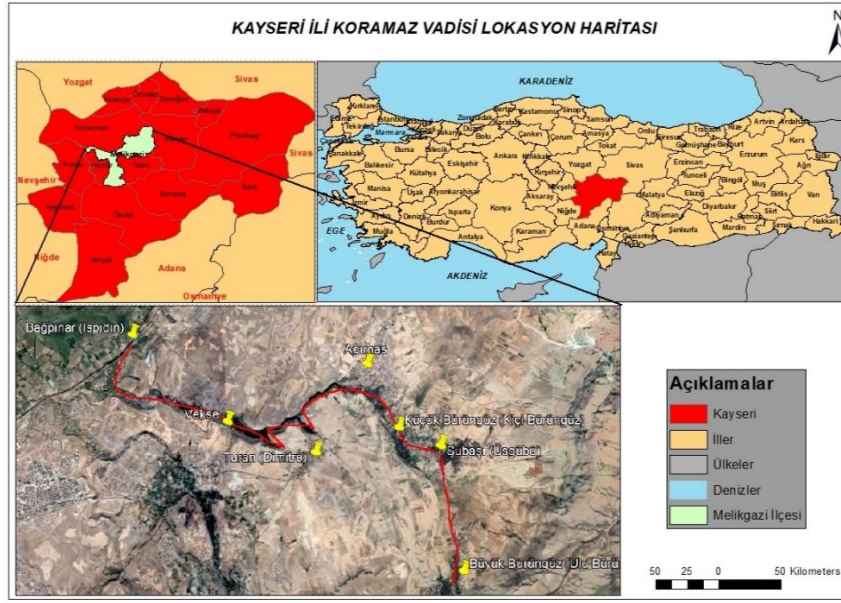
1.2. Koramaz Vadisi

Bu çalışmanın ana konusunu oluşturan Koramaz Vadisi 14.04.2020 tarihinde UNESCO tarafından Geçici Kültürel Miras Listesi'ne alınmıştır (URL-5). Koramaz Vadisi, Kayseri ili Melikgazi ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 1). Kayseri şehir merkezine yaklaşık 20 km uzaklıkta doğudan batıya doğru 12 km uzunluğunda kıvrılan bir deprem kırığı sonucu oluşmuştur (Yazlık, 2019). Koramaz Vadisi, adını vadinin doğusunda yer alan ve 1.900 m yüksekliği bulunan Koramaz Dağı'ndan almaktadır (Cömert, 2008). Tarihi süreç içerisinde farklı topluluk ve

kültürleri konuk eden vadi, günümüzde de canlı yaşamının izlerini taşımaktadır.

Vadi içerisinde yedi yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunlar; Ağırnas (Taşören), Bağpınar (İspıdın/Istepan), Turan (Dimitre/Demure/Demre), Kiçi (Küçük) Bürüngöz, Ulu Bürüngöz, Subaşı (Üskübü, Üskübi) ve Vekse mahalleleri (köyleri) oluşturmaktadır (Özbek vd., 2020). Bu yerleşim yerlerinde günlük hayatın izleri görülmektedir. Ayrıca yöreye özgü yaşam biçimlerini, yemek- içme adetlerini, doğal yaşam alanlarını ve sivil mimari özelliklerini de korudukları bilinmektedir. Bu açıdan Koramaz Vadisi doğal, kültürel ve tarihi birçok kültürel mirasa sahiptir (Şekil-2).

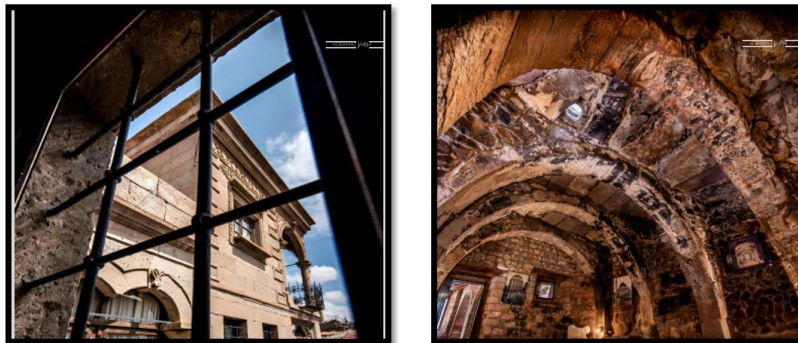
Şekil-3'te Ağırnas mahallesinde Mimar Sinan'ın doğup büyüdüğü Sinan evi 2005-2008 yıllarında Prof. Dr. Metin Sözen'in başkanlığında yapılan çalışmalar neticesinde hizmete girmiştir (Sözen, 2005). Vadi içerisindeki asırlar boyu devam eden yaşam kendine özgü kültürel yapısını da oluşturmuştur. Vadi yerleşimlerinde sivil mimarinin örnekleri olarak camiler, konaklar, çeşmeler, köprü, konak ve evler yer almaktadır. Ayrıca değirmen, şirahane, güvercinlikler, seten gibi yöre halkının günlük yaşamının ve ekonomik faaliyetlerinin bir parçası olan üretim yerleri de bulunmaktadır.

Şekil 1. Koramaz Vadisi Lokasyon Haritası

Şekil 2. Bağpınar (İspıdın) (a), Vekse Köyleri Genel görünüm (b) (Kural, 2020; Akçay, 2020).

Şekil 3. Mimar Sinan Evi dış görünüm ve iç kemer görünümü (Ergin, 2020).

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada UNESCO tarafından Geçici Kültürel Miras Listesine dahil olan Koramaz Vadisi'nin kültürel özelliklerinin kültür turizm açısından ele alınması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, araştırılan konunun daha derinlemesine incelenmesini ve araştırmacının daha etkin olmasını sağlamaktadır. Yıldırım & Şimşek (2021) ise nitel araştırmaların insanın içinde bulunduğu ortamın çok yönlü olarak davranışlarının anlaşılmasına olanak sunduğunu belirtmektedir. Araştırma süreçlerinde ilgili literatür taranmış ve çok sayıda resmi doküman ile veri incelenmiştir. Bununla birlikte saha ziyaretleri gerçekleştirilerek görüşme, gözlem ve katılımcı gözlem yoluyla değerlendirmeler yapılmıştır. Kayseri yerelinde turizm faaliyetinde bulunan deneyimli ve uzun yıllar turizm sektöründe çeşitli kademelerde görev yapmış beş kişi ve Koramaz Vadisi yerleşimlerinde ikamet eden, vadi ve diğer köylere dair derinlemesine bilgiye sahip beş kanaat önderi ile görüşme sağlanmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler katılımcılar ile yüz yüze gerçekleştirilmiş olup görüşme öncesi çalışmanın ne amaçla ve neden yapıldığı detaylı olarak katılımcıların bilgisine

sunulmuştur. Görüşmeler, katılımcıların izni dahilinde ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşme kayıtları, deşifre edilerek rapor haline getirilmiştir. Betimsel analiz tekniği ile çözümlenmesi yapılan veriler doğrudan alıntılar ile yorumlanmıştır. Ayrıca harita ve fotoğraflar ile metin kısmı zenginleştirilmiştir.

Araştırma 10 katılımcının görüşleri ile sınırlı olduğundan elde edilen sonuçların genellenebilirliği de sınırlıdır. Sonraki çalışmalarda nitel ve nicel yöntemler birlikte kullanılarak veriler arttırılabilir. Bu sınırlılıkların dikkate alınarak çalışmaların planlanması daha kapsamlı araştırmalara zemin oluşturacaktır.

3. BULGULAR

3.1. Katılımcıların Sosyo- Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler 10 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye katılanlar, K1, K2, K3,, K9 ve K10 olarak numaralandırılmıştır. Görüşmeye katılan 5 kişi Kayseri'de turizm sektöründe çalışmaktadır. Diğer beş kişi ise Koramaz Vadisi köylerinde ikamet etmektedir. Katılımcıların demografik bilgileri tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara Dair Demografik Bilgileri

Katılımcı	Eğitim	Cinsiyet	Yaş	Meslek Bilgisi	Yaşadığı Yer
K1	Lisans	Erkek	33	Turizmci	Kayseri
K2	Ön lisans	Kadın	28	Turizmci	Kayseri
K3	İlkokul	Erkek	41	Çiftçi	Turan Köyü
K4	İlkokul	Erkek	63	Emekli	Bağpınar Köyü
K5	Lisans	Erkek	29	Turizmci	Kayseri
K6	Yüksek Lisans	Kadın	38	Turizmci	Kayseri
K7	Lise	Erkek	51	Serbest	Vekse Köyü
K8	Lise	Erkek	40	Çiftçi	Ağırnas Köyü
K9	Lise	Kadın	41	Çiftçi	Vekse Köyü
K10	Lisans	Erkek	29	Turizmci	Kayseri

Tablo 1'e göre katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında; 3 lisans, 3 lise, 2 ilkokul, 1 yüksek lisans, 1 kişi ön lisans mezunudur. Eğitim durumu en yüksek olanların turizm sektöründe çalışanlar olduğu görülmektedir. Turizm sektöründe çalışan katılımcıların hepsi üniversite mezunudur. Kayseri'de turizm sektöründe faaliyet gösteren kişilerin eğitim seviyelerinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların meslek dağılımı ise 5 kişi turizmci, 3 kişi çiftçi, 1 kişi emekli ve 1 kişi serbest meslek şeklindedir. Katılımcıların yaş dağılımı ise turizm sektöründe çalışanlardan 3 kişinin otuz yaş altında olduğu, bunlardan birinin kadın diğer ikisinin ise erkek olduğu görülmektedir. Turizm sektöründe çalışan diğer iki kişinin ise kırk yaş altındadır. Birinin kadın ve diğerinin erkek oldukları görülmektedir. Yerel halkın yaş dağılımı ise bir kişinin altmış yaş üzeri ve emeklidir. Yerel halktan kadın katılımcı bir

kişidir. Kırk bir yaşında ve çiftçilik ile uğraşmaktadır. Diğer üç katılımcının yaşları sırasıyla 40, 41 ve 51'dir.

Daha çok genç yaşta kişilerin turizm sektöründe çalışmakta ve Kayseri merkezde ikamet etmektedirler. Orta yaş ve üzeri kişilerin ise vadi içerisindeki yerleşim yerlerinde ikamet ettiği görülmektedir. 2 kişi Vekse köyünde, Ağırnas, Bağpınar ve Turan köylerinde 1'er kişi yer almaktadır. Katılımcıların cinsiyet dağılımı ise 7 kişinin erkek, 3 kişi kadındır. Erkeklerin 2'si turizmci diğer 5 erkek ise yerel halktandır. 3 kadın katılımcı turizm sektöründe çalışmaktadır. Turizm sektöründeki katılımcılar arasında en fazla kişi kadınlardır. Kayseri'de turizm sektöründe kadınların ağırlıkta olduğunu ifade edebiliriz.

Görüşmeye dair bilgilerin değerlendirilmesi, katılımcılardan elde edilen veriler ışığında betimsel olarak analiz edilmiştir. Yerel halk ile turizm alanında faaliyet gösteren kişilerin Koramaz Vadisi'ne dair

görüşleri, beklentileri ve kültür turizmi açısından yaklaşımları üç ana başlık altında ele alınmıştır. Birincisini turizm algısı oluşturmaktadır. İkincisinde ise Koramaz Vadisi'nin kültür turizmi olarak değerlendirilmesi yer almaktadır. Üçüncü ve son olarak ise Koramaz Vadisi'nin kültürel özellikleridir.

3. 2. Katılımcıların Kayseri'de Turizm Algısı

Katılımcılar tarafından şehrin turizm açısından değerlendirilmesi olumlu karşılanmaktadır. Örneğin; K1. "Özellikle Kayseri'de turizm denilince herkesin aklına Erciyes gelmektedir. Kış turizmi açısından hem Ülkemiz hem de Kayseri için önemli merkezlerden birisidir. Ama tek başına yeterli değildir. Bunun için turizm çeşidinin olması ve belli bir süreye bağlı kalmaksızın her mevsim turizm yapılması gerekmektedir. Bu açıdan kültür turizmi gibi yeni ve katma değer yaratacak turizm faaliyetleri desteklenmelidir. Kayseri'de bu açıdan zengin bir şehirdir. İşte Koramaz Vadisi gibi alanların turizme kazandırılması son derece önemli bir durumdur."

K2. "Turizmden her sezon gelir elde etmek isteniyorsa bunun yaygınlaştırılması gerekmektedir. Çünkü bir alana, zamana ve mekâna sıkıştırmak turizm için doğru bir bakış değildir."

Turizm kavramının çok boyutlu olması Kayseri şehrine uzun vadede etki sağlayacak önemli ölçülerden birini oluşturmaktadır. Bu açıdan kültürün korunması ve gelecek kuşaklara aktarımı bakımından önemli bir potansiyelin oluşturulabileceği düşünülmektedir. Kayseri şehri, ticareti ile bilinen bir şehir olması ve son zamanlarda turizm faaliyetine yönelik yapılan yatırımlar ile ön plana çıkmaktadır. Bu yatırımların başından Erciyes Master Planı gelmektedir. Erciyes Master Planı kapsamında yılın her mevsimi kış sporlarının

yapılabilme imkânı sunması beklenmektedir (URL-1). Şehir ile özdeşleşmiş olan Erciyes Dağı ve kış turizmine alternatif olarak, doğası ve tarihi yapısı ile Koramaz Vadisi'nin yeni bir çekim merkezi olması beklenmektedir.

K6. "Unesco ile yapılan çalışma çok değerli, bölge insanı yarar sağlayacağı düşüncesindeyim. Turizm açısından da Koramaz Vadisi uzun soluklu bir potansiyele sahip. Bunun için herkes elini taşın altına koymalı. Pandemi (covid-19) döneminde insanlar evlere kapandı. Kayseri'de doğa harikası bir yer. Buraya daha önce belediyemiz yürüyüş turları düzenliyordu. Bunun devam etmesi gerekmektedir. Ayrıca tarihi yerlerin korunması ve turizme kazandırılması için köylülerle birlikte çalışmalar yapılmalıdır." Turizmin konaklama, yemek – içme ve eğlence olarak algısının ortadan kalmasına, yeni iş olanaklarının artması açısından kültür turizminin, turizm çeşitleri arasında farklılık yaratacağı düşüncesi ağır basmaktadır. Genel itibarıyla turizm algısının kısıtlı zamana ve bir mekâna bağlı kalması katılımcılar tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Koramaz Vadisi'ne yürüyüş turlarının sürekli hale getirilmesi doğa sporları açısından bölgenin tanıtılması ve kalkınması için imkân yaratabilir. K10. "Sezonluk turizm algısının yerine bütün bir yıla yayılan turizm faaliyetinin olması sektör çalışanları açısından çok önemli, kültür turizmi Türkiye'nin yeni gözdesi olacak boyutta, bunu da Kayseri'de hayata geçirebilirsek ne mutlu bizlere."

K5. "Birkaç ayın dışında (Kışın, Erciyes'te) faaliyetlerin olması elbette güzel. Ama yeterli mi zamanla göreceğiz. Daha çok kişinin kazanım sağlayacağı, alt yapı ve benzeri tesislerin yaygınlaştırılması gerekli, özellikle de reklamının iyi yapılmalıdır."

Şekil 4. Bağpınar Başeret Kilisesi (a), Doğu Kilise renkli duvarları (b) (Kural, 2020; Çakır, 2020a).

Vadi içerisinde toplam 40 kilise bulunmaktadır. Bunların 38 tanesi kaya oyma kiliselerdir. Şekilde-4'te yer alan Bağpınar köyündeki Kiliseye ait freskler yer almaktadır. Köy sakinleri tarafından farkındalığı bilinmektedir. Örnekler olarak; K3. "Köyümüz her açıdan tarihi, doğası ile bir bütünlük içerisinde. Koramaz Vadisi olarak bu bütünlüğün devletle, milletle hep birlikte değerlendirilmesi

gerekmektedir. Turistin gelmesi bizler içinde güzel olacaktır."

K4. "Çok geç kaldı, buralar turist çekmesi gereken yerler. Belediye bu konuda çalışıyor ama iş sadece belediyeye düşmez herkes burayı tanıtmalı, duyurmalı sonuçta milli bir servet bu vadi."

3. 3. Koramaz Vadisi'nin Kültür Turizm Açısından Değerlendirme

Vadinin Turizme açılması katılımcılar açısından olumlu karşılanmaktadır. Bunun sağlanabilmesi Vadi tanıtımı için önemli görülmektedir. Vadinin doğal yapısının korunması ve herhangi bir değişim ve dönüşüme tabi tutulmaması öncelik olarak görülmektedir. Özellikle vadi içerisine otel gibi yeni yapıların yapılmaması istenmektedir. Bağ ve bahçeleri ile bilinen vadinin ziyaretçiler tarafından özen verilmesi, araç trafiğine vadinin kapatılması vadi sakinleri tarafından istenmektedir. Ayrıca turizm faaliyeti olarak iş imkânı oluşturması beklenmektedir. Yeraltı şehri, Mimar Sinan Müze Evi, tarihi yapıların korunması ve buraların turizme kazandırılması ifade edilmektedir.

K2. "Vekse köyündeki Kilise çok kıymetli, Mimar Sinan evi ziyarete açık ve daha birçok buna benzer yerler bulunmakta, yer altı şehirleri olsun, doğa yapısı olsun bunlar turizm için önemli. Ancak gidip buralara otel yapmak mantıklı değil. Böyle bir çalışma şu an için yok diye biliyorum. Gelecekte de olmamalı, kendine has evleri ve tarihi ile buraların turizm değerlerini korumak gereklidir."

Kültürel Miras bağlamında turizm ve kültür turizmi özellikle yerel halka ekonomik girdi sağlaması açısından faydalı görülmektedir. Koramaz Vadisi sakinlerinde bundan pay alma beklentileri bulunmaktadır. Kültür turizmi ile istihdamın artacağı düşüncesi hakimdir. Bu konudaki K3. "Bizler için yeni

iş imkânları sağlayacak olması için önemli, buralarda sadece hayvancılık ile geçiyoruz. Eğer turizm köyümüze bir şeyler katacak ise güzel olur, evlerimiz, tarlarımız ve çevremize zarar vermeden yapılması önemlidir." Görüşü açısından bakıldığında turizmin kendilerine fayda sağlanması beklenmektedir. Ayrıca doğal yapının ve Vadi içerisindeki genel geçim kaynağı olan tarımın zarar görmemesi beklenmektedir. K9. "Bizim bağlarımız var. Cevizlerimiz var. İnsanlara buraya araçla gelip, her yeri toza toprağa katıyor. Ceviz ağaçlarımıza zarar veriyorlar. Bunlara şimdiden engel olunmalı. Turizm uğruna yok edilmemeli. Arabayla gelenler bizi toza dumana katıyor. Yolun kapatılması gerekli."

Özellikle yerel halkın daha bilinçli olması ve vadiye ziyaret amaçlı gelen kişilerin ise tarihe, doğaya saygı göstermeleri beklenmektedir. K8. "İnsanlar hemen cafe açmaya başladı. Belki bir şeyler kazanırım umuduyla ama bağlarımız, bahçelerimiz de korunmalı. Buranın doğasını tanıtacağız diye yok etmeyelim. Herkes gelip yürüyüşünü yapıp gitsin. Araç yoluna gerek yok bence."

Vadi içerisindeki Somut Kültürel Mirasa dair yapıların korunması ve bir bütün halinde turizme kazandırılması yerel halk tarafından arzu edilmektedir. K4. "Vadimiz çok zengin, tarihi köprülerimiz, çeşmelerimiz var. Yer altı şehri var, buralarda yıllarca yaşam sürmüş bunları tüm Türkiye'de ve dünyada tanıtılması gerekli." Şekil-5'te Vadiye ilişkin köprü ve çeşme yer almaktadır.

Şekil 5. Bağpınar Yukarı Köprü (a), Taş Süslemeli Çeşme (b) (Bingöl, 2020a; Çakır, 2020b).

3. 4. Koramaz Vadisinin Kültürel Özellikleri

Vadi tarihi olarak çok önemli bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Çeşitli medeniyetlerin burada yaşam sürdüğü bilinmektedir (Cömert, 2008). Dünyaca ünlü Mimar Sinan burada doğup büyümesi, farklı inançlara ait ibadet hanelerinin bulunması ve yerel halkın yaşam pratiğini koruması vadinin kültürel yapısına sahip çıkması açısından kıymetli görülmektedir. Ayrıca Koramaz Vadisi köylerine özgü yöresel yemekler, düğün adetleri, bölgeye özgü halk oyunları, taş mimarisi, yer altı şehirleri, günlük yaşamın izlerinin sürdüğü mahalle tandırları, ortak içme suları ve doğal yapısı gibi birçok farklı etmen

bulunmaktadır. Bu yapıların korunduğu ve çeşitli organizasyonların vadi içerisinde gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Bu gibi etkinliklerin artırılması yerel halkın motivasyonunu artırmaktadır. Özellikle pandemi sonrası kontrollüde olsa yeni organizasyonların gerçekleştirilmesi beklenmektedir. K1. "Ağırnas Köyü bu açıdan önemli. Mimar Sinan'ın evi var. Burası özel bir müzeye dönüştürülebilir. Burada çeşitli etkinlikler yapılabilir. Bölgeye ait yemek, düğün gibi adetleri festivale dönüştürülüp yılın belli bir zamanı burada etkinlikler düzenlenebilir. Ayrıca bilimsel toplantılarda yapılabilir. Bunun için belediyemiz bir komite kurup

bu gibi işlerin hazırlıklarını yapmalıdır. Pandemi bittikten sonra buraya birçok kişiyi davet etmelidir.”

Çok çeşitli yaşamın izlerini taşıyan vadi de bir dönem Rumların yaşam sürdüğü bilinmektedir (Cömert, 2008). Şekil-6’da Vekse köyünde yer alan Rum evleri genel görünümü yer almaktadır. K2. “Çok zengin bir kültüre sahip. Daha önce burada Ermeniler, Rumlar yaşamış onların izleri bulunmakta. Kiliseleri, yer altı şehirleri var. Bunlar için vadinin köyleri de ayrı bir güzellik. Hepsini çok yönlü olarak kültüre sahip. Bunun kıymetini bilmek gerekir”. Ayrıca yerel üretimin desteklenmesi ve vadiye içerisinde üretilen ürünlerin turizme kazandırılması katılımcılar

tarafından ifade edilmektedir. K3. “Kendimize özgü yemeklerimiz var. Peynir yapımımız var. Ayrıca düğünlerimizde oynanan oyunlarımız var. Bunları tanıtmak bizim için önemli hepsi bizim has kültürümüz.”

K4. “Üzüm bağlarımız, pekmezimiz, Arap aşısı yemeğimiz, sarmamız, kabak çiçeği dolmamız, gilaburu bitkimiz gibi birçok çeşidimiz var. Tandır ekmeğimiz gibi. Bunlar bizim kültürümüzün parçası bunları turistlere duyurmak lazım. Başkaları da bizlere kendi kültür özelliklerini duyurur, böylece köyümüzün kültürünü tanıtmış oluruz.”

Şekil 6. Vekse Köyü Tarihi Rum Evleri Genel görünüm (Aral, 2020).

Şekil 7. Gilaburu (a) ve Tandır Ekmeği yapımı (b) (Bingöl, 2020b; Konyalı, 2020).

Şekil-7’de vadiye üretilen Gilaburu bitkisi ve tandır ekmeği üretilmektedir. Vadi sakinleri tarafından yıllar boyunca aynı üretim araçları ile tandır tekniği kullanılmaktadır. Bu konuda K6. “Çok zengin bir kültürümüz var. Atalarımızda gördüklerimizi bizlerde yıllarca uyguladık. Önemli olan bunun kıymetini bilmek. Korumak ve yaşatmak. Ama sadece kendimiz içinde dünyaya da duyurmak gerekli bu kültürü.” Kayserinin doğusunda yer alan vadi temiz havası ile dikkat çekmektedir. Sanayi alanlarında uzak olması ve betonlaşmanın çok az boyutlarda olması vadi için son derece önemlidir. Katılımcılar tarafından bunun bir ayrıcalık olduğu vurgulanmaktadır. K7. “Birçok şehirde buldum. Yine de buraların kültürü, doğası bir başka, insan değerini bilmeli. Bizlerde bunu yaşatıyoruz.”

4. SONUÇLAR

Bu çalışma ile Koramaz Vadisi’nin Kültür Turizmi açısından değerlendirilmesi ele alınmıştır. Vadiye ait kültürel değerler açısından gerekli birçok tarihi ve kültürel öğelerin bulunduğu bilinmektedir (URL-2). Araştırma ile Koramaz Vadisine ilişkin turizm ve kültür açısından ilişkilendirilmesi ele alınmıştır. Giriş kısmında literatür taraması yapılarak kültüre dair bilgilerin ve kültür kavramı bağlamında turizm kavramları üzerinde durulmuştur. Kültürel mirasın turizm ile ilişkilendirilmesi ve bölgeye turizm potansiyeli açısından fikir sunması bağlamında önemli olduğu düşünülmüştür. Çalışma kapsamında yapılan nitel araştırma yöntemi ve bu yönteme dair yapılan görüşme ve görüşme tekniği hakkında hem

kavramların tanımı hem de araştırmada izlenen yol olarak yöntem kısmında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bulgular kısmında ise katılımcılara dair demografik bilgiler tablo aracılığıyla betimsel analizi yapılmıştır. Her bir katılımcıya K1, K2, K3....., K9 ve K10 olarak numaralandırılma yapılmıştır. Bulguların betimsel analizinde bu numaralandırma ile katılımcı görüşleri doğrudan alıntılanmıştır.

Çalışma neticesinde, Koramaz Vadisinin dört farklı köyünde ikamet eden kişilerin görüşleri vadi ve köylerinin tanıtılması ve turizmle ilişkilendirilerek katma değer bir ekonomi yaratılması doğrultusundadır. Turizm sektöründe faaliyet gösteren diğer katılımcılar ise; vadinin tarihi ve doğal yapısının turizme kazandırılması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

Vadinin turizme dair potansiyelinin bulunduğu bütün katılımcılar tarafından ortak görüş olarak belirtilmektedir. Vadinin tanıtılması ve turizme kazandırılması için sadece kamu kuruluşlarının değil yerel halk ile iş birliği şeklinde olması katılımcılar tarafından ön plana çıkmaktadır. Bu çalışma neticesinde daha fazla katılımcı ile gerçekleştirilecek ve daha derinlemesine görüşmeler yapmak için bir ön hazırlık niteliğinde olmuştur. İki katılımcının vadi içerisindeki patika yolun trafiğe kapatılması ve vadi içerisindeki ağaçlara zarar verilmemesine dair görüşleri ön plana çıkmaktadır.

Yazarların Katkısı

Arazi çalışmaları ve makalenin yazım aşaması bir bütün olarak ele alındığında yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamışlardır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Acıelma, B. & Güngör, Ş. (2021). Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm İlişkisi Bağlamında Altınköy Açık Hava Müzesi. Kültürel Miras Araştırmaları, 2(2), 72-77.
- Akçay, Ş. (2020). Turan Köyü (Dimitre) Dimitre ve Sarayburnu Mevkinin Görünümü. Koramaz Vadisi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.
- Altınbaş, S. & Etikan, S. (2021). Kültürel Mirasın Korunmasında "Yaşayan Köy" Anlayışı ve Bazı Yaşayan Köy Açık Hava Kültürel Miras Müzeleri. Folklor Akademi Dergisi, 4(1), 23-39.
- Aral, C. (2020). Vekse Köyü Tarihi Rum Evleri. Koramaz Vadisi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.

- Atasoy, F., İnceöz, S. & Öztürk, İ. (2018). Kırsal Turizm Kapsamında Gerçekleştirilen Kültür Turizmi: Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Örneği. Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi, 2(1), 06-14.
- Bandoğlu, Z. (2015). Türkiye’de Kültür Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(2), 155-168.
- Bingöl, Ö. G. (2020a). Bağpınar Köyü (İsbıdın) Yukarı Köprü. Koramaz Vadisi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.
- Bingöl, Ö. G. (2020b). Koramaz Vadisinde Olgunlaşmış Gilaburu Bitkisi. Koramaz Vadisi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.
- Cömert, H. (2008). Koramaz Vadisi. Kayseri: Ağırnas Belediyesi Yayınları.
- Çakır, M. (2020a). Bağpınar Köyü (İsbıdın) Doğu Kilise’den Renkli Duvar Detayları. Koramaz Vadisi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.
- Çakır, M. (2020b). Koramaz Vadisinde Taş Süslemeli İçme Suları. Koramaz Vadisi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. Ege Coğrafya Dergisi, 15, 51-59.
- Ergin, E. (2020). Ağırnas Köyü Mimar Sinan Evi ve Kemerli Oda. Koramaz Vadisi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.
- Gümüşçü, O. (2018). Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras. Erdem Dergisi(75), 99-120.
- Güngör, Ş. (2016). Alternatif Turizm Etkinliği ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Atın Kullanımı: Nevşehir Örneği. International Journal of Eurasia Social Sciences, 7(22), 81-99.
- Güngör, Ş. (2018). İç Anadolu Bölgesi’nin Turizm Coğrafyası. Ö. Sertkaya Doğan ve E. Duran (Editörler), Türkiye Turizm Coğrafyası içinde (s. 501-542). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Güngör, Ş. (2022). Kapadokya Kültür Yolu’nun Alternatif Turizm Rotası Bağlamında Değerlendirilmesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12(3),1784-1802.
- Güvenç, B. (2020). İnsan ve Kültür. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Haviland, W. A., Prins, H. E. & Walrath, D. (2008). Kültürel Antropoloji. (İ. Erguvan Sarıoğlu, Çev.) İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- İSMEP. (2014). Kültürel Mirasın Korunması. İstanbul: İSMEP Rehber Kitaplar.
- Kodaş, D. & Sü Ersöz, S. (2012). Kırsal Turizm İle Kültürel Turizmin Bütünleşmesi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14(22), 169-174.
- Konyalı, S. (2020). Koramaz Vadisinde Tandır Ekmeği Yapımı. Koramaz Vadisi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.
- Kural, A. T. (2020). Bağpınar Köyü (İsbıdın) Beşaret Kaya Kilisesi Duvar Resimleri. Koramaz Vadisi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.
- Meydan Uygur, S. & Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki

- Etkileri. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi(2), 30-49.
- Oğuz, Ö. M. (2018). Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Örnek, S. V. (2016). Türk Halkbilimi. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Özbek, M. Soysal, U. & Koçer, D. (2020). Koramaz Vadisi Tarihi. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sözen, M. (2005). Yaşayan Sinan. Ağırnaslı Sinan. İçinde Kayseri: Ağırnas Belediyesi Yayınları.
- Turhan, Ç. (2010). Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı. Millî Folklor Dergisi, 22(87), 181-190.
- Yazlık, B. (2019). Koramaz Vadisi Columbarium Mezarları. Turkish Studies - Historical Analysis, 14(3), 669-733.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- aber?id=2211 21.0.2.2022. (Erişim Tarihi: 01.11.2021).
- URL-2: Koramaz Vadisi (2021). Kültür – Koramaz Vadisi. Web Sitesi: <http://www.koramazvadisi.com/kultur-envanteri/index.html> (Erişim Tarihi: 29.12.2021).
- URL-3: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://teftis.ktb.gov.tr/>: (<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-295610/kultur-varliklarini-koruma-yuksekkurulunun-05102021-ta-.html>) (Erişim Tarihi: 01.11.2021).
- URL-4: Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2021). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 12 09, 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/>: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=k%C3%BClt%C3%BCr>. (Erişim Tarihi: 12.09.2021).
- URL-5: UNESCO. (2022). <http://www.unesco.org.tr/>. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Web Sitesi: <http://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> (Erişim Tarihi:21.03.2022).

İnternet Kaynakları

- URL-1: Kayseri Erciyes A.Ş. (2022). Discover Erciyes. www.kayserierciyes.com.tr: <https://www.kayserierciyes.com.tr/Haberler/H>

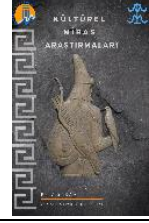

© Author(s) 2022.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
e-ISSN 2687-6094

Bursa'da Kültür ve Sanat Etkinliklerinin Gelişim Süreci

Emel Uzuner^{*1}, Mehmet Emin Kahraman²

¹İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye
²Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü, İstanbul, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Bursa,
Kültür,
Sanat Etkinlikleri,
Sergi.

ÖZ

Bursa, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar gelişen, değişen kültürel ve toplumsal alan üzerinde sanat dinamizminin önemli bir alt yapısını oluşturmuştur. Bursa'da eğitim ve kültür alanında Meşrutiyet ile birlikte büyük bir gelişme meydana gelmiştir. Bursa önemli kültürlerin beşiğidir. Doğu ile Batı arasında bir geçiş bölgesi olan Bursa'da Hitit, Frigya, Lidya, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı kültürlerinin izlerini görmekteyiz. Tarih boyunca dünyanın en güzel ve zengin kentlerinden biri olarak varlığını sürdüren Bursa, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu coğrafyayı da içine alan yapısı ile ülkemizin tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmanın, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa'da açılan sergi ve sanat etkinliklerinin oluşumları, gelişim süreçleri ve bunları etkileyen faktörlerin yanında sanat sergilerinin önemi incelenmiştir. Sanattaki bu gelişim süreci ile sergi tasarım alanlarının çeşitliliği, işlevleri, farklılıkları, sanat mekânlarına evrensel boyut katmaktadır. Bu sınıflandırmadan hareketle tarihi süreci içerisinde Bursa'da açılan sergi, sanat etkinlikleri ve sergi mekânları incelenmiştir. Tarihsel süreç içerisindeki sergilerin ve sanat etkinliklerinin Bursa'da gelişim gösterdiği tespit edilmiştir. Çalışma sırasında literatür taraması yapılarak nitel araştırma desenlerinden kültür analizi yapılmıştır. Bu bağlamda belgesel, araştırma ve kaynak taraması yapılmıştır.

The Process of Development of Cultural and Art Activities in Bursa

Keywords

Bursa,
Culture,
Art Event,
Exhibition.

ABSTRACT

Bursa has formed an important infrastructure of art dynamism on the changing cultural and social space that has developed in the process from the II. Constitutional to the Republic. A great development has occurred in Bursa in the field of education and culture together with the constitutional court. Bursa is the cradle of important cultures. The formation, development processes, and factors affecting the formation of exhibitions and art events opened in Bursa from the II. Constitutional to the Republic, as well as the importance of art exhibitions, have been studied. With this development process in art, the diversity, functions, differences of the exhibition design areas add a universal dimension to the art spaces. Based on this classification, the exhibition, art events, and exhibition venues opened in Bursa during the history process were examined in this research. Bursa and its surroundings have become the cradle of important cultures since time immemorial. It has become a transitional zone between the east and west. For this reason, we see traces of Hittite, Phrygian, Lydian, Roman, Byzantine, Seljuk, and Ottoman cultures in the Bursa region. The history of Bursa, with its structure that includes the experiences of Bursa and the geography in which the Ottoman State was founded, which continues to exist as one of the most beautiful and rich cities in the world throughout history, has an important value in terms of the history of our entire country. It has been determined that art events and exhibitions within the historical process have been developing in Bursa. During the study, a literature review was conducted and culture analysis was performed from qualitative research patterns. In this context, documentary, research and resource screening were conducted.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

*(uzuneremel68@gmail.com) ORCID ID 0000-0001-8850-7663
(kahramanmehmetemin@gmail.com) ORCID ID 0000-0002-2089-3067

Kaynak Göster (APA) / Cite this;

Uzuner, E., Kahraman M. E. (2022). Bursa'da Kültür ve Sanat Etkinliklerinin Gelişim Süreci. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 65-77.

1. GİRİŞ

Sanat galerileri, toplumsal iletişim aracı olarak tanımlanır. İletişim aracı olmakla beraber sanat galerileri sanatçı ile toplumu birleştiren mekânlardır. Sanat galerilerinin başarıyı yakalamaları için ortaya konan sanat etkinliklerinin, sergilerin topluma hitap etmesi gerekir. Bir sergi, sanatçının iç dünyasını aktarmaya, geçmiş ve gelecekteki kültürel değerleri ortaya koymaya, günümüzdeki sanat anlayışını betimlemeye, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin farkındalığını artırmaya, ekonomik alandaki yenilikleri gözlemlemeye yönelik bizlere mesajlar ulaştırır. Bu mesajlar sanatın toplumla olan ilişkisini ve iletişimini yansıtır.

2. YÖNTEM

Bu makalede nitel araştırma desenlerinden kültür analizi yöntemi kullanılmıştır. “Nitel araştırmada araştırılan olay olgu ya da duruma göre değişebilen bir araştırma süreci söz konusudur” (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu süreçte araştırmaya rehberlik eden olgular, etkinliklerin aralarında çelişki bulundurmada ve hedefe uygun şekilde gerçekleştirilmesiyle oluşur. Nitel araştırmada, araştırma deseni kavramının daha esnek bir çerçevede algılanması gerektiği belirtilmektedir. “Araştırmanın odağını veri toplama ve analiz yaklaşımlarını belirlemede araştırmacıya yön göstermekle birlikte nitel araştırma desenlerinin sınırlarını kesin çizgilerle belirlenmiş bir yönlendirme yapmaz. Nitel araştırma desenleri araştırmacıya esnek bir yaklaşım sağlar, böyle belirli bir odak çerçevesinde araştırmanın çeşitli aşamaları anlatılmaktadır” (Yıldırım & Şimşek, 2016).

“Kültür çözümlene bireye özgü olan algı ve davranışın kabul edilebilir düzeyde toplumsal davranış, işleyiş, yapı, değerler, normlar gibi kültürel öğelerin tanımı ve analizine odaklanmaktadır” (Yıldırım & Şimşek, 2016). “Kültür, ortak bir anlayış ve kurallar bütünü olarak bireylerin ve grupların davranışını etkiler ve şekillendirir. Bir gerçeklik bütünü olarak nitel araştırma açısından ilginç ve önemli bir çalışma konularından kurumun kültürü, bir toplumun kültürü, grubun kültürü ya da belirli bir amaç, neden ile bir araya gelen bireylerin oluşturduğu kültür” (Yıldırım & Şimşek, 2016). Kültür çözümlenmesi; araştırmanın temel ögesi olan veri analizi, betimsel analiz veya içerik analizi ile gerçekleştirilir. Kültür çözümlenmesine dair yapılan çalışmalarda hedef belirli bir grubun kültürünün tanımlanması ve yorumlamasıdır. Bu kavramın tanımlanması büyük bir çoğunlukla o kültüre özgü kavramlar, algılar ve süreçler kapsamında yapılır.

3. BULGULAR

İnsanlar ilk çağlardan beri artan nüfus ve kentleşmeye paralel olarak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, üretim ve ticareti arttırmaya ve kolaylaştırmaya yönelik çabalar içerisinde olmuştur.

Avrupa’daki sanayi devrimi ile ekonominin hızla büyümesi, üretimin hızlanması, ürünlerin tanıtımın yapılması ve pazarlama ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İngiltere ve Fransa’nın başlattığı bu sergilerde, mamul mallar ve sömürge ülkelerden getirilen hammaddeler teshir edilerek pazar payı arttırılmaya çalışılır. “Pazarlamanın en az üretim kadar önem kazandığı bu dönemde, eski büyük panayırların yerini uluslararası ‘büyük sergiler’ almaya başlamıştır. 19. yüzyıl bir ‘sergiler çağı’ haline gelmiştir” (Korkmaz & Eken, 2013).

İç ve dış pazarlar için üretilen malların gösterilme alanı olarak tasarlanan sergiler, günümüz ulusal ve uluslararası modern fuarcılığın temelini meydana getirmiştir.

“Sanayi Sergisi” adı verilen İngiltere ve Fransa’nın öncülüğünü yaptığı bu sergilerde sömürge ülkelerden getirilen hammaddeler ve mamul mallar sergilenerek ürünlerin tanıtım vasıtasıyla pazar payı arttırılmaya çalışılmıştır (Korkmaz & Eken, 2013). Sanayi ve ticaret odaklı başlatılan çeşitli teşebbüsler zaman içinde Avrupa’nın farklı kültürleri arasında bir iletişim sahası haline gelmiştir. Ulusal ve uluslararası yapılmakta olan sergiler; sergilenmekte olan ürünlerin tarzları, çeşitliliği, ürünün niteliği bakımından bir gövde gösterisi haline gelmiştir. Sergiler; tarihsel süreçte sergi kapsamında gerçekleştirilen açılış ve uygulamalarla, 19. yüzyılın belirleyici kavramlarından biri haline gelen “milli kimlik” inşasına katkı sağlayacak araçlara dönüşmüştür.

“İlk uluslararası sergi 1851 yılında Londra’da Hyde Park’ta Crystal Palace’da ‘Uluslararası Tarım ve Sanayi Ürünleri Sergisi’ adıyla açılmış ve dünyada büyük yankı uyandırmıştır” (Korkmaz & Eken, 2013).

“1853 New York Sergisi’ne de davet alan Osmanlı, mesafe uzaklığı dolayısıyla bu sergiye katılamamıştır. Osmanlı Devleti ikinci olarak Kırım Savaşı sırasında açık bulunan 1855 Uluslararası Paris Sergisine 2000 dolayında eşya ile katılmıştır. Ardından 1862 Londra, 1867 Paris, 1873 Viyana, 1876 Philadelphia, 1889 Paris, 1890 Chicago sergilerine katılmıştır. Bu sergilerin bazıları bizzat İstanbul Ticaret Odası tarafından desteklenmiştir. Odanın ilk destek verdiği sergi 1889 Paris; son desteklediği ise yine 1900 Paris Sergisi olmuştur” (Korkmaz & Eken, 2013).

Bu sergiden sonra zamanla İstanbul dışında Bursa ve Anadolu’nun diğer şehirlerinde de benzer çalışmalar yapılmıştır.

Eğitimin, bilimin, ekonominin, kültürel etkinliklerin gelişmesiyle birlikte sanat alanında yeni başlangıç yapılmaktadır. Osmanlıdan Türkiye Cumhuriyeti’ne dek sanat galerilerinin, sanat üzerindeki etkileri görülmektedir. Sergileme kültüründe belirli bir anlayış ve sistem gelişmesi ve sistemin oturması Cumhuriyet Dönemi’nde olmuştur.

El sanatları çalışmalarının üretime olan katkısına kadar tarihin güzel sanatlarla etkisiyle gerçekleşen sanat çerçevesi içindeki etkinlikler, dönemin toplumsal yaşamında ilgi çekici hale getirilerek merak, öğrenme, üretme ve yaratıcılık duygusu

kazandırılmıştır. Sergilerin görevini daha sonraki tarihsel süreç içerisinde ise kurumsallaşmış bir mekân olarak sanat galerileri üstlenmiştir.

“Bursa’daki ilk sergi 1906 yılında II. Abdülhamit Dönemi’nde, “Bursa Mamulat ve Mahsulat Sergisi” adıyla açılmıştır” (Korkmaz & Eken, 2013). İkinci sergi ise 1909 yılı temmuz ayında II. Meşrutiyet’in birinci yıl dönümü kutlamaları kapsamında, Sultan V. Mehmed Reşad’ın himayesinde açılmıştır. 3. Sergi 1913 yılında bakırcı dükkânları, iplik ve sepet yapıp satan dükkânların mekânların girişleri, kapı önlerine konulan tezgâhları sergi ve satış mekânı olarak kullanmışlardır.

4. sergi ise 1923 yılında büyük zafer sonrası Bursa’nın kurtuluşunun birinci yıl dönümüne denk getirilmek suretiyle olaya özel bir anlama yüklenmeye çalışılmıştır. Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın himayesinde açılması planlanan bu serginin bir ön çalışması olarak Bursa’yla ilgili tanıtıcı bilgilerin yer aldığı oldukça detaylı bir şehir rehberi hazırlanmıştır. Ne var ki dönemin koşulları sebebiyle hayata geçirilememiştir.

Bursa Sergisi, kent kimliğinin oluşmasını sağlamış ve bülten olarak sürekli yayınlanan “Bursa Sergisi” dergisi de bu çabalara ciddi katkılar sağlamıştır. Söz konusu dergi, basit bir tanıtım broşürü olmanın çok ötesinde, bir yandan şehrin tarihsel sürecini oluşturan öte yandan ekonomik bilançoğu gözler önüne seren bilgiler içermektedir.

Bursa sergileri dört ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar:

- 1906 Sergisi
- 1909 Sergisi
- 1913 Sergisi
- 1923 Sergisi

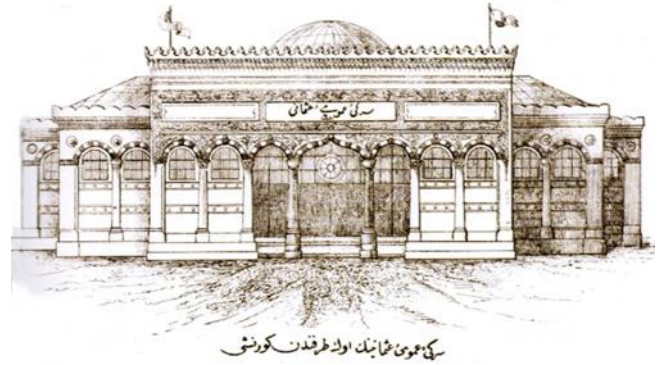
Sanat galerileri, sergileri gelişigüzel bir mekânda yapılmaktan kurtularak özel işletme haline gelen mekânlarda yapma fırsatı sunmaktadır. Bu sanat kurumlarının idari yapısına, şekline, sanat galerilerinin vizyonlarına, misyonlarına, hizmetlerine, işleyiş yapısına uygun bilim dalına ‘sanat yönetimi’ denmektedir. Günümüzde Bursa sergilerinin yapıları ve kurumsal kimlikleri sanat galerileriyle desteklenmektedirler.

3.1. Osmanlıda Sergi Oluşumu

18. yüzyılın “ikinci yarısından 1840’lara kadar olan süreç içerisinde Osmanlı ressamı minyatür çalışmalarından yağlı boya geleneğine geçiş yapmışlardır. Bu geçişte padişahın sanata bakış açısı, dönemin sosyal ortamları, Avrupa’dan saraya davet edilen yabancı ressamın etkileri bulunmaktadır. 1860’lı yıllardan itibaren fotoğraf ve gravürün Osmanlı Devleti’nde kullanılmaya ve yaygınlaşmaya başlaması, bu dönem sanatçılarının üslubunu (Erken Dönem Türk Ressamlarını) etkilemektedir” (Küçüköner, 2004). Bu sanatçılar, minyatür sanatındaki teknik titizliğe sahiptirler. Doğaya

yorumsuz olarak tavrı alırlar, belli bir durumun dışına çıkmayan formüllerle çalışırlar.

Batıdaki sergilerden hareketle “Osmanlı Devleti’nin ev sahipliği yaptığı 1863 Sergisi ve 1894 Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergisi adlı iki sergiden söz edilmektedir” (Şahin, 2013). Şekil 1 ve Şekil 2’de gösterildiği üzere Osmanlı Devleti Sultan Abdülaziz Dönemi’nde 1863’te Sultanahmet Meydanı’nda inşa edilen binada ulusal bir sergi düzenlemiştir (Korkmaz & Eken, 2013). Serginin asıl açılış amacı: “Osmanlı ekonomisine rekabet gücü kazandırmak, ülkede üretilen malların kalite çeşit ve fiyatlarını görmek, üreticilerin sorunlarını tespit etmek ve başarılı üreticileri ödüllendirmek olarak duyurulmuştur” (Korkmaz & Eken, 2013). “Sergilerin, kendilerine yüklenen tarihsel anlamlar ve sergi kapsamında gerçekleştirilen açılış ve uygulamalarla millî kimlik inşasına katkı sağlayacak araçlar hâline getirilmeye çalışıldığını belirtmiştir. Sergilerin sadece ürünlerin teşhir edildiği mekânlar olmadığını aynı zamanda milletlerin ve devletlerin siyasi, ekonomik ve teknolojik açıdan, diğer dünya devletlerine yaptığı bir gövde gösterisi olduğunu vurgulamışlardır” (Şahin, 2013). Aynı tarihte Galatasaray Lisesinin ve Osmanlı Bankasının açılışı gibi önemli olaylarla birlikte değerlendirildiğinde serginin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca bu sergi dönemin modernleşme aşamalarında bir basamak olarak değerlendirilebilir.

Şekil 1. “İstanbul Sultanahmet’te 1863 Sergisi İçin İnşa Edilen Bina” (Şahin, 2013).

Bursa Sergisi, “1863 Osmanlı Sergisi döneminin Maarif Nazırı Mustafa Fazıl Paşa tarafından organize edilmiş ve sergi binası olarak 3500 metrekare büyüklüğünde, dikdörtgen planlı, üç anıtsal yapıya sahip özel ve geçici bir bina inşa edilmiştir. Sergi için ayrıca İtalyan bestekâr, Callisto Guatelli tarafından “Osmanlı Sergi Marşı” adıyla bir marş bestelenmiştir” (Yöre, 2008).

“Sergi 28 Şubat 1863 tarihinde Sultan Abdülaziz tarafından törenle açılmıştır” (Korkmaz & Eken, 2013). 28 Şubat-1 Ağustos 1863 tarihlerinde açık olan sergi, beş ay boyunca yerli ve yabancı yaklaşık 150.000 kişi tarafından ziyaret edilmiş ve Avrupa’da ses getirmiştir.

Şekil 2. 1863'te Sultanahmet Meydanı Ve Sergi Binası.

Bursa Sergisi, Sergi Avrupa'da da büyük yankı uyandıran sergiyi Viyana başta olmak üzere çeşitli Avrupa kentlerinden iş adamı, gazeteci ve fabrikatörlerinde aralarında bulunduğu topluluklar sergiyi görmek amacıyla İstanbul'a gelmiştir. Aynı zamanda bu gruplar İmparatorluğa toplu şekilde gelen ilk turist kabileleridir. Avrupa basınının önde gelen gazeteleri de sergi müddetince İstanbul'a muhabir görevlendirmiştir. "Sergi binası kendi içinde 13 ana bölüme ayrılmıştır" (Korkmaz & Eken, 2013).

Bu sergide yiyecek maddeleri, halı, kilim, sam tüfekleri, kılıç, karavan, tepsi, davul, zurna, kemençe gibi malzemeler sergilenmiştir. Sanayi mamulleri, tarım makineleri, kuyumculuk işleri, maden cevherleri, dokumacılık, kimyevi maddeler de bu sergide yerini almıştır. Aynı zamanda kabartmalı ahşap eşyalar, lüle biblolar, altın, gümüş, ipek, deri işleri, ev eşyaları, dantel gibi ince işlemler de ön plandadır.

Mimariye ait eserler güzel sanatların içerisinde yer almaktadır. Bütün bu bölümler içinde en büyük yer tarımsal ürün ve makinelere ayrılmıştır. "Sergilenenler arasında en ilgi çekici ürün grubu ise Osmanlı ülkesinin dört bir yanından getirilen 212 tür buğday olmuştur" (Korkmaz & Eken, 2013).

"İstanbul'da ikinci sergi "II. Abdülhamid Dönemi'nde 1894 yılında Haliç'te 'Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi' adıyla açılmıştır" (Korkmaz & Eken, 2013). Şekil 3'de gösterildiği üzere Kışın dört ay kapalı kalmak suretiyle devamlı açık olması öngörülen sergi için bu amaca yönelik olarak sağlam ve görkemli bir bina inşa edilerek düzenlenmiştir (Korkmaz & Eken, 2013). 19 Eylül 1893'te başlayan hazırlıklar ülkenin refahını, zenginliğini sürdürmek ülkeye ekonomik anlamda katkı da sağlamak için açılan sergide yabancı mallar da yerini almış ve bilhassa davet edilen Avrupalı sanayici ve çiftçilerin kendi bilgi ve usullerini Osmanlılara aktarmaları hedeflenmiştir.

"1863 Sergisi'ne Bursa'dan da başta ipek kozası, ipekli kumaş, kostüm, dokuma çeşitleri olmak üzere önemli miktar ve çeşitlilikte ürün gönderilmiştir" (Korkmaz & Eken, 2013).

Şekil 3. 1894'te Dersaadet Ziraat Ve Sanayi Sergi Binası.

3.1.1. 1906 Bursa Sergisi

Bursa'daki ilk sergi Şekil 4'de gösterildiği üzere "1906 Eylül ayında II. Abdülhamid döneminde, Hamidiye Mektebi İdadi binasında (Bursa Erkek Lisesi), Bursa Mamulat ve Mahsulat Sergisi adıyla açılmıştır (Korkmaz & Eken, 2013). Sergi Sultan Abdülhamid'in 31.cü yıl dönümü dolayısıyla açılmıştır" (Mülayim, 1999).

Şekil 4. 1906 Bursa Sergisi'nin resmî açılışı (Bursa Erkek Lisesi)

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıl dönümünde açılan 1906 Bursa Sergisi'nin amacı Bursa ve Bursa'nın civarında üretilen her türlü ticari, sanayi ürünleri sergilemek ve bu sektörlerin gelişimi desteklemek, ürünlerin pazarlanmasını sağlamaktır. Serginin organizasyonuna 287.576 kuruş harcanmıştır. "20 ayrı kategori şeklinde okulun 21 oda ve büyük salonunda tasnif ve teşhir edilen bu ürünler ziyaretçilerin oldukça ilgisini çekmiştir. Vilayet dâhilinde sergiye katılan ürünler 18.434 parça, 710,60 m. ve 1.659.813 kg. ağırlığında ve bunların toplam değeri 712.908 kuruştur. Vilayet dışından gelen ürünler ise 3.294 parça 511,95 metre olup toplam değeri 240.931 kuruş ve 15 paradır. 13 Ekim 1906 tarihinde kapanan bu sergiye toplam 522 kişi ürün göndermiştir" (Korkmaz & Eken, 2013).

Sergi boyunca şehirde at ve bisiklet yarışları, yağlı güreş müsabakaları gibi etkinlikler de düzenlenmiştir.

Ağırlıklı olarak tarımsal ürünlerin ve el sanatlarının öne çıktığı sergi; Osmanlı, Alman, Fransız, İngiliz, Avusturyalı, İsveçli, İspanyol, Acem, Rus, Flemenk ve Hintli misafirler tarafından ilgi görmüş ve sergi toplamda “27.837 kişi tarafından ziyaret edilmiştir” (Korkmaz & Eken, 2013). Sergide el sanatları olarak işlemeli levha, ipek işlemeli manzara levha, ipek işlemeli tablo, kadife işleme levha, kabartma oyma, arma, kır levha, arma-i Osmanî, oyma levha, arma-i kadife işlemeli duvar halısı, ceviz çerçeveli ayna, oyma ve kır levha gibi eserler sergilenmiştir. Yağlı boya, kara kalem ve sulu boya ile yapılmış Bursa manzara resimleri de mevcuttur. Bursa manzarası, yağlı boya arma-i Osmanî, tuğrayı hümayun, resim sehpa, tuğrayı hümayun fotoğraf eserleri de ayrı bir önem taşır.

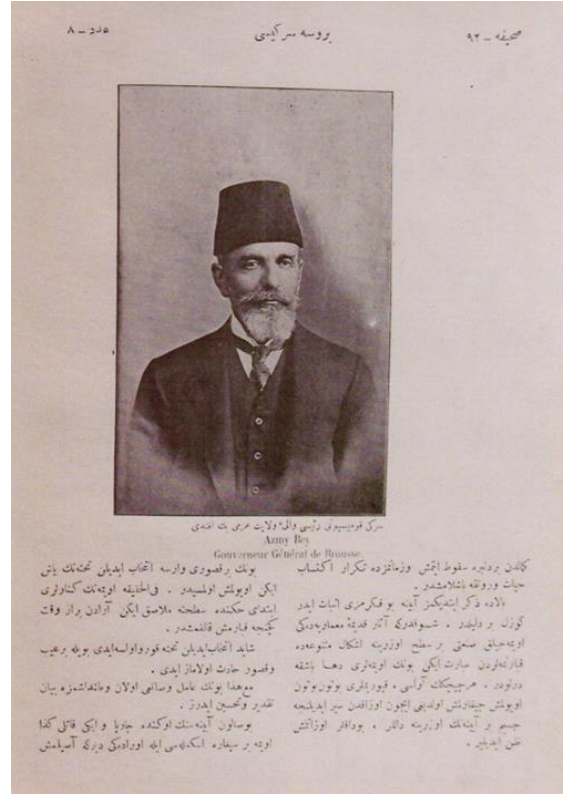
Osmanlı Devleti'nin başkentliğini yapmış olan Bursa, büyük medeniyetlerin ve köklü geleneklerin beşiğidir. Bursa'nın tarih sürecinde cazibe merkez noktası olmasının sebeplerinin başında Bursa'nın potansiyel gücü ve şehrin devamlı gelişime, değişime açık olmasından gelmektedir. Bursa Sergisi; kent kimliğinin oluşmasında önemli bir adım olmanın yanında Bursa şehrinin sahip olduğu tarihî ve toplumsal yapı, tarihî doku, ekonomik değerler üzerinden de Bursa şehrinin 'imaj' çalışmasına katkı sağlamıştır.

3.1.2. 1909 Bursa Sergisi

1908'de “Bursa Sergisi 'hürriyetin ilanı' yönetici kadroların, ulus, devlet kimliğini arayış sürecinin bir parçasıdır” (Korkmaz & Eken, 2013). Meşrutiyet coşkusu yeniden yaşamak için 10 Temmuz'un yıl dönümü kutlama etkinliğinin bir parçası olarak sergi organize edilmiştir. Yapılması tasarlanan etkinliklerin 10 Temmuz' u en etkin bir biçimde simgelemesi istenmiştir. Çünkü Sultan Mehmed Reşad'ın isteği ve desteğiyle açılan Bursa Sergisi her şeyiyle yeni düzenin bir göstergesiydi. Bu bağlamda sergi Meşrutiyet'in sembolü olarak kurgulanmıştır. Bu sergiyle ortaya çıkacak olan dönemin ekonomik dinamikleri olan milli iktisat görüşüdür. Ayrıca Bursa, “toplumsal belleğe hitap eden abide, çeşme gibi hayır ve anıtsal nitelikte yapılara yeterince sahipti” (Korkmaz & Eken, 2013).

Serginin açılması ile Meşrutiyet'in ilanı bütün dünyaya duyurulacaktı. Bursa'da ittihatçıların önde gelenlerinden Azmi Bey'in vali olması, 10 Temmuz'un coşkulu bir biçimde kutlanmasında etkili olmuştur. Serginin açılış fikirleri kapsamında Bursa'da serginin nasıl tanzim edileceği, ne şekilde, nasıl uygulanacağına dair görüşler tartışılmış daha sonra uygun görülen fikirler ve uygulamalardan üzerine Vilayet Meclis-i Umumiyesi tarafından bir sergi açmak fikri üzerinde netleşmiştir. Bu noktada esas sorun finansman konusu idi. Bu amaçla merkez ve mülakat belediyelerin gelirlerinin %1' inin sergi bütçesine

aktarılmasına karar verildi. Şekil 5'de gösterildiği üzere “24 Mart 1909' da Vali Azmi Bey'in başkanlığında 14 kişilik bir sergi komisyonu kuruldu” (Korkmaz & Eken, 2013).

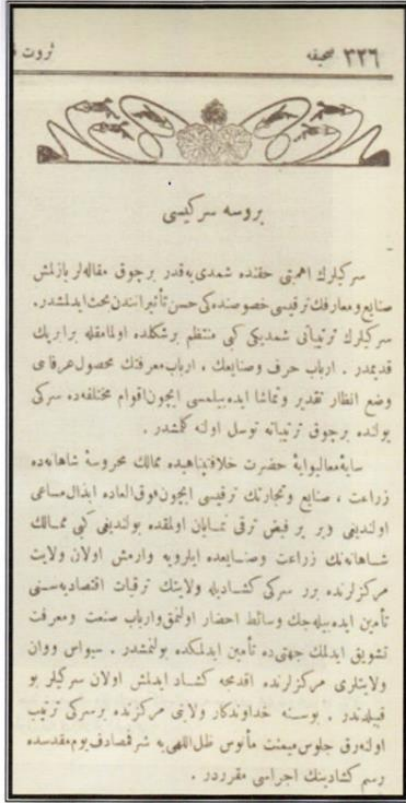

Şekil 5. Sergi Komisyonu Reisi Vali-İ Vilayet Azmi Beyefendi

Kurulan bu komisyon ilk iş olarak otuz altı maddelik ayrıntılı bir talimatname-i mahsusa yayınlamış ve bu talimatnamede sürecin nasıl işleyeceğini, ilerleyeceğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Sergi altı ana şube şeklinde planlamıştır: Maden ve orman ürünleri, yiyecek ve içecekler, el sanatları ve eğitim malzemeleri, tekstil ürünleri, muhtelif sanayi ürünleri, tarımsal ürünler ve aletlerdir

II. Meşrutiyet Osmanlısının bütün siyasi sosyal güç birlikleri ile üretmeye çalıştığı, birlik ve beraberlik duygusunun zihinsel ve yapısal değişim çabalarına paralel olarak bu sergi bir anlamda Meşrutiyet'in dünyaya açılımı olarak da değerlendirilebilir. “II. Meşrutiyet'in ilanının birinci yıl dönümünde 1909 Temmuz ayında açılan 'Bursa Sergisi' bu sergilerin en görkemlisidir” (Korkmaz & Eken, 2013).

Ülke kamuoyunun ilgisini çekmesi için basın yayın organlarından faydalanmak istenmiştir. İstanbul'da tüm yayımlanan gazetelere davetiyeler gönderilmiş, Bursa'ya gönderecekleri gazeteciler için seyahat pasoları ulaştırılmıştır. Şekil 6'de gösterildiği üzere o döneme ait Servetifünun gazetesi, Bursa Sergisi ile ilgili haber yazısı düzenlenmiştir (Korkmaz & Eken, 2013).

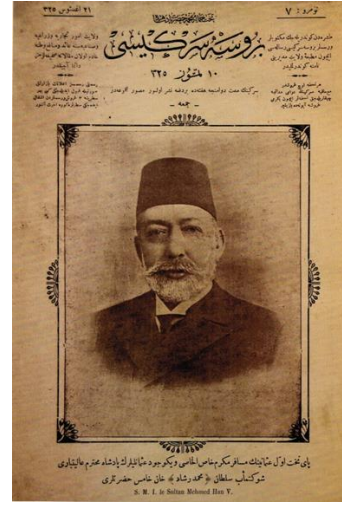
Şekil 6. “Servet-i Fünun Gazetesi, Bursa Sergisi İle İlgili Haber Yazısı” (Şahin, 2013).

Şekil 7’de gösterildiği üzere Bursa Sergisi, milli bayram olarak adlandırılan 10 Temmuz 1324 İI. Meşrutiyet’in yıl dönümünde 23 Temmuz 1909 Cuma günü açılmıştır (Korkmaz & Eken, 2013). Bina olarak belediye binası belirlenmiştir. Bina boşaltılarak ürün teşhirine uygun hale getirilmiştir.

Şekil 8’de gösterildiği üzere Kurulan Serginin resmi açılış törenindeki protokol konuşmalarını “Vali Azmi Bey’in ve bizzat Sultan Mehmed Reşad tarafından görevlendirilenler Orman Maadin ve Ziraat Nazırı Asirtidi Paşa yapmışlardır” (Korkmaz & Eken, 2013).

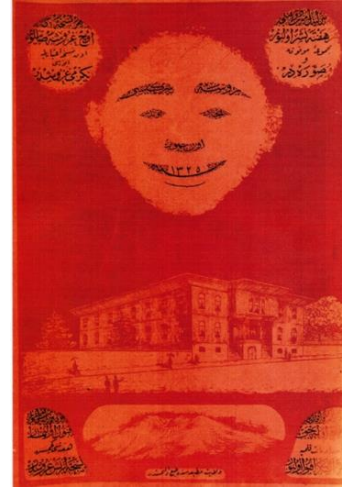
Şekil 7. Bursa Sergi Açılışı

Şekil 8. Sultan Mehmed Reşad

Teşhir edilen ürünler ve mallar için Vali’nin sözleri şu yönde idi: ‘Avrupa malları kadar zarif değilse ve mükemmellik ihtiva etmiyorsa da sadelikleri ve özellikleri ülkedeki durum göz önünde bulundurduğunda yine de gururu okşamaya yetmektedir.’

Şekil 9’de gösterildiği üzere Şehir, asırlarca büyük bir gururla taşınan payitaht şehri payesinin ne yazık ki zamanla bir sürgünler şehri haline gelmiş olmasının yarattığı olumsuzluğu görkemli imaj çalışması ile üzerinden atma fırsatı olarak sergiye büyük anlam yüklenmiş ve afişler basılmıştır (Korkmaz & Eken, 2013). Bu noktada sergi bülteni olarak yayımlanan dergide de bu çabalara görmek mümkündür.

Şekil 9. Bursa Sergi Açılışı

Şekil 10’de gösterildiği üzere padişah Sultan Mehmet Reşad beraberinde gelen Veliht Yusuf İzzettin, Vahdettin Efendiler ve diğer şehzadeler ile birlikte kalabalık bir heyetle Mudanya üzerinden Bursa’ya gelerek 10 Ağustos 1325 tarihinde sergiyi gezmişler ve yüklüce alışveriş yapmışlardır (Korkmaz & Eken, 2013).

Şekil 11’de gösterildiği üzere satılan ürünlerin kaydının tutulması için de Sergi Dairesi İttihaz Edilen

Bursa Daire-i Belediye binası kullanılmıştır (Korkmaz & Eken, 2013).

Şekil 12’de gösterildiği üzere sergide birçok ürün sergilenmiştir. Bunlardan Halıcılık Şubesi Menazırından halı salonları önemli bir örnektir (Korkmaz & Eken, 2013).

Şekil 13’de gösterildiği üzere Sergide Sanayi Nefise şubesinde sergilenen resim, fotoğraf, ahşap sanatı gibi farklı tarzdaki eserler günümüzün sanat galeri anlayışını biçimlendirmektedir (Korkmaz & Eken, 2013).

Şekil 14’de gösterildiği üzere Padişah Sultan Mehmet Reşad’a ziyaret esnasında Azmi Bey tarafından gümüş tepsi içerisinde beyaz ipekli mendile sarılı ve altında Hatıra Teşrif -i Hümayun 18 Şaban 327 ibaresi bulunan bir altın sergi madalyası verilmiştir (Korkmaz & Eken, 2013).

Şekil 13. Sergi Dairesi İttihaz Edilen Bursa Daire-i Belediyesi

Şekil 10. “Sergi günlerinde Bursa’yı ziyaret eden Padişah Mehmet Reşad’ı Mudanya iskelesinde karşılama töreni” (Şahin, 2013).

Şekil 11. Sergi Dairesi İttihaz Edilen Bursa Daire-i Belediyesi

Şekil 12. Sergi Dairesi İttihaz Edilen Bursa Daire-i Belediyesi

Şekil 14. Bursa Sergisi madalyası

Bursa sergileri, Cumhuriyet’in yerli malları sergileri ve fuarcılık tebessümleri olarak başlangıç niteliği taşımaktadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında tüketilen mal henüz önem arz etmemekteydi çünkü dönemin liberal düşüncelerinde sınır kavramı yoktu. Ticaret gelişimi her ülkeye yarar sağladığı gibi bir süre sonra koruyucu politikalar ile ürünler ön plana çıkarılarak yerli mal bilincine ulaşılması sağlanmıştır. “Bursa Sergisi 1863 Osmanlı Sergi Umumi-i Osmaniye’ den farklı olarak bu anlayışın ilk filizlendiği mekândır” (Korkmaz, Eken, 2013).

Yerli malı kavramı zaman içinde ulusal kimlik sürecinin önemli bir parçası haline gelecek ve sergilenen Osmanlının el emeği ile üretim gücünün ortaya konduğu sergi tarihinde yerini alacaktır.

“1909 Sergisi her şeyin ötesinde Meşrutiyet’in gündeme getirdiği zihniyet değişiminin bir ifadesi ve özgürlük simgesidir” (Korkmaz & Eken, 2013). Sergi, Osmanlıların ilk milli bayramı olan 10 Temmuz’un en etkili ve iz bırakmış olan biçimidir. 10 Temmuzlar Meşrutiyet yılları boyunca kutlanmış ama hiçbiri Bursa Sergisi’nde olduğu kadar on binleri seferber edememiştir. Sonuç olarak denebilir ki hürriyetin ilanına ekonomik hedefler de ilave edilerek anlam kazandırma gayretidir. Görünen Osmanlı ekonomisi büyük bir kabuk değiştirmektedir. Geç de olsa Batı’yı yakalamak, iktisaden gelişmek, sanayileşmek, ülke ekonomisini büyütme, ulusal pazar yaratmak gibi gündem maddeleri ortaya çıkmıştır. Şekil 15’de gösterildiği üzere Bu iktisadi yapılanmanın ilk ve önemli belirtileri Bursa Sergisi sırasında açığa çıkmış ve halkın ilgisini çekmiştir (Korkmaz & Eken, 2013).

Şekil 15. Sergi Dairesi İttihaz Edilen Bursa Daire-i Belediyesi

Şekil 16’de gösterildiği üzere 1909 Bursa Sergisi’nde, o dönemdeki en ünlü sanatçıların tablolarıyla bir sergi düzenlenmişti. Osman Hamdi Bey, Halil Paşa, İsmail Hakkı Paşa (sulu boya ve yağlı boya iki tablosuyla), Ali Rıza Bey, Şevket Bey, Fuat Bey’le yağlı boya tablolarıyla, İbrahim Hakkı Bey ve Rıfat Bey’ler ise kabartma yağlı boya tablolarla katılmıştır (URL-1).

Şekil 17’de gösterildiği üzere Osman Hamdi Bey’in ‘Sarı Kurdeleli Kız’ adlı çalışması dönemin önemli eserlerindedir (Pınar, 2007).

Şekil 16. Osman Hamdi Bey

Şekil 17. Hamdi Bey (1909) Sarı Kurdeleli Kız, (kızı Nazlı), kontrplak üzerine yağlı boya, 20x16 cm

“Bursa Sergisi Mecmuası, Bursa Sergisi boyunca haftada bir defa olmak üzere toplam 10 sayı yayınlanmıştır. 10 Temmuz 1909 tarihinden itibaren, tarihte Bursa’da yayımlanan en kaliteli resimli kitap veya dergidir. Kuşe ve kalın kâğıda basılı bulunan dergide çok sayıda güzel fotoğraf yer almaktadır. 12 sayfa olarak Vilayet Matbaası’nda basılmaktaydı” (Kaplanoğlu, 2006).

Bursa Valiliğinin yayınladığı beyannameye göre: Ulucami’de selamlık geçit töreni ardından Sultan’ın teşrihiyle serginin olduğu salona girilecektir. Sergi salonuna Sultan Orhan Cami’nin karşısındaki kapıdan girilmesi düşünülmüş ve kalabalık bu alanda toplanmıştır. Bu bölge en iyi şekilde süslenmiştir. “Sultanın gireceği kapı ile Tuzpazarı’na inen cadde arasına güzel bir bölüm yapılmıştır. Girişe çıkan mermer merdiven ve bunların arasındaki taşlık çok güzel bir şekilde süslenmiştir. Kapının karşısındaki iki sütun ile bunlar arasındaki demir parmaklıklar rengârenk çiçeklerle, allı beyazlı kurdelelerle süslenmiştir. Ayrıca buralara Osmanlı sancakları asılmıştı. İki sütun arasında ‘Yaşasın Sultan Mehmet Han Hamisi’ levhası asılmıştır. Bunun üzerine de Osmanlı sancaklarından zarif bir arma yapılmıştır. Sultan, sergi salonuna girince içeriye sadece sergi komisyon üyeleriyle, gazeteciler alınmıştır” (Kaplanoğlu, 2006). Sultan, veliahtlar Yusuf İzzeddin, Vahdeddi Sibahaddin, Nizameddin, “Ömer Hilmi Efendi yanında Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, Bahriye Nazırı ve diğer yöneticilerle birlikte sergi salonuna girilmiştir” (Kaplanoğlu, 2006).

“Serginin açılışı dolayısıyla Bursa’ya gelen Sultan Reşat’a sunulan ve üzerinde “Hatırayı Teşrif-i Hümayun, 18 Şubat 1909” tarihi yazılı olan altın bir madalya verilmiştir” (Kaplanoğlu, 2006). Aynı zamanda sergilenen eşyaların sahiplerine, jüriye bir madalya verilmesi ve bu madalyanın üzerine Bursa’daki mimari yapılardan birinin resminin bulunması kararlaştırıldı. İstanbul’daki ressamlar arasında yapılacak yarışmada da kazanan sanatçıya ödül olarak 10 altın verilmesi uygun görülmüştür.

Ayrıca Bursa Sergisi’nde “Bursalı fotoğrafçı Abrahamyan Efendi’ye renkli bastığı fotoğrafı nedeniyle bir madalya verilmiştir” (Kıraç, 2008).

1910 yılında Bursa’da kadın fotoğrafçı bulunması da çok önemlidir. “Başçı İbrahim Mahallesi, Külhan Sokağı, 4 no.lu evde açılan bu stüdyonun adı ‘İslam Hanımları Fotoğrafhanesi’, sahibi ise fotoğrafçı Nezihe Hanım idi” (Kıraç, 2008).

1911 yılında Meşrutiyet Bayramı’nda, Bursa kutlamalarında belediyede ve Sultaniye Mektebinde sinema ve fotoğraf sergileri düzenlenmiştir.

3.1.3. 1913 Bursa Sergisi

Bursa’da bakırcı dükkânları ürün satmanın yanında sergi niteliği de göstermektedirler. Bu durumun nedenlerinin başında Osmanlı döneminde tencere, kazan, ibrik, tepsi gibi çeşitli eşyaların yapımında kullanılan bakırı işleyen zanaatçıların

dükânları diğer kentlerde olduğu gibi Bursa’da da oldukça yaygın olması gelmektedir.

Ayrıca iplik ve sepet yapıp satan dükânlar da bulunmaktadır. Bu dükânların bulunduğu mekânların girişlerinin, tezgâh altında duvarda bırakılan boşluklardan yapıldığı ilgi çeken detaylardandır. Bu boşluklar gerektiğinde ahşap kapaklarla kapatılarak sergi ve satış mekânı olarak kullanılmakta idiler.

3.1.4. 1923 Bursa Sergisi

Sergiye büyük zafer sonrası Bursa’nın kurtuluşunun birinci yıl dönümüne denk getirmek suretiyle özel anlam yüklenmiştir. Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün katılımı ile açılması planlanan bu serginin ön çalışması için Bursa ile ilgili tanıtıcı bilgilerin yer aldığı oldukça detaylı bir şehir rehberi hazırlanmıştır. Bursa’da bu tarihte tüm siyasi kaygılardan uzaklaşarak sadece kalkınmayı hedefleyen bir serginin açılma çabası şehrin vizyon ve misyonuna yakışır bu hamledir. Ne var ki, “1923 Sergisi” dönemin koşulları sebebiyle hayata geçirilememiştir. Fakat “1923 Bursa Sanayi Sergisi’nin açılışı diye adlandırılmaktadır” (Mülayim, 1999). Şekil 18’de gösterildiği üzere bu çalışmaların hazırlanması ve emek sarf edilmesi sebebiyle “1923 Sergisi madalyasının ve 1923 Sergisi komisyon heyetinin yansıtıldığı görülmektedir” (Şahin, 2013).

Bursa’daki dokuma sanayisi, fabrikaların yanında küçük işletmeler şeklinde de gelişmiştir. Bu işletmelerde 25-30 arasında işçi çalışmakta ve günde birkaç parça ürün elde edilmekteydi. Üretime yoğun bir şekilde başlamışlardır.

Şekil 18. 1923 Bursa Sergisi Komisyon Heyeti

3.2. Bursa’nın 1923’ten Sonraki Sanatsal Gelişim Süreci

Sergiye 1923 yılında Neşet Bey’in Yıldız Fotoğrafhanesi, bulunduğu postanenin merkez olması sebebiyle çok önem kazanmış; sergi düzenlemeleri yaparak eserler bırakmıştır. Bir diğer önemli fotoğrafhaneye de Ziya Fotoğrafhanesi olup sahibi de Ziya Bey idi. Stüdyosu, yine belediye karşısında Saray Caddesi’nde idi.

1929 yılında Bursa’da müze kurma hazırlıkları başlamıştır. Daha önce Erkek Lisesinde toplanan eserler Yeşil Medrese’ye taşınmıştır.

Onarım, düzeltme gibi işlemlerden sonra ise müze 1956’da açılmış, halkın hizmetine sunulmuştur.

1930 İznik’te, Alman Arkeoloji Enstitüsü kazıları başlamıştır. “Alfons Maria Schneider (1896-1952) başkanlığındaki kazılara W. Karnapp ‘da katılmış, özellikle surlar ve kapılar üzerinde yoğunlaşan araştırmalar 1938’de yayınlanarak, halk bilgilendirilmiştir” (Mülayim, 1999).

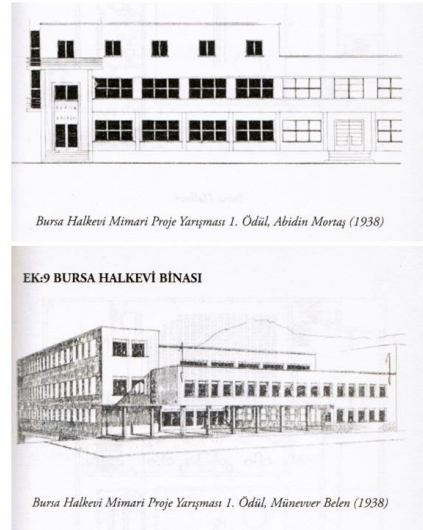
Şekil 19’de gösterildiği üzere 03 Şubat 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk’ün Bursa Müzesi’ni ziyaretini gerçekleştirerek müzeyi halkla birlikte gezmiştir (URL-2).

Şekil 19. 03 Şubat 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk’ün Bursa Müzesi’ni Ziyareti

“1931 yılında Bursa ‘Gazi Heykeli’ (Hükümet Parkı’nda) açılışı yapılmış ardından 1933 yılında Gemlik Atatürk Büstü tamamlanarak halka heykel sergisi sunumları gerçekleşmiştir” (Mülayim, 1999).

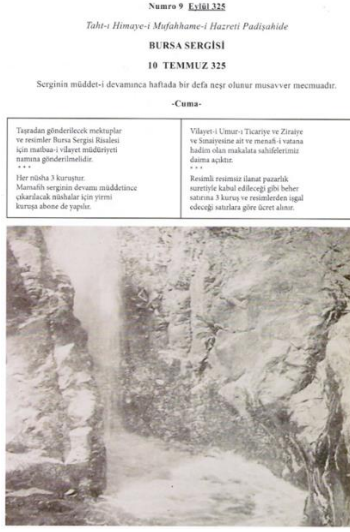
1935 İznik Müzesi, Yakup Çelebi Zaviyesi’nde müze olarak halkın hizmetine sunulmuştur.

Şekil 20. Bursa Halkevi, 1938, Mimari Proje Yarışması, 1. Ödül

20 Mart 1937 Müstakillerin Bursa Halkevi Sergisi, Türk Ocağı binasında görkemli bir törenle açılmıştır. Şekil 20’de gösterildiği üzere 28 Nisan 1937 Bursa Halkevi’nde Müstakillik Ressam, Heykeltıraşlar sergisi ve derece alan mimarlık projeleri sunulmuştur (Akkuş, 2011).

Şekil 21’de gösterildiği üzere Mehmed Reşad, “Gökdere Boğazında Bir Şelale” adlı eseri fotoğraf yarışmasında birincilik ödülü almıştır (Korkmaz & Eken, 2013).

Şekil 21. Mehmed Reşad, “Gökdere Boğazında Bir Şelale”, Fotoğraf

1 Eylül 1938 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi, istekli ve gönüllü olan ressamların tüm giderlerini karşılayarak onlara yurt gezileri etkinliği başlatmıştır. Türkiye’yi kapsayan bu gezi etkinliği ile sanatçılardaki milli sanat duygularını daha gerçekçi kılmak, toplum yararına sanat anlayışı geliştirmek, toplumu tanıtmak amacı güdülmüştür.

Şehirlerdeki “düzenleme görevini üstlenen Güzel Sanatlar Akademisi, Parti Genel Sekreterliğine gönderilen listede Hikmet Onat’ı Bursa’ya göndermişlerdir” (Mülayim, 1999).

“Cumhuriyet Halk Partisi, kültür ve sanat etkinliklerinin yapıldığı Halkevleri aracılığıyla söz konusu gezi programını yürütmüştür” (Tansuğ, 1999). Bu yolda öneriler “Nafî Atıf Kansu ve Rıdvan Nafiz gibi eğitimcilerden gelmiştir” (Doğan, 2009). Türk resim sanatının ünlü isimleri gezilerde başarılı yapıtlara imza atmışlardır. “Türkiye’nin 63 vilayetine 58 ressam gönderilmiş ve sekiz yılda 675 tuvalden oluşan bir koleksiyon elde edilmiştir” (Tansuğ, 1999).

Gezi etkinliğinin amacı olarak da yapılan açıklama şu şekildedir: Vatandaşın güzelliklerini yerinde görmek ve sanatçıların konuları üzerinde çalışmalarına kolaylık sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. “Görüşlerin ve sanatsal çalışmaların ön planda olduğu bir toplantıda, on ili içine alan çalışma gezilerine 1 Eylül’de başlanmasına ve gezilerin bir ay devam etmesine de karar verilmiştir. Katılacak olan sanatçıların seçimi ise Devlet Güzel Sanatlar Akademisine bırakılmıştır. Süre sonunda, üretilen yapıtların, oluşturulacak bir jüri incelemesine toplu olarak sunulması üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Sanatçıların yol masraflarının ve zorunlu giderlerinin parti tarafından ödeneceği bildirilmiştir” (Giray, 1995).

1938 yılının diğer önemli bir atılımı ise “Darübedayi turneleri denilen etkinlikler: A Topluluğu: Marmara Bölgesi’nde Bursa’da Fuarı yapılmıştır” (Mülayim, 1999).

“16 Mayıs 1943 tarihindeyse 300’den fazla değerli levhadan oluşan “İngiliz Resim ve Grafik Sanatları Sergisi” büyük ilgi toplamış ve ay sonuna kadar sergiyi 2 bin 880 kişi gezmiştir” (Akkuş, 2011).

1956 yılında Bursa Müzesi’nin Yeşil Medrese’de açılışı yapılmıştır. Fakat daha sonra arkeolojik eserlerin ayrılmasıyla 1971 yılında bu müze Türk-İslam Eserleri Müzesi olarak devam etmiştir.

28 Eylül 1957 tarihinde Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu’nun açılışı yapılarak bina tarihi bir tiyatro salonu haline getirilirken galerinin ilk temelleri de atılmış olmaktadır.

24 Ağustos 1958’de Bursa yangını meydana gelmiştir. Tarihi Kapalıçarşı, 200 ev ve dükkân yanmıştır. Bu yangın Bursa ve sosyal kültürel yaşamı için de geriye giden bir süreç olmuştur. O dönemin sanatçıların yapmış oldukları eserlerde yangının etkilerini görmekteyiz.

1960’da Mudanya (Bursa) Mütareke Müzesi ve İznik Müzesi açılışı yapılmıştır. Daha önce Yakup Çelebi Zaviyesi’nde toplanan eserler, Nilüfer Hatun İmaret-i’nin onarılmasıyla buraya taşınıp halka ziyarete açılmıştır.

1970 Temmuz ayında “İznik’te Oktay Aslanapa’nın başlattığı kazı 1971’de devam etmiş ve 1972 Haziran ayı sonunda tamamlanmıştır” (Mülayim, 1999). Bu kazılarda eserlerin gün yüzüne çıkması tarihi bir belge niteliği taşıdığı için Bursa halkı için çok değerlidir. 1970’te İznik tiyatro kazısı başlatılarak İznik Müzesi’nin temizlik ve sondaj çalışmaları Bedri Yalman tarafından yürütülmüştür. 1980 İznik tiyatro kazısının başlangıcını Bedri Yalman gerçekleştirerek halkın izlenimine sunmuştur.

1971 Bursa Arkeoloji Müzesi’nin Kültür Park’taki binasının açılışı yapılarak eserler halka sunulmuştur.

1974’te Bursa Türk- İslam Eserleri Müzesi’nin (Yeşil Medrese) açılışı yapılarak 1975 Bursa Yeşil Medrese’de Türk-İslam Eserleri Müzesi’nin açılışı gerçekleşmiştir.

1976’da Bursa Umurbey semtinde Celal Bayar Müzesi’nin açılışı yapılmıştır. 1944’te ise yeni düzenlemeyle tekrar halka açılmıştır.

1983’te Yirmi İkinci Bursa Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali’nin açılışı yapılmıştır.

“13 Kasım 1989’da Hoca Ali Rıza Resim Sergisi’nin açılışı Yapı ve Kredi Bankası Setbaşı Galerisi’nde yapılmıştır. Sergi 6 Aralık’a kadar açık kalmıştır” (Mülayim, 1999).

“7 Nisan 1993’te Ersin Öcal’ın Eski Çini Sergisi’nin açılışı Yapı ve Kredi Bankası Setbaşı Galerisi’nde yapılmış, sergi 30 Nisan’a kadar açık kalmıştır” (Mülayim, 1999).

3.3. Bursa Sergisine Yabancı İlgisi

1909'da gerçekleşen Bursa Sergisi'ne Bulgaristan'daki ticaret ve sanayi çevreleri ve Bulgar basını da ilgiyle takip etmişlerdir. Bulgaristan önce Ticaret ve Tarım Bakanlığı, "İstanbul'u ve Bursa'yı kapsayan ticaret amaçlı bir gezinin organize edilmesine karar vermiştir" (Korkmaz, Eken, 2013). Gezinin amacı, İstanbul ve Bursa pazarlarını araştırarak buradaki tüccarlarla tanışmaktır. Bu gezi ile İstanbul, Bursa Ticaret ve Sanayi odaları üyeleriyle sıcak temas kurarak ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Sofya ve Polovdiv, gezinin düzenlenmesini üstlenirler. "Katılımın beklenenden fazla olması nedeniyle, özel bir tren tutularak 240 kişilik tüccar, sanayici ve subay grubu, 9 Temmuz günü Sofya'dan İstanbul'a hareket eder. Burada birkaç gün kalan heyetten 63 kişi, Bursa sergisini ziyaret için 14 Temmuz 'da Mudanya üzerinden Bursa'ya geçer" (Korkmaz & Eken, 2013). Gelen heyeti; Bursa Valilik Ticaret Odası Başkanı, Başkan Yardımcısı ve Sekreteri, valilik ve belediyeden birer temsilci Çekirge İstasyonu'nda karşılamıştır.

Bursa Sergisi ziyaretlerinde Bulgar heyeti sözcüsü ziyaretlerinin amaçlarını meşrutiyet bayramına katılmak, yeni ve eski başkenti ziyaret ederek dostane ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamak, ticari ilişkileri geliştirmek şeklinde özetlemiştir. "7 Ağustos 1909'da Sofya Ticaret ve Sanayi Odası Başkan Yardımcısı ve Sekreteri tarafından kaleme alınıp 1910 yılında Sofya'da basılan 25 sayfalık raporda, İstanbul ve Bursa'ya düzenlenen gezinin sonuçları ve yararları özetlenmiştir" (Korkmaz & Eken, 2013).

Gezi, "Bulgar ticaret ve sanayi çevrelerinin Türk halkına beslediği yakınlık ve sempatinin göstergesi olmuştur" (Korkmaz & Eken, 2013). İki devlet arasındaki ticaret hacminin genişletilmesine dönük adımlar atılmasına vesile olmuştur. Fakat Balkan Savaşları'nın çıkması bu girişimin hayata geçirilmesini engellemiştir.

1909'da gerçekleşen Bursa Sergisi'ne Bulgar yerel basını da büyük ilgi göstermiştir. Sofya'da yayınlanan günlük akşam postası muhabiri Petir Daskalov sergiyi ziyaret amacı ile Bursa'ya gelmiştir. Bu ziyaret sonucunda sergi ve Bursa hakkındaki gözlemlerini 'Anadolu'ya Bir Bakış' adlı yazı dizisinde yayımlamıştır. Petir Daskalov, sergiden beklentisini karşılayamadığını ifade etse de yazısında Bursa'nın tarihinden ve güzelliklerinden bahsetmekten geri kalmamıştır. Onun ifadesiyle "Bursa, gerçek şöhreti görülmek için sadece Sofya'dan değil çok uzaklardan gelmeye değer bir şehirdir" (Mevsim, 2009).

3.3.1. Bursa Sergisi Dergisi

"Sergi süresince haftada bir kez yayınlanmak üzere 'Bursa Sergisi' adıyla bir dergi çıkarılmıştır" (Korkmaz & Eken, 2013). 10 sayı olarak neşredilen bu dergi, sergi ile ilgili en küçük detaylara bile yer

vermiştir. Dergide; uluslararası yapılan sergiler hakkında bilgiler, sergilerin ülke ekonomisine olan katkıları, olumlu yönleri ve önerileri hakkında bilgi verilmiştir. Derginin sergi sebebiyle çıkması ve birtakım bilgileri barındırması ve ekonomik faaliyetleri takip etmesi ile o günün koşullarında bölgesel olarak ekonomik envanter çalışması olarak da değerlendirilmesi mümkündür.

Derginin en önemli başarısı da Osmanlı Devleti'nde ilk defa yayınlanan 'Bursa Sergisi Dergisi' olması ve içinde Bursa tarihi, Keşiş Dağı, Eskişehir lületaşı, Kütahya çiniciliği, Uşak halıcılığı hakkında bilgi vermiş olmasından kaynaklanmaktadır. Madenlerimiz, ormanlarımız, tarımsal özelliklerimiz, doğal zenginliklerimiz hakkında güncel bir sergi bülteni olmasının ötesinde "Bursa şehrinin bir tanıtım kılavuzu olma özelliği de taşımaktadır" (Şahin, 2013).

"Vilayet matbaasında art nouveau desenlerle kuşe kâğıda 20x28 ebadında basılan dergi düzenli olarak sergi şunu başlığı altında her sayısında sergi ile ilgili ayrıntılı haberlere yer vermiştir" (Korkmaz & Eken, 2013). Bursa Sergisi Dergisi'nin 1. 2. 3. sayıları kapak tasarımları serginin tanıtım afişi olarak tasarlanmıştır. Aynı zamanda da ilgi çekici tasarımı ve koruyucu kapağı ile izleyiciye sunulmuştur. Koruyucu kapağı ise lacivert, kırmızı, yeşil, gibi farklı renklerde bir karton kapak olarak tasarlanmıştır. Bu dergide; zekâ oyunları, bilmece, ansiklopedik pratik bilgiler, şiir denemeleri, yemek tarifleri gibi etkinlik ve bilgiler yer almaktaydı.

4. SONUÇLAR

Toplum hayatı dinamik, sürekli değişen ve gelişen bir yapıdadır. Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen reform ve yenilikler Cumhuriyet'e doğru yeni Türkiye'nin oluşumuna büyük katkı sağlamıştır. Toplum dinamiklerinin değişmesi ve gelişmesinde Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan yeniliklerin de payı büyüktür.

Bursa şehrinin Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e doğru sürekli gelişen toplumsal ve kültürel bir dinamizmin önemli alt yapısını oluşturduğu görülmüştür. Bursa'daki ilk sergi 1906 yılında II. Abdülhamit Dönemi'nde, "Bursa Mamulat ve Mahsulat Sergisi" adıyla açılmıştır. İkinci sergi ise 1909 yılı temmuz ayında II. Meşrutiyet'in birinci yıl dönümü kutlamaları kapsamında, Sultan V. Mehmed Reşad'ın himayesinde açılmıştır. Sergi süresince haftada bir kez yayınlanmak üzere 'Bursa Sergisi' adıyla bir dergi çıkarılmıştır. Bursa sergisine Bulgaristan'daki ticaret, sanayi çevreleri ve Bulgar basını da ilgiyle takip etmiştir. 1913 Bursa Sergisi zanaatkarların ürünleri ile satış odaklı olarak oluşturulmuştur. Diğer sergi ise 1923 yılında Bursa'nın Kurtuluşunun birinci yıl dönümünde açılması planlanan bu sergi için Bursa'yla ilgili tanıtıcı bilgiler yer aldığı oldukça detaylı bir şehir rehberi hazırlanmış fakat dönemin koşulları sebebiyle hayata geçirilememiştir.

Bursa'nın 1923'ten sonraki kültür, sanattaki gelişim süreci oldukça hareketli geçmiştir. 1923 yılında Neşet Bey'in Yıldız Fotoğrafhanesi açılmıştır. 1929 yılında Bursa'da müze kurma hazırlıkları başlamıştır. Daha önce Erkek Lisesinde toplanan eserler 1956 yılında Yeşil Medrese 'ye taşınmıştır. Onarım, düzeltme gibi işlemlerden sonra müze olarak açılmıştır. 1930 İznik'te, Alman Arkeoloji Enstitüsü kazıları başlamıştır. 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün Bursa Müzesi'ni ziyaretini gerçekleştirmiştir. 1931 yılında Bursa 'Gazi Heykeli' ardından 1933 yılında Gemlik Atatürk Büstü tamamlanarak halka heykel sergisi sunmaları gerçekleştirilmiştir. 1935 İznik Müzesi, Yakup Çelebi Zaviyesi'nde müze olarak halkın hizmetine sunulmuştur.

1937 Müstakillerin Bursa Halkevi Sergisi, Türk Ocağı binasında görkemli bir törenle açılmıştır. Bursa Halkevi'nde 'Müstakil Ressam, Heykeltıraşlar' sergisi ve derece alan mimarlık projeleri sunulmuştur.

1938 yılında Cumhuriyet Halk Partisi, istekli ve gönüllü olan ressamların tüm giderlerini karşılayarak sanatçılara yurt gezileri etkinliği başlatmıştır. Şehirlerdeki düzenleme görevini üstlenen Hikmet Onat, Bursa'ya gönderilmiştir. Bu Türkiye'yi kapsayan gezi etkinliği ile sanatçılardaki milli sanat duygularını daha gerçekçi kılmak, toplum yararına sanat anlayışı geliştirmek, toplumu tanıtmak amacı güdülmüştür. "Türk resim sanatının ünlü isimleri gezilerde başarılı yapıtlara imza atmışlardır. Türkiye'nin 63 vilayetine 58 ressam gönderilmiş ve sekiz yılda 675 tuvalden oluşan bir koleksiyon ortaya çıkmıştır" (Tansuğ, 1999).

1956 Bursa Müzesi'nin Yeşil Medrese'de açılışı yapılmıştır. 1971 yılında bu müze Türk-İslam Eserleri Müzesi olarak devam etmiştir.

28 Eylül 1957 Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun açılışı yapılmıştır. Bina, tarihî bir tiyatro salonu olmakla beraber sanat galeri kültürünün oluşması için ilk temelleri de atılmıştır.

24 Ağustos 1958'de Bursa yangını meydana gelmiştir. Tarihî Kapalıçarşı, 200 ev ve dükkân yanmıştır. Bursa özellikle yangın ve depremlerle çok yara almıştır. Ancak yaşanan bu felaketler ve felaketlerin arkasında bıraktığı büyük zararlar şehrin modernleşmesini, gelişmesini durduramamıştır. Bursa'nın modernleşme anlamında başı çeken illerden olmasının nedenlerinden biri de Ahmet Eyüp Paşa başta olmak üzere önemli idarecilerle yönetilmesiydi.

Bursa'nın kentsel ve kırsal yaşam alanlarının ekonomik olarak geliştiği görülmektedir. Bursa'daki esnaf örgütleri faaliyetlerini bir disiplin içinde yürütmekteydi. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nden sonra da hızlanan dernek çalışmaları ile sağlam, geleceğe dönük sivil toplum kuruluşlarının temeli atılmıştır.

Bursa, kozmopolitik yapısıyla gayrimüslimlerin de yaşadığı bir şehirdir. Meşrutiyet yıllarında Bursa'nın üçte birinden fazlası gayrimüslim idi. Bursa'da Müslümanlar ile gayrimüslimlerin uyumlu bir beraberlik sürdürdükleri gözlenmiştir. Azınlıklar ile Müslümanlar arasında adeta ekonomi alanında bir

iş bölümü gözlenmekte, kültürel açıdan da etkileşim içinde oldukları bilinmektedir.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e doğru Bursa, başka kentlerde pek görünmeyen önemli bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. "1878 yılında hem Kafkasya hem de Rumeli'den 93 göçmenlerini ağırlayan Bursa, daha sonra balkan göçmenlerini, 1923 yılında sonra da mübadele göçmenleri almıştır. Buna karşı da, Bursa bölgesinde asırlardır birlikte yaşadı binlerce Rum ve Ermeni göç etmiştir" (Kaplanoğlu, 2006). Bu tarihin en büyük nüfus hareketleri, Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı felaketler Bursa'yı daha fazla etkilediği görülmüştür.

Göçmenlerin sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarının yıllarca sürdüğü gözlenmiştir. Göçmenlerin; toplumla uyumu, etkileşimi, ticaret anlayışını, ekonomi ve kültür alışverişleri zaman içinde gerçekleşmiştir. Bu koşullarda yaşayan halk, ihtiyaçları karşılamak amacıyla tüketim, üretim, alım gücünü dengelemek ticareti artırmak ve kolaylaştırmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunarak panayırlar kurmuşlardır. Zaman içinde gelişen değişen şartlar ile bu panayırlar yerini uluslararası büyük sergilere bırakarak büyük etkinlikler oluşturmuşlardır. Toplumsal olarak yapılan bu paylaşım ve etkinlikler gelecek yıllarda karşımıza farklı biçim, tarz, üslup ve yönlendirmeler ile ülkeler arası kültür alışverişi sağlayacaktır. Ülkeler arası yapılan panayırlar ülke ekonomisine katkı sağlamıştır. Yapılan bu sergiler; toplumlar arası bilgi, kültür, sanat, sergi ve toplumsal etkileşim ve esinlenmeler sağlamış olmaktadır. Bursa'da 1906, 1909, 1923 yıllarında gerçekleştirilen sergiler, o zaman dilimi içerisinde halkın yapısını, üretimini, toplumun ihtiyaçlarını, yaşam koşullarını gözler önüne sermektedir. O dönemdeki sergiler; sanat ve üretim anlayışını nasıl ifade edildiğini, çözümlendiğini, teknolojik alandaki gelişmeleri göstermekte ve bilimsel farkındalığı artırmayı hedeflemektedir. Ekonomik alandaki değişim ve gelişimleri gözlemlemeye yönelik mesajlar vermektedirler. Bursa'nın sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını etkileyen unsurlar arasında ticaret merkezi olması, bütün şehirlere olan yakınlığı, sanayileşen yapısı ve ipek şehri olması sayılabilir.

19. yüzyıl iç ve dış pazarlara yönelik olarak üretilen malların teşhir alanı olarak tasarlanan etkinlik, sergiler, günümüzde ulusal ve uluslararası modern fuarcılığın temelini oluşturmuştur.

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada tüm katkı yazara aittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Beyanı Tek yazarlıdır

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Beyanı Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. (2011). Bursa Halkevi ve Uludağ Dergisi. Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları. Bursa, 118.
- Doğan, Ç. (2009). Ankara Halkevi Sergileri. Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 119.
- Giray, K. (1995). "Yurdu Gezen Türk Ressamları-1, 1939-1944 Yurt Gezileri", Türkiye'de Sanat, Mart-Nisan, 34.
- Kaplanoğlu, R. (2006). Meşrutiyetten Cumhuriyete Bursa. Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları İstanbul, 13-16, 316.
- Kıraç, S. İ. (2008). Bursa'nın 3.Boyutu. Bursa Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Medeniyetleri Araştırmaları Enstitüsü Koleksiyonu, Turcalibris Kitabevi. İstanbul, 11-12.
- Korkmaz, G. & Eken H. (2013). Türkiye'de Fuarcılığın İlk Adımlarından 1909 Bursa Sergisi. Bursa Araştırmaları Merkezi. Bursa, 5, 7-18.
- Küçüköner, M. (2004). İmge ve Çoğaltma, Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, İstanbul, 58.

- Mevsim, H. (2009). Osmanlı Modernleşmesi Ve Bursa Sempozyum Kitabı. Bursa, 49.
- Mülayim, S. (1999). Yüzyılın Kültür Ve Sanat Kronolojisi. Kaknüs Yayınevi. İstanbul, 30-79-110-127-156-159-267-340-354.
- Şahin, N. (2013). "Türkiye'de Fuarcılığın İlk Adımlarından 1909 Bursa Sergisi", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 2/3 2013 s. 191, 197, 205, Türkiye
- Tansuğ, S. (1999). Çağdaş Türk Sanatı, Remzi Kitapevi. İstanbul, 216.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık. Ankara, 67.
- Yöre, S. (2008). Osmanlı/ Türk Müzik Kültüründe Levanten Müzikçiler. Türkiyat Araştırmaları Dergisi. Sy: 428.

İnternet Kaynakları

- URL-1:(<http://www.forumgercek.com/turk-ressamlarin-biyografileri>).
- URL-2:(<https://www.dergibursa.com.tr/kurtulus-gununden-son-baloya-2>).

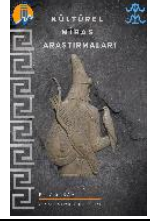

© Author(s) 2022.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
e-ISSN 2687-6094

Mardin'de Kültürel Miras Yapılarında Restorasyon Sırasında Yapılan Hatalı Onarımlar, Restorasyon Sonrası Süreçte Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Lale Karataş *1

¹Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Mardin, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Kültürel Miras,
Koruma,
Restorasyon,
Taş Analizi,
Hatalı Onarım.

ÖZ

Mardin Valiliği'nin 2023 hedefleri arasında da olan UNESCO dünya mirası listesinde Mardin'in yer almasını sağlamak için, kentte sağlıklaştırma ve restorasyon çalışmaları hız kazanmıştır. Ancak restorasyon çalışmalarının hız kazanması beraberinde çeşitli problemleri de ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın amacı, Mardin'de kültürel miras yapılarında restorasyon sırasında yapılan hatalı onarımların ve restorasyon sonrası süreçte karşılaşılan sorunların tespit edilmesidir. Çalışma, Mardin kentsel sit alanında yapılan restorasyon çalışmalarında yapılan hatalı onarımları ve restorasyon sonrası yapıların karşılaştığı problemleri ortaya çıkarması yönüyle önemlidir. Bu kapsamda Mardin tarihi kentsel sit alanı içerisinde bulunan çeşitli yapılara dair yapılan restorasyonlar gözlemsel olarak incelenmiş ve gerekli bilgiler olan kurul kararları ve konservasyon analiz raporları Mardin Müzesi Konservasyon ve Analiz laboratuvarından alınan izinler ve toplanan belgeler dahilinde derlenmiştir. Bu çalışmada sunulan sonuçlar ile gelecekte Mardin kentinde yapılacak restorasyon çalışmalarında, yapılacak hatalı onarımların önüne geçilmesi umulmaktadır.

Faulty Repairs During the Restoration of Cultural Heritage Buildings and Problems Observed in the Post-Restoration Process in Mardin

Keywords

Cultural Heritage,
Conservation,
Restoration,
Stone Analysis,
Incorrect Repair.

ABSTRACT

In order to ensure that Mardin is included in the UNESCO world heritage list, which is also among the 2023 targets of the Mardin Governorate, the rehabilitation and restoration works in the city have accelerated. However, with the acceleration of restoration work, some problems have emerged. In this regard, the aim of this study is to determine the faulty repairs made during the restoration of the cultural heritage buildings in Mardin and the problems encountered in the post-restoration process. The study is very important in terms of revealing the faulty repairs made in the restoration works carried out in the Mardin urban site and the problems faced by the structures after the restoration. In this context, the restorations of various buildings in the historical urban site of Mardin were examined both observationally and the necessary information, board decisions and conservation analysis reports, were compiled within the permissions and collected documents from the Mardin Museum Conservation and Analysis laboratory. With the results presented in this study, it is hoped that possible faulty repairs will be prevented in the restoration works to be carried out in the city of Mardin in the future.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

*(lalekaratas@artuklu.edu.tr) ORCID ID 0000-0001-8582-4612

Kaynak Göster (APA) / Cite this;

Karataş, L., (2022). Mardin'de Kültürel Miras Yapılarında Restorasyon Sırasında Yapılan Hatalı Onarımlar, Restorasyon Sonrası Süreçte Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 78-86.

1. GİRİŞ

1979 yılında Mardin'in tarihi kent dokusu 'Kentsel Sit Alanı' ilan edilerek koruma altına alınmış, 2000 yılında ise Birleşmiş Milletler, Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) Dünya Mirası Geçici listesine girmiştir. Mardin'in UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne tam üyelik başvurusu ise 2002 yılında yapılmış, ancak 2003 yılında ICOMOS'un yaptığı değerlendirmeler neticesinde Dünya Mirası listesine girmeye uygun görülmemiştir. ICOMOS'un Mardin için yapmış olduğu değerlendirme içeriği raporunda (UNESCO,2003); Mardin'in geleneksel dokusunun bütünlük anlamında bariz derecede hasar gördüğü, kentin genel tarihi dokusunun bozulmuş olduğu, birçok yapının kentteki mevcut dokuyu ve malzemelerini dikkate almaksızın inşa edildiği, birçok yapının acil onarım gerektirdiği ve alandaki en büyük risklerden birisinin koruma ihtiyaçlarının yeterince anlaşılmamış olduğu ve koruma organizasyonunda yetişmiş yetersiz teknik personel ve kaynak sorunu olduğu belirtilmektedir (Çağlayan, 2021). Bu rapor göz önüne alındığında, Mardin'de kentsel sit alanı içerisindeki yapıların koruma sorunlarına yönelik en dikkat çekici problemlerin malzeme bozulmasına yönelik problemler olduğu görülmektedir. Özellikle tarihi kentte cephelerde görülen malzeme bozulmaları, şehrin yüzünü karakterize etmekte, turizm amaçlı gelen ziyaretçiler ilk olarak konutların cephe mimarisini görmektedir. Dolayısı ile geleneksel yapılar ve cephelerinin kentlerinin kimliklerini oluşturan en önemli olgu olduğu göz önüne alınırsa, Mardin Kentsel Sit Alanı'ndaki ICOMOS'un kente yönelik hazırladığı raporda da belirtilen koruma ihtiyaçlarına yönelik olarak, Mardin'deki tarihi yapıların cephelerinde olan malzeme bozulmalarının doğru bir teknikle belgelenmesi ve onarılması gerekmektedir.

Mardin'i tarihi dokusu ile UNESCO'nun korumasına alan özelliği ve Mardin'i öteki kentlerimizden ayıran ve Mardin'i ayrıcalıklı bir kent yapan sır tarih içinde Mardin Taşı ile yapılan yapılarda saklıdır. Mardin, Kültür ve Turizm Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 21.09.1979/A-1933 sayılı kararı ile sit alanı ilan edilmiş ve korunması amacıyla yapıların restorasyonu çalışmaları başlatılmıştır. Mardin Valiliği'nin 2023 hedefleri arasında da olan UNESCO dünya mirası listesinde Mardin'in yer almasını sağlamak için, kentte sağlıklılaştırma ve restorasyon çalışmaları hız kazanmıştır. Ancak restorasyon çalışmalarının hız kazanması beraberinde çeşitli problemleri de ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, Mardin'de kültürel miras yapılarında restorasyon sırasında yapılan hatalı onarımların ve restorasyon sonrası süreçte karşılaşılan sorunların tespit edilmesidir. Çalışma, Mardin kentsel sit alanında yapılan restorasyon çalışmalarında yapılan hatalı onarımları ve restorasyon sonrası yapıların karşılaştığı problemleri ortaya çıkarması yönüyle önemlidir. Bu kapsamda

Mardin tarihi kentsel sit alanı içerisinde bulunan çeşitli yapılara dair yapılan restorasyonlar gözlemsel olarak incelenmiş ve gerekli bilgiler olan kurul kararları ve konservasyon analiz raporları Mardin Müzesi Konservasyon ve Analiz laboratuvarından alınan izinler ve toplanan belgeler dahilinde derlenmiştir. Bu çalışmada sunulan sonuçlar ile gelecekte Mardin kentinde yapılacak restorasyon çalışmalarında, yapılacak hatalı onarımların önüne geçilmesi umulmaktadır.

2. YÖNTEM

Çalışma kapsamında öncelikle, Mardin tarihi kentsel sit alanı içerisinde bulunan kültürel miras yapılarına ilişkin bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasında Mardin kentsel sit alanını oluşturan kültürel miras yapıları ve yapılara dair yapım tekniği, malzeme kullanımı araştırılmıştır.

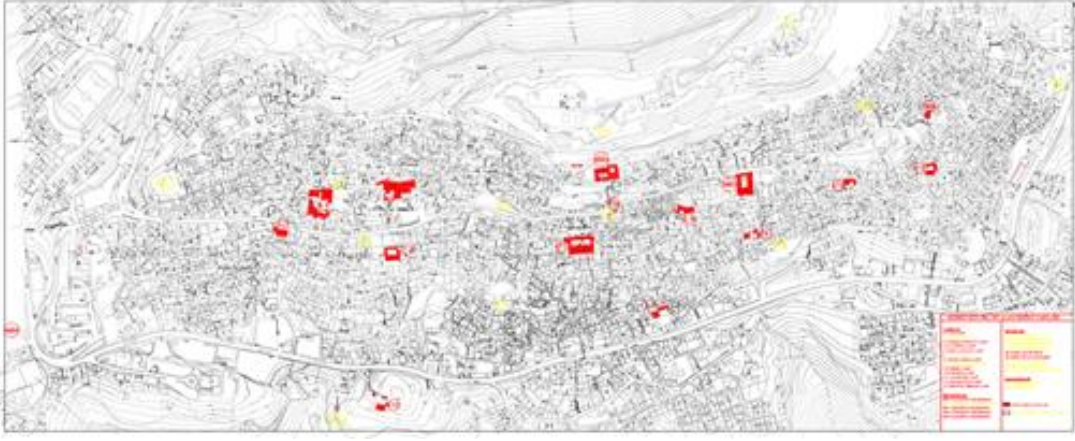
Daha sonraki aşamada, Mardin İli merkezinde kentsel sit alanı içinde kalan taş yapılarda onarım ve tadilatlarda kullanılan Mardin taşının özellikleri ve restorasyon işlemlerinde kullanım tekniğine dayalı olarak 'Mardin taşı analiz sonuçları' na ilişkin Mardin Müzesi Restorasyon Konservasyon ve Analiz Laboratuvarı uzmanlarınca hazırlanan raporlar ve Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu raporları değerlendirilmiştir.

Son aşamada ise, Mardin'de kültürel miras yapılarında restorasyon sonrası çeşitli yapılarda onarımda kullanılan taş analizi sonuçları ve onarım sonrası taşların bozulma sebepleri sunulmuş ve tespit edilen uyumsuzlukların olmaması için Mardin'de kültürel miras yapılarında restorasyon aşamasında kullanılacak malzemelere ve kullanım yöntemlerine yönelik tespitler yapılmıştır.

2.1. Mardin Kentsel Sit Alanını Oluşturan Kültürel Miras Yapıları

Mardin şehri, tarih boyunca önemli ticaret yolları üzerinde yer alması sebebiyle pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Çok farklı din ve etnik kökenli insanları yıllar boyunca bünyesinde barındırmıştır. Müslüman, Hristiyan, Yezidi gibi farklı din ve Türk, Ermeni, Süryani, Yakubi, Keldani, Nesturi farklı etnik kökenli insanlar bir arada huzur içinde yaşamışlardır (Alioğlu, 1988). Bu sebeple farklı coğrafyalara, dinlere ve dillere ait birçok kültürü barındıran kozmopolit bir kenttir. Yapılarda kullanılan malzemelerin sorunlarının tespit edilmesi, doğru koruma müdahaleleri uygulanması ve bu yapıların sürdürülebilirliğinin sağlanması için büyük önem arz etmektedir.

Mardin geleneksel kent dokusu; kale ve şehir surları, sokak ve meydanlar, mahalleler, çarşılar, dini ve sosyal amaçlı yapılar olarak görülür (Alioğlu, 2000). Mardin kentsel sit alanına dair alan Şekil 1'de gösterildiği üzere verilmiştir.

Şekil 1. Mardin kentsel sit alanı

Mardin Kentsel Sit Alanında cami, medrese, kilise, manastır gibi pek çok ibadet yapısı bulunmaktadır. Mardin kentsel sit alanındaki günümüze ulaşan camilerden Artuklular dönemi eserleri; Ulu Cami(12.Yy başı), Hızır Cami(12.Yy), Melik Mahmut Cami (14.Yy üçüncü çeyreği), Latifiye Cami (14.Yy üçüncü çeyreği), Molla Hari (Süleyman Paşa) Camii (XIV. yy. sonu.) olarak sıralanmıştır. Akkoyunlu devri eserleri; Kale Cami (14.Yy sonu), Şeyh Çabuk Cami (15.Yy-1136), Hamza-i Kebir Cami (15.Yy ikinci çeyreği-1438), Teker Cami (15.Yy) bulunmaktadır. Osmanlı Devri Eserleri; Pamuk Cami (15.Yy-1338), Hamidiye Cami (15.yy sonu), Reyhaniye Cami (15.Yy sonu), Şeyh M. Zırrar Cami (17.yy. sonu) bulunmaktadır. Mardin kentsel sit alanındaki günümüze ulaşan kiliseler; Bizans Kilisesi (5.Yy), Surp Kevorp Kilisesi (5.Yy), Mar Hürmüzd Kilisesi (5.Yy), Mar Şimuni Kilisesi (6.Yy), Kırklar Kilisesi (6.Yy), Meryem Ana Kilisesi (19.Yy), Mar Yusuf Kilisesi (19.Yy), Protestan Kilisesi (20.Yy), Mar Pevlus-Petrus Kilisesi (20.yy) kiliseleridir. Mardin kentsel sit alanındaki günümüze ulaşan medreseler; Hatuniye Medresesi (12.Yy), Şah Sultan Hatun Medresesi (Tekke Davudi Cami) (12.Yy), Şehidiye Medresesi (13.Yy), Zinciriye Medresesi (14.Yy), Kasımiye Medresesi (15.Yy) medreseleridir. Mardin kentsel sit alanında günümüze ulaşan manastır Mar Efraim (19.Yy) manastırıdır (Altun, 1971).

Mardin’de sokakların boyutları, insan ölçülerinin yanı sıra bölgede kullanılan eşek, at, deve gibi taşıma hayvanlarının ölçüleri de dikkate alınarak, oldukça dar yapılmış, yörede geniş sokaklar “iskak”, patika biçimindekiler ise “zabok” olarak adlandırılmıştır. Bu yöndeki sokaklara dik konumdaki kuzey-güney doğrultusundaki sokaklar ise eğimden dolayı artık basamaklanak merdivene dönüşmüştür (Alioğlu, 2005).

Mardin ili, geçmişte doğuyu ve batıyı birbirine bağlayan ticaret yollarının kesişim noktasında bulunmaktadır. Bu yüzden önemli bir ticaret merkezi haline gelmiş, çarşıları önem kazanmıştır. Geleneksel Çarşılar, tüm ilçelerden gelen halkların ticaret merkezi olarak varlığını devam ettirmiştir. Mardin ilinde tarihten günümüze gelene kadar farklı işlevlerde on sekiz adet çarşı oluşumu görülmüştür.

Günümüzde bu çarşıların çoğunluğu işlevini yitirmiş yok olmuş, çok az bir kısmı aynı işlevini sürdürmektedir. Mardin’de geçmiş tarihten bu yana oluşum gösteren çarşılar; Kayseriye Çarşısı (Bedesten), Revaklı Çarşı (Tellallar Çarşısı), Un Çarşısı, Ayakkabıcılar Çarşısı, Kapalı Çarşı, Hasan Ayar Çarşısı, Meşkin Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Bilebil (Bülbüller) Çarşısı, Cumhuriyet Çarşısı, Marangozlar Çarşısı, Manifaturacılar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Gümüşçüler Çarşısı, Tellallar (Sipahi) Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı, Nalburiyeciler Çarşısı, Leblebiciler Çarşısı adlarını taşımaktadır. Çarşıların kesin inşa tarihini veren herhangi bir kitabe ya da arşiv kaydı mevcut değildir. Mardin Geleneksel Çarşılarının fonksiyon ve işlev değişikliğinden kaynaklı, köhneleşmiş ve yok olma sürecine girmiş olduğu görülmektedir. Günümüzde hala işlevini sürdüren Mardin çarşıları on sekiz adet olup, bu çarşılar arasında hala canlılığını koruyan Hasan Ammar (Ayyar) Çarşısı, İnekler (Suk El Bakar, Suki Ga) Çarşısı, Giyimciler (Terziciler) Çarşısı en önemli üç çarşısı dışında diğer çarşılar işlevini tam olarak yerine getirememektedir. Çarşılar tüketim ihtiyacının değişmesiyle çarşılar zamanın gereğine uyarlanarak işlev değiştirmiş, hazır üretim yapılan değil hazır ürünlerin satıldığı mekânlar haline gelmişlerdir.

2.2. Yapılara Dair Yapım Tekniği ve Malzeme Kullanımı

Geleneksel Mardin yapıların asıl yapı malzemesi taştır. Mardin şehri kalkerden oluşan büyükçe bir zemin kütlelerinin üzerine oturmasından ötürü kentte kalker taşının bol miktarda bulunmaktadır. Kalkerin kolay işlenebilir bir malzeme olması geçmişte Mardin mimarisinde kullanılmasına sebep olmuş ve kalker taşı gerek fazla enerji ve maliyet gerektirmemesi gerekse iklime uyum sağlaması geri dönüşümlü ve yenilenebilir bir malzeme olması dolayısıyla Mardin mimarisinde baş köşede yerini almıştır.

Geleneksel Mardin evlerinde kullanılan temel malzeme; yakın çevrede bulunan taş ocaklarından çıkarılan, ocaktan çıkarıldığında yumuşak olan ve kolay işlenebilen taş, güneş ve hava ile teması sonucu sertleşen ayrıca yaz mevsiminde binanın içinin serin,

kış mevsiminde ise sıcak olmasını sağlayan kalker taşıdır. Cephede kullanılan taşlar özellikleri itibari ile birbirinden farklı olup; açık sarı ve sert kalker binanın strüktürel olarak inşa edilmesinde, yumuşak olup işlenmesi kolay olan, fakat sonradan sertleşen koyu sarı kalker taşı ise süsleme için kullanılmıştır. Mardin taşına bakıldığında gözeneklerinin küçük olduğu ve ince işçiliğe daha elverişli olduğu görülmektedir. Taş ocaktan çıkarıldığında açık kahverengi olan renkte olup sonraki kullanım sürecinde kirli sarıya dönmektedir. Taş üzerine sıva uygulanmamakta; bunun yerine taş kırıntıları kuma dönüştürülerek bu kum ile duvar temizlenmekte daha sonra da kireç ile karıştırılan bu kumdan oluşturulan harçla duvar örülmektedir (Alioğlu, 2000).

Süsleme amacına uygun olan anıtsal yapılarda; taç kapılarda, mukarnaslarda, kitabelerde, mihraplarda kızılımsı kireç taşı (az sert) kullanılmıştır. Diyarbakır'dan çıkarılan bazalt taşı Zinciriye ve Kasımiye medreselerinin mihraplarında ve kubbelerin mukarnas kemerlerinde kullanıldığı görülmektedir. Bazalt taşı aynı zamanda Zinciriye'nin sel sebilli eyvanın ayna kemerinde, kapı korniş ve bezemelerinde kakma ve süsleme olarak kullanılmıştır. Mermer malzemenin Zinciriye medresesi Hanefi mescidi mihrabında süsleme olarak ve giriş kapısı kenarlarında sütünce olarak kullanımı görülmektedir (Karataş,2016).

2.3. Yöresel Mardin Taşına Dair Konservasyon Raporu

Mardin İli merkezinde kentsel sit alanı içinde kalan taş yapılarda onarım ve tadilatlarda kullanılan Mardin taşının özellikleri ve restorasyon işlemlerinde kullanım tekniğine dayalı olarak 'Mardin taşı analiz sonuçları' na ilişkin Mardin Müzesi Restorasyon Konservasyon ve Analiz Laboratuvarı uzmanlarınca hazırlanan rapor Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından değerlendirilerek araştırılmıştır. Geleneksel bir yapıdan alınacak Mardin taşı örneğinin Mardin Müzesi Restorasyon Konservasyon ve Analiz laboratuvarında yaptırılacak analizlerin kentteki her tür restorasyon (değiştirilecek taşlar ve bütünleme çalışmaları) uygulamalarında baz olarak kullanılması, kentsel dokunun görsel bütünlüğünün bozulmadan korunması için gereklidir. Bu amaçla yapılacak restorasyon uygulamalarında kullanılacak malzeme Mardin Müzesi Restorasyon Konservasyon ve Analiz Laboratuvarında yaptırılacak analizlerle karşılaştırılarak uygunluğuna onay verilmiştir (T.C Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı, 2011). Mardin il merkezinde kentsel sit alanı içerisinde kalan kültür varlığı niteliği taşıyan yapılarda geleneksel yapı malzemesi olarak Mardin taşı kullanımına ilişkin Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 31.05.2011 gün ve 3961 sayılı kararında geleneksel yapıda kullanılan Mardin taşı analiz sonuçları aşağıda Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Mardin Taşına Dair Test/ Analiz Raporu (Not: Bu Raporda (*) şeklinde işaretlenmiş test/analiz sonuçları TÜRKAK tarafından akreditedir.)

Analiz	Sonuçlar	Analiz Metodu
*XRF Cihazıyla kimyasal analiz	SiO ₂ % 0,15 Al ₂ O ₃ % 0,01 Fe ₂ O ₃ % 0,06 CaO % 54,72 MgO % 0,21 K ₂ O % 0,18 TiO ₂ % 0,01 P ₂ O ₅ % 0,02 SrO % 0,02	TS EN 15309
*Tuz kristellenmesine direncin tayini	% 10,11(Azalma)	TS EN 12370
*Ses hızı ilerlemesinin	2, 78 Km/s	TS EN 14579
*Kılcal etkiye bağlı su emme katsayısının tayini	53,21 gr/m ² .s ^{0,5}	TS EN 1925
*Basınç dayanımı tayini	20,70 MPa	TS EN 1926
*Özgül kütle deneyi	2760 kg/m ³	ASTM D-5550-06
*Atmosfer basıncında su emme deneyi	%11,92	TS EN 13755
*Don tesirlerine dayanıklılık ve don sonrası basınç deneyi(25 Döngü)	0,02 (% MPa) 15,58(% MPa)	TS EN 12371 (Madde 7.3.1.1. Madde 7.3.1.2.)
*Sabit moment altında eğilme dayanımının tayini	3,73 Mpa	TS EN 13161
*Nemli ortamda SO ₂ yıpratmasına karşı direncin tayini	% 1,54	TS EN 13919
*Termal şok etkisiyle yıpranmaya direncin tayini	%0,04	TS EN 14066 Madde 8.1 Madde 8.2
*Aşınma direnci tayini	45,46 mm	TS EN 1341

2.4. Mardin’de Kültürel Miras Yapılarında Restorasyon Sonrası Çeşitli Yapılarda Onarımda Kullanılan Taş Analizi Sonuçları ve Onarımda Kullanılan Taşların Bozulma Sebepleri

Mardin Müzesi bünyesinde 2009 yılında kurulan Restorasyon-Konservasyon Analiz Laboratuvarı, taşınabilir kültür varlıklarının restorasyonu ve konservasyonu konusunda tam donanıma sahip olup, Türkiye’de müze bünyesinde kurulan ilk analiz laboratuvarıdır. Mimari eserlerin tarihi ve estetik boyutlarıyla fiziksel bütünlüğü içinde restorasyon ve konservasyonun yapılabilmesi için, özgün malzemenin belirlenmesi ve koruma bilimi ilkelerine uygun olarak en az müdahale ile yerinde korunması, cephelerindeki problemlerin tespit edilmesi ve onarımda kullanılacak yöntem ve malzemelerin belirlenebilmesi amacıyla Mardin Müzesi Restorasyon-Konservasyon ve Analiz laboratuvarında analizler yapılmakta ve analiz sonuçları değerlendirilerek çözüm önerileri rapor halinde sunulmaktadır. Mardin’de çeşitli tarihi yapılardan alınan örnekler üzerinde, eserin üretim malzemesinin içeriği, bağlayıcı, agrega ve katkıların niteliği ve oranları (ne oranda ayrılmış olduğu) durumu ve problem kaynaklarının tespit edilebilmesi için asitle muamele, kalsinasyon(kızdırma kaybı), spot testler, elek analizi, stereo mikroskop ile analiz, polirizan mikroskop ile analizleri yapılmıştır. Mardin Müzesi Restorasyon-Konservasyon Analiz Laboratuvarı’nda, 2012 yılında yapılan Mardin’de tarihi yapılarda kullanılan taşların analizi 2012/34 sayılı teknik raporu sonuçları aşağıda verilmektedir.

Kültür varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı tarafından Mardin’de çeşitli yapılardan alınmış orijinal ve onarım taşları üzerinde yapılmış kimyasal analiz ve USB mikroskop incelemeleri çalışmalarında özetle;

1. Taşlar üzerinde yapılan asit testi ve kalsinasyon analiz sonuçlarına göre;

a. Taşların karbonat içeriği açısından birbirine benzerlik gösterdiği ancak taşın içerisinde bulunan ve kimi yüzeye taşınmış;

• Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi onarım taşı(Mardin Taşı) olduğu belirgin

• Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi orijinal taş örneği; mevcut numunede daha az belirgin

• Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi onarım taşı(Urfa Taşı) örneği; farklı bir renkte

• Askerlik Şubesi orijinal taş örneği; taşın kırık yüzeyi dahi koyu renkte ve yüzeyinde kabuksu tabaka oluşturmuş

• Askerlik şubesi onarım taşı örneği; lekelenmelere pek rastlanmayan

• Mardin Taş ocağından alınan taş örneği; içindeki maddenin yüzeye taşınma kanalları dahi çok belirgin olan ve yüzeyde çok yoğun koyu renkli bir tabaka oluşturan

• Yetiştirme yurdu onarım taşı örneği; farklı dokuda olup mevcut lekelerin bakteri olduğu düşünülen

• Yetiştirme Yurdu orijinal taş örneği; yoğun sarı lekelerin taze yüzeylerde gözlemlendiği

• Midyat taş örneği; diğer taşlardan doku ve renk olarak farklı olan lekelenmelerin turuncu-kırmızıya dönük olduğu, kimi ise taze kırık yüzeylerinde mikroskopla gözlenen ve aside atıldığında ise kireçtaşlarında görmeye alışkın olunmayan renk değişikliklerini saptandığı,

b. Mardin Taş ocağından alınan kesilmiş ince blok parçaları üzerinde yapılan USB mikroskopik incelemelerde aynı safsızlıkların bu taze kesilmiş blok parçalarında da saptandığı,

c. Onarımlarda kullanılan Mardin taşının kullanıldığı yapılarda, özellikle tabana yakın alanlarda kapiler su yükselmesi sonucu yoğun lekelenmeler olduğu, bu durumun estetik olarak tarihi yapılara hiç uygun olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

d. Mardin Antik Dara kenti küçük su sarnıcından düşen taş kütesinden alınan numune biyomikritik(fosilli)kireç taşıdır. Tuz içermeyen ve üst yüzeyinde toprak birikintisi bulunan örnekte tespit edilmiş proteinin taşın kendi içeriğinden kaynaklandığı düşünülmektedir

Mardin Müzesi Restorasyon-Konservasyon ve Analiz Laboratuvarı’nda Mardin taşı niteliği ve bazı taşların yüzeyindeki renk değişiminin nedeni ile ilgili olarak yapılan kimyasal ve petrografik analiz çalışmasında ise şu sonuçlara ulaşılmıştır.

• Mardin müzesi ek binasından alınan numunede mikritik kumtaşına, Mardin Müzesi iç giriş merdivenlerinden alınmış olan örneklerde tortul ya da mikrofosilli(biyomikritik) kireçtaşı örneğine, Mardin müzesi Arkeopark merdivenlerinde az killi mikritik kireç taşı örneğine, Mardin müzesi ek binası yapımında kireçtaşı agrega ve bağlayıcı oranı %80 civarında olan 4mm boyuta kadar kumlu kireçtaşı ile yine aynı oranda, ince boyutlu(mikritik) kireç taşları kullanılmıştır. Ocakları ve alınmış oldukları seviyeleri farklı olan taşlardan mikritik kum taşlarında az miktarda (demir oksit) yığılımları vardır.

• Mardin müzesi iç giriş merdivenleri ve Arkeopark alanında restorasyon sırasında kullanılmış olan mikritik kireç taşı olarak nitelendirilen taşın içeriğinde, ham petrol kalıntısı benzeri kahverengi-siyah renkli organik bir maddenin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu organik kalıntının taş su ile ıslandığında çok yavaş olarak yüzeye taşındığı ve yüzeyde de rüzgâr ve diğer nedenlerle taşınan killeri tutarak yüzeyinde koyu renkli bu tabakayı oluşturduğu görülmektedir. Bu taşın kullanıldıktan bir süre sonra, ıslanma kuruma döngüsü nedeniyle yüzeyinde renk değişimi olacağından kentsel sit alanındaki tarihi yapıların dış cephelerinde kullanıldığında estetik açıdan olumsuz bir görüntü meydana getireceği, bu taşın zorunlu kullanılması durumunda da 15-20 gün su(birkaç günde yenilenen temiz su) içinde tutularak, içeriklerinde bulunan organik maddelerin kısmen de

olsa uzaklaştırılmaya çalışılmasının uygun olmakla birlikte yine de taş yüzeyinde değişimin kaçınılmaz olduğu belirtilmektedir.

- Mardin Halk Eğitim binasından alınan numunelerde biyoklastlı mikritik kireçtaşı örneğine, Mardin Halk Binası örgüsünde kullanılmış olan taşlar az killi ve biyoklastlı(fosilli) mikritik kireç taşlarıdır.

- Mardin Antik Dara Kenti Su Sarnıcı duvarında biyomikritik(fosilli) kireçtaşı örneği tespit edilmiştir. Mardin Antik Dara kenti küçük su sarnıcının yapımında kullanılmış olan taş örneğinin hem üst yüzeyinde hem de derin iç kısımlarında bulunan proteinin taşın kendisinden kaynaklı olduğunu göstermiştir.

- Mardin müzesi ek binası revakının kuzey doğu köşesinden alınmış olan kumtaşı olan numunedeki içeriğinde tespit edilmiş klor(Cl) tuzunun malzemenin kendi içeriğinden, nitrat(NO3) tuzunun kuş, böcek vs. canlı organizma atık ve kalıntılarında kaynaklanmıştır. Mardin Müzesi ek binası laboratuvar batı duvarından alınmış yüzeyinde yeşilimsi gri renkte kir veya boya tabakası bulunan mikritik kumtaşı örneğidir. Örneğin içinde tespit edilmiş (Cl) tuzunun malzemenin kendi içeriğinden, nitrat(NO3) tuzunun kuş, böcek vs. canlı organizma atık ve kalıntılarında kaynaklanmış olduğu görülmektedir.

- Mardin Halk Eğitim binası girişteki odasının doğu cephesi pencere payesinden alınmış numune biyoklastlı mikritik kireçtaşıdır. Üst yüzeyinde harç kırıntıları bulunan örnekte tespit edilmiş (Cl) tuzunun portland çimento bağlayıcılı onarım malzemesinden, proteinin ise kireçtaşının kendisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Mardin Halk eğitim binası bodrum kat batı cephesi duvarından alınmış numune biyoklastlı mikritik kireç taşıdır. Üst yüzeyinde sarımsı renkte kirlilik tespit edilmiş olan klor (Cl) tuzunun portland çimento bağlayıcılı onarım malzemesinden, proteinin ise kireçtaşının kendisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Mardin Halk Eğitim Binası bodrum kattan alınan numune biyoklastlı mikritik kireçtaşı örneğidir. Örnekte tespit edilmiş klor(Cl) tuzunun onarım malzemesinden (portlant çimentosu),nitrat tuzunun ise kuş, böcek vs. gibi canlı organizma atık ve kalıntılarında kaynaklanmış olduğu düşünülmektedir.

3. BULGULAR

3.1. Mardin'de Kültürel Miras Yapılarında Restorasyon Sonrası Ortaya Çıkan Sorunlar

Mardin'in restorasyon çalışmaları UNESCO'nun bir projesi olup tüm dünya kültürel mirası açısından önem arz etmekte ve uluslararası izlemede olan takibi yapılan bir projedir. Amaç Mardin'in özgünlüğünün korunması ve öteki şehirlerimizde göre farkındalığının sürdürülmesidir. Oysa Mardin'deki restorasyonu yapılan bazı yapılarda restorasyon faaliyetleri Mardin'in bölge dokusu ve yapısına uymayan, tarihi ile çelişen rengi ve kimyası bölgede kullanılan yerel

taşla uyuşmayan Urfa taşı ile yapılmıştır. Mardin Müzesi Müdürlüğünün 31.05.2011 tarih ve 3961 sayılı kurul kararında belirtilen bu yapılar Mardin Askerlik Şubesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mardin Halk Eğitim Merkezi, Mardin yetiştirme Yurdu, Mardin Kız Meslek Lisesi, Kasımiye Medresesi, Zinciriye Medresesi, Diyarbakır Kapı, Mardin Kuyumcular Caddesi esnaf dükkanları, Kentsel sit bölgesinde yeniden inşa edilen Mardin Reyhaniye Otel, Mardin Ulucami, Mardin belediyesi merdivenleri, Eski Mardin Valiliği merdivenleri, iç mekân kaplamaları ve yanındaki dükkanlardır. Bu yapıların restorasyonunda projeleri kuruldan Mardin Taşı kullanılması kararı varken, Mardin'in taş dokusuna aykırı ve örtüşmeyen Urfa Taşı kullanılmıştır. Raporla ayrıca Mardin taş firmasına ait taş ocağından çıkarılan taşların kullanıldığı söz konusu yapıların tamamında ıslanma-kuruma döngüsü içerisinde, kullanılan harcın niteliğinden bağımsız olarak zamanla yüzeyinde bir renk değişiminin olduğu gözlemlenmiştir. Bu değişim kirlilik, pas görüntüsü verdiğinden rahatsız edicidir. Kurul kararı Mardin'in sit alanı içinde restorasyon faaliyetlerine yönelik tüm projelerin içeriğinde Mardin taşının kullanım zorunluluğu getirilmesine rağmen, şart görmezden gelinip sit alanı içerisindeki yapılarda Mardin taşı yerine Urfa Taşı kullanımı görülmektedir.

Mardin Müze Müdürlüğü Raporu, Mardin'de süren restorasyon çalışmalarında Mardin taşı kullanımı konulu 2011/07 sayılı raporunda şu hususlar belirtilmiştir. Mardin sınırları içerisinde ruhsatlı taş işletmeleri Midyat, Dara da bulunmakta ve yakın bölge olan Urfa'da çıkarılan mikritik kireç taşı Mardin Taşı olarak kullanılan taş ile benzer özellikler gösterdiğinden Mardin'deki restorasyon çalışmalarında kullanılmaktadır. Adı geçen bölgelerden çıkarılan taşta ıslanma-kuruma döngüsü nedeniyle yüzeyinde renk değişimi olmadığı da kullanım alanlarından bilinmektedir. Mardin müze laboratuvarı tarafından yüzeydeki renk değişiminin nedeni ile ilgili olarak yapılan analiz sonucunda, mikritik taşı olarak nitelendirilen bu taşın içerisinde, ham petrol kalıntısı benzeri, kahverengi siyah renkli organik bir maddenin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu organik kalıntı, taş su ile ıslandığında, çok yavaş olarak yüzeye taşınmakta ve yüzeyde de rüzgâr ve diğer nedenlerle taşınan killeri tutarak yüzeyinde koyu renkli tabaka oluşturmaktadır. Bu analiz sonucuna göre yapılan değerlendirmelerde, yapılacak yapısal onarımlarda bu mikritik kireç taşının kullanıldıktan bir süre sonra, ıslanma kuruma döngüsü nedeniyle yüzeyinde renk değişimi olacağından, kentsel sit alanlarındaki tarihi yapıların dış cephelerinde kullanıldığında estetik açıdan olumsuz bir görüntü meydana getirecektir.

Aynı raporda portland çimentosu harçları ve restorasyon uygulamalarında açığa çıkan sorunlar şunlardır. Doğal taşların çimento ile kullanılması reaksiyon meydana getirmekte olup taşın doğal rengini karartmaktadır. Bu hususun bilinmesine rağmen Mardin'de tüm restorasyon çalışmalarında

hidrolik kireç yerine çimento kullanılması restorasyonun tarihi dokusunu bozmakta, geri dönülmez tahribatlar yaratıldığı ve sit alanındaki mimari dokunun büyük ölçüde tahrip edildiği kurul tarafından tespit edilmiştir. Çimento harcının kullanımının geriye dönüşü yoktur. Basınca ve çekmeye çok dayanıklı olduğundan geleneksel yığma taşıyıcı sistemin kireç harcının özelliklerine bağlı plastik davranış ve çevre değişikliklerine uyum sağlayabilme niteliğini bozmakta ve genellikle gözlemlendiği gibi yapının zayıf noktalarında mekanik bir basınç yaratarak kırılmalara neden olmaktadır. Çimento ile yapılan onarımlarda dolgular, gözenekli malzeme ile temas ettiklerinde yükler karşısında farklı çalışmakta ve bütün gerilmeleri geleneksel yapıya aktarmaktadır. Çimento harcı, geçirgen olmayan gözeneksiz yapısıyla buharlaşmayı önleyerek yapı içinde kalan suyun duvarı bozmasına neden olmakta ve donma tehlikesini artırmaktadır. Restorasyonlarda özellikle üst örtü altında yoğun olarak kullanılan bu harç, yapının iç bünyesinde bulunan ve mevsime bağlı artıp azalan nemin, buharlaşarak yapıyı terk etmesini engelleyeceğinden, yapıda iç yoğunlaşmalara neden olacak bu da taş malzeme üzerinde çözücü etki yapacaktır. Bu iç yoğunlaşmaların hemen ortaya çıkmayıp zaman içerisinde zararlarını gösterdikleri de bilinmektedir. Çimento harcı kullanıldığında suyun girebileceği çatlaklar bırakmakta, rutubet ile direnci artmaktadır. Çimento harcı içerdiği suda eriyen tuzlar nedeniyle her türlü gözenekli malzemede ve özellikle kalker esaslı taşlarda bozulmalar ve çiçeklenmeler oluşturmaktadır. Çimentonun fırınlanması sırasında oluşan sodyum ve potasyum karbonat kendi başlarına veya toprak kaynaklı kimyasal tuzlarla reaksiyona girerek suda çözünür karbonatları oluşturmakta ve duvar bünyesine fazladan tuzlar sokmaktadır. Ayrıca ortaya çıkan, sodyum potasyum sülfat, klorür ve nitratlar vb. tuzlar daha önceden var olanlarla beraber uygun atmosfer koşullarında çiçeklenme veya kavlanma ile taş bozulmalarına neden olmaktadır. Bu zararlar genellikle hemen ortaya çıkmayıp daha sonra kendini göstermektedir. Çimento harcı yüksek ısı geçirgenliğine sahip olması nedeniyle gerek enjeksiyon yapılarak gerekse örgü içinde kullanıldığı duvarlarda diğer sorunların yanında ısı köprüleri oluşturmakta ve bunlar iç kısımdaki harçlar ve kalker esaslı taşlar üzerinde istenmeyen iç gerilmeler yaratarak kılcal çatlaklara ve uzun dönemde bozulmalara neden olmaktadır. Renginin soğuk gri ve koyu siyah olması ve çok düzgün bir yapıya sahip olmaması nedeniyle estetik açıdan tarihi yapılarda kullanılması sakıncalı olmaktadır.

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KTVKKBK) ise yaptığı incelemelerde somut olarak şu sorunları tespit etmiştir. Savurkapı Mahallesi, Ulucami Mahallesi ve Şar Mahallesi sınırları içinde duvar derzleri ağırlıklı uygulamalar uygulanmış ve uygulanmaya devam edilmektedir. Korunması gerekli yapılar ve bu yapılara ait bahçe duvarlarında yapılan

derzleme çalışmalarında uygun olmayan yöntem ve çimento esaslı malzemeler kullanılarak çok sayıda yapıda geri dönülemez tahribatlar yarattığı görülmüştür. Bu uygulamaların yapıldığı büyük alanlar göz önüne alındığında geri dönülemez tahribatlar yarattığı görülmüştür. Bu uygulamaların yayıldığı büyük alanlar göz önüne alındığında Mardin Kentsel Sit alanındaki mimari dokunun büyük ölçüde tahrip edildiği gözlemlenmiştir. Söz konusu uygulamalar KTVKKBK saf dışı tutularak basit onarım kapsamında KUDEB üzerinden yapıldığından da hukuki sorun teşkil etmektedir. Aykırı ve yasal olmayan uygulamaların acilen durdurulamaması halinde geri dönüşü mümkün olmayan tahribatların Mardin Kentsel Sit Alanının dünya mirası listesine girme sürecini zora sokacağı açıktır.

Bir diğer önemli bulgu; Mardin Kentsel sit alanının özgün mimari karakterini oluşturan öğelerin başında gelen geleneksel basamaklı sokakların kaplamasına ilişkin uygulamalarda da benzer şekilde çimento esaslı malzeme kullanıldığı ve uygun olmayan işçiliklerle korunması gereken sokak dokularının özgün detaylarının bozulmuş olmasıdır (KTVKKBK, 2010).

3.2. Mardin'de Kültürel Miras Yapılarında Restorasyon Aşamasında Kullanılacak Malzemelere ve Kullanım Yöntemlerine Yönelik Öneriler

Restorasyon sırasında çeşitli yapılarda onarımlarında kullanılmış olan mikritik kireç taşı olarak nitelendirilen taşın içeriğinde, ham petrol kalıntısı benzeri kahverengi-siyah renkli organik bir maddenin bulunduğu tespit edilmiştir. Mardin sınırları içerisinde ruhsatlı taş işletmeleri Midyat, Dara da bulunmakta ve yakın bölge olan Urfa'da çıkarılan mikritik kireç taşı Mardin Taşı olarak kullanılan taş ile benzer özellikler gösterdiğinden Mardin'deki restorasyon çalışmalarında kullanılmaktadır. Adı geçen bölgelerden çıkarılan taşa ıslanma-kuruma döngüsü nedeniyle yüzeyinde renk değişimi olmadığı da kullanım alanlarından bilinmektedir. Mardin müze laboratuvarı tarafından yüzeydeki renk değişiminin nedeni ile ilgili olarak yapılan analiz sonucunda, mikritik taşı olarak nitelendirilen bu taşın içerisinde, ham petrol kalıntısı benzeri, kahverengi siyah renkli organik bir maddenin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu organik kalıntının taş su ile ıslandığında çok yavaş olarak yüzeye taşıdığı ve yüzeyde de rüzgâr ve diğer nedenlerle taşınan killeri tutarak yüzeyinde koyu renkli bu tabakayı oluşturduğu görülmektedir. Bu taşın kullanıldıktan bir süre sonra, ıslanma kuruma döngüsü nedeniyle yüzeyinde renk değişimi olacağından kentsel sit alanındaki tarihi yapıların dış cephelerinde kullanıldığında estetik açıdan olumsuz bir görüntü meydana getireceği, bu taşın zorunlu kullanılması durumunda da 15-20 gün su (birkaç günde yenilenen temiz su) içinde tutularak, içeriklerinde bulunan organik maddelerin kısmen de

olsa uzaklaştırılmaya çalışılmasının uygun olmakla birlikte yine de taş yüzeyinde değişimin kaçınılmaz olduğu bilinmelidir. Koruma Bölge Kurulu tarafından Mardin Taşı ile ilgili alınan kararın bu ocaktan çıkarılan taş olarak değerlendirilmemesi gerektiği, Mardin civarında farklı ocaklarda (Yeniyol Altı, Dara Yolu Üzeri, Midyat Taşı, Sedye Taşı, Nusaybin Taşı ve Urfa 'da işlenen taşlarında Mardin yapılarında restorasyon çalışmalarında kullanılabilceği düşünülmektedir.

Bir diğer önemli bulgu; kurul kararı ile Mardin'in sit alanı içinde restorasyon faaliyetlerine yönelik tüm projelerin içeriğinde Mardin taşının kullanım zorunluluğu getirilmesine rağmen, şart görmezden gelinip sit alanı içerisindeki yapılarda Mardin taşı yerine Urfa Taşı kullanımı görülmektedir. Mardin'in kentsel sit alanındaki bölge dokusu ve yapısına uymayan, tarihi ile çelişen rengi ve bölgede kullanılan tarihi taşın kimyasıyla uyuşmayan Urfa taşı'nın kullanım uygulamaların önüne yasal olarak geçilmesi ve yapılar özgün malzemelerine uyum sağlayacak malzeme ile onarılmalıdır.

Harçlar ile ilgili uyumsuzlukların giderilmesi için ise çimento, kirecin veya sentetik reçine karışımlarının kullanılması gerekmektedir. Mevcut harç ve taşlar üzerinde çözümlenmeler yapılmalı, fiziksel, kimyasal vb. bütün özellikleri ve bunların karşılıklı etkileşimi saptanmalı ve daha sonra bu mevcut ile uyumlu yeni harç veya taş malzeme yapılacak restorasyon uygulamalarında seçilmelidir.

4. SONUÇLAR

Çalışmanın amacı Mardin'de kültürel miras yapılarında restorasyon sırasında yapılan hatalı onarımlar ve restorasyon sonrası süreçte karşılaşılan sorunların tespit edilmesidir. Çalışma, Mardin kentsel sit alanında yapılan restorasyon çalışmalarında yapılan hatalı onarımları ve restorasyon sonrası yapıların karşılaştığı problemleri ortaya çıkarması yönüyle önemlidir. Bu kapsamda Mardin tarihi kentsel sit alanı içerisinde bulunan çeşitli yapılara dair yapılan restorasyonlar incelenmiş ve gerekli bilgiler olan kurul kararları ve konservasyon analiz raporları Mardin Müzesi Konservasyon ve Analiz laboratuvarından alınan izinler ve toplanan belgeler dahilinde derlenmiştir.

Elde edilen en önemli sonuçlar; Mardin' deki çeşitli yapılarda rastlanan klor(Cl) tuzunun malzemenin kendi içeriğinden, nitrat(NO3) tuzunun kuş, böcek vs. canlı organizma atık ve kalıntılarında olduğu, bu yüzden yapıların sürekli kontrol edilerek bir bakım sürecine dahil edilmesi gerektiği, bu canlıların barınabileceği yüzeyler olan taşın yüzeyinde boşluk-delik oluşumu, derz boşalması gibi taş malzeme bozulmalarının oluşmasının önüne geçilmesi gerektiğidir. Bu kapsamda tarihi yapıların geçirdiği süreçlerin sürekli izlenebilmesi ve belgelenebilmesi ve doğru müdahale yöntemlerine başvurabilmek için çeşitli ülkelerde HBIM araçları (Tarihi Bina Bilgi Modellemesi), kapsamlı bir bilgi

veri seti olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde de HBIM araçlarını bir koruma çerçevesi aracılığıyla miras binalarının sürdürülebilir koruma uygulamasına entegre ederek sürdürülebilir bir koruma modeli oluşturulmalıdır.

Ayrıca tespit edilen bir diğer olumsuz sonuç, doğal taşların çimento ile kullanılması reaksiyon meydana getirmekte olup taşın doğal rengini karartması hususunun bilinmesine rağmen, Mardin'de tüm restorasyon çalışmalarında hidrolik kireç yerine çimento kullanıldığının saptanmasıdır. Çimento kullanımının kentin tarihi dokusunu bozduğu, geri dönülmez tahribatlar yaratıldığı ve sit alanındaki mimari dokunun büyük ölçüde tahrip edildiği kurul tarafından tespit edilmiştir. Bu bağlamda doğal taşlar hidrolik kireç ile döşenmelidir. Çimento kullanımından kaynaklı uyumsuzlukların giderilmesi için çimento, kirecin veya sentetik reçine karışımlarının kullanılması ile giderilmeye çalışılmalıdır. Mevcut harç ve taşlar üzerinde çözümlenmeler yapılmalı, fiziksel, kimyasal vb. bütün özellikleri ve bunların karşılıklı etkileşimi saptanmalı ve daha sonra bu mevcut ile uyumlu yeni harç veya taş malzeme yapılacak restorasyon uygulamalarında seçilmelidir.

Yazarların Katkısı

Lale Karataş: Literatür taraması, Arazi çalışması, Veri Toplama, Verilerin İşlenmesi, Makale yazımı, Metodoloji, Düzenleme, Kontrol.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Bilgilendirme/Teşekkür

Makaleye ait veriler Mardin Müzesi Konservasyon ve Analiz laboratuvarından gerekli izinler dahilinde kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alioğlu, F. E. (1988). Mardin şehir dokusu ve evler üzerine bir deneme. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul,185s.
- Alioğlu, F. E. (2000). Mardin Şehir Dokusu ve Evler. Tarih Vakfı, ISBN: 18734863,158s.
- Alioğlu, E. F. (2005). Tarihsel Süreçte Şehir Dokusu ve Geleneksel Mardin Evleri: Taşın belleği Mardin, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 0001-11-29,239s.
- Altun, A. (1971). Mardin'de Türk Devri Mimarisi. Gün Matbaası, ISBN: 8050901, 168 s.

- Çağlayan, M. (2021). Mardin'in UNESCO Dünya Mirası Listesine Alınma Süreci. *International Journal of Mardin Studies(IJMS)*, 2(2), 7-16.
- Mardin Müzesi Restorasyon-Konservasyon ve Analiz Laboratuvarı (2011). Mardin taşı niteliği ve bazı taşların yüzeyindeki renk değişiminin nedeni ile ilgili olarak yapılan kimyasal ve petnografik analiz çalışması teknik raporu, Sayı: 31.05.2011/3961
- Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı (2011). Sayı: 2011/ 3961
- Karataş, L. (2016). Mardin Kentsel Sit Alanındaki İbadet Yapılarında Malzeme Kullanımı ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Master's Thesis, Uludağ University, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 340p (in Turkish).
- Mardin Müze Müdürlüğü Raporu (2011). Mardin'de süren restorasyon çalışmalarında Mardin taşı kullanımı konulu teknik raporu, Sayı:2011/07
- Mardin Müzesi Restorasyon-Konservasyon Analiz Laboratuvarı (2012). Mardin'de tarihi yapılarda kullanılan taşların analizi sayılı teknik raporu, Sayı: 2012/34.
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KTVKKBK), (2010). Karar Raporu.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Mardin Müzesi Restorasyon ve Konservasyon Analiz Laboratuvarı (2011). Mardin Taşı Analizleri, Rapor No:2011/06 ve 2011/07.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Mardin Müzesi Restorasyon ve Konservasyon Analiz Laboratuvarı (2011). Mardin Müzesi Arkeopark Alanı Taş Analizi Teknik Raporu, Rapor No:2011/06.
- UNESCO (2003). Evaluations of cultural properties. world heritage convention world heritage committee (27th Ordinary Session), Paris: UNESCO Headquarters.

© Author(s) 2022.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>